

Αρχές Οικονομίας

Βιβλίο μαθητή

Α΄ ΕΠΑ.Λ.

ΕΠΙΛΟΓΗΣ

**ΑΡΧΕΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Εποπτεία στα πλαίσια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου:

Θεοχαρούλα Μαγουλά, Δρ. Οικονομολόγος, Σύμβουλος Π1

Ομάδα συγγραφής:

*Γεώργιος Κώττης, Καθηγητής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών
Αθηνά Πετράκη - Κώττη, Καθηγήτρια του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών
Δέσποινα Μοσχολέα, Οικονομολόγος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης*

Ομάδα κρίσης:

*Μαρία Βαξεβανίδου, Οικονομολόγος, Δρ. Διοίκησης Επιχειρήσεων
Παναγιώτης Ρεκλείτης, Εκπαιδευτικός ΠΕ9, Δρ. Οικονομολόγος
Ευαγγελία Φώτεινα, Εκπαιδευτικός ΠΕ9, Οικονομολόγος*

Γλωσσική επιμέλεια:

Μαρία Κοτζάμπαση - Γλύκα, Εκπαιδευτικός ΠΕ2, Φιλολόγος

Συντονιστής:

Γεώργιος Κώττης, Καθηγητής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

*Γεώργιος Κώττης, Καθηγητής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών
Αθηνά Πετράκη - Κώττη, Καθηγήτρια του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών
Δέσποινα Μοσχολέα, Οικονομολόγος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης*

Η συγγραφή και η επιστημονική επιμέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθηκε
υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**ΑΡΧΕΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ**

Α΄ ΕΠΑ.Λ.

ΕΠΙΛΟΓΗΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κεφάλαιο 1: Βασικές Οικονομικές Έννοιες

1.	Οι ανάγκες	13
1.1	Διακρίσεις των αναγκών.....	13
1.2	Ιδιότητες των οικονομικών αναγκών.....	14
2.	Αγαθά.....	15
2.1	Διακρίσεις των αγαθών.....	15
3.	Οι συντελεστές της παραγωγής	16
4.	Ο καταμερισμός των έργων	18
5.	Το οικονομικό κύκλωμα.....	18
	Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	20

Κεφάλαιο 2: Το οικονομικό πρόβλημα

1.	Το κύριο οικονομικό πρόβλημα και η Οικονομική Επιστήμη	25
1.1	Τα επιμέρους οικονομικά προβλήματα	26
2.	Η καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων	27
2.1	Η έννοια της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων	27
2.2	Απαραίτητες υποθέσεις για την κατασκευή της καμπύλης.....	28
2.3	Διαγραμματική παρουσίαση της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων	29
3.	Το κόστος ευκαιρίας.....	31
	Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	32

Κεφάλαιο 3: Η ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών

1.	Το σύστημα της αγοράς.....	39
2.	Η ζήτηση προϊόντων.....	39
2.1	Γενικά για τη ζήτηση προϊόντων	39
2.2	Ο νόμος της ζήτησης.....	40
2.3	Ατομική και συνολική ζήτηση.....	41
2.4	Η καμπύλη ζήτησης.....	43
2.5	Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης.....	43
	Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	46

Κεφάλαιο 4: Η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών

1.	Η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών	51
1.1	Γενικά για την προσφορά	51
1.2	Ο νόμος της προσφοράς	51
1.3	Ατομική και συνολική προσφορά.....	51

1.4 Η καμπύλη προσφοράς.....	52
1.5 Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς.....	53
Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	55

Κεφάλαιο 5: Ο προσδιορισμός των τιμών

1. Έννοια και λειτουργία της αγοράς.....	61
2. Τιμή και ποσότητα ισορροπίας.....	61
2.1 Η έννοια της ισορροπίας στην αγορά.....	61
2.2 Αριθμητικό παράδειγμα ισορροπίας.....	62
2.3 Διαγραμματική παρουσίαση της ισορροπίας.....	63
3. Κρατική παρέμβαση στην αγορά.....	64
3.1 Ανώτατες τιμές.....	64
3.2 Κατώτατες τιμές.....	65
Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	66

Κεφάλαιο 6: Μορφές οργάνωσης της αγοράς

1. Τι είναι οι μορφές οργάνωσης της αγοράς.....	71
1.1 Ο πλήρης ή τέλειος ανταγωνισμός.....	72
1.2 Το καθαρό μονοπώλιο.....	73
1.2.1 Λόγοι ύπαρξης μονοπωλίου.....	74
1.3 Ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός.....	75
1.4 Το ολιγοπώλιο.....	76
2. Μορφές αγοράς από την πλευρά του αγοραστή.....	77
Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	78

Κεφάλαιο 7: Η παραγωγή των επιχειρήσεων

1. Χαρακτηριστικά της σύγχρονης παραγωγής.....	83
1.1 Η αποτελεσματικότητα στην παραγωγή.....	83
1.2 Παραγωγή στο βραχυχρόνιο και στο μακροχρόνιο διάστημα.....	84
2. Οι επιχειρήσεις.....	85
2.1 Μορφές επιχειρήσεων.....	85
2.2 Είδη ιδιοκτησίας των επιχειρήσεων.....	85
2.3 Νομική μορφή των επιχειρήσεων.....	86
2.4 Κύριος τομέας δραστηριότητας των επιχειρήσεων.....	88
2.5 Μέγεθος των επιχειρήσεων.....	88
3. Τομείς και κλάδοι της παραγωγής.....	88
Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	90

Κεφάλαιο 8: Το κόστος παραγωγής

1. Έννοια του κόστους.....	95
2. Διακρίσεις του κόστους.....	96
Ερωτήσεις - ασκήσεις	98

Κεφάλαιο 9: Εγχώριο και εθνικό προϊόν και εισόδημα

1. Η αποτελεσματικότητα της οικονομίας	103
2. Ακαθάριστο εθνικό και ακαθάριστο εγχώριο προϊόν	103
2.1 Έννοια και ορισμός	103
2.2 Τρόπος υπολογισμού του εθνικού και του εγχώριου προϊόντος	105
2.2.1 Η μέθοδος της τελικής δαπάνης	105
2.2.2 Η μέθοδος της προστιθέμενης αξίας.....	106
3. Εθνικό εισόδημα	107
4. Το Ακαθάριστο Εθνικό (ή Εγχώριο) Προϊόν (ή Εισόδημα) ως δείκτης οικονομικής ευημερίας	108
5. Η διανομή του εισοδήματος	110
5.1 Το πρόβλημα της φτώχειας.....	110
5.2 Το πρόβλημα της άνισης διανομής του εισοδήματος	112
Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	113

Κεφάλαιο 10: Πληθωρισμός και ανεργία

1. Πληθωρισμός.....	119
1.1 Τι είναι πληθωρισμός.....	119
1.2 Συνέπειες του πληθωρισμού.....	119
1.3 Τα αίτια και τα είδη του πληθωρισμού.....	121
2. Ανεργία.....	122
2.1 Τι είναι ανεργία.....	122
2.2 Είδη ανεργίας.....	122
2.3 Οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της ανεργίας.....	123
3. Στασιμοπληθωρισμός.....	124
Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	125

Κεφάλαιο 11: Χρήμα, Τραπεζικό Σύστημα και Χρηματιστήρια

1. Το χρήμα	129
1.1 Έννοια και λειτουργίες του χρήματος	129
1.2 Είδη χρήματος.....	130
1.3 Η αγορά χρήματος	132

2.	Το τραπεζικό σύστημα.....	133
3.	Τα χρηματιστήρια.....	134
	3.1 Τι είναι και πώς λειτουργούν τα χρηματιστήρια.....	134
	3.2 Ο ρόλος των χρηματιστηρίων στην οικονομία.....	135
4.	Το συνάλλαγμα και η ισοτιμία των νομισμάτων.....	136
	Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	138

Κεφάλαιο 12: Ο δημόσιος τομέας

1.	Τι περιλαμβάνει ο δημόσιος τομέας.....	143
2.	Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία.....	143
	2.1 Δημόσιες δαπάνες και δημόσια έσοδα.....	145
	2.2 Ο κρατικός προϋπολογισμός.....	146
3.	Ο δημόσιος δανεισμός.....	148
4.	Οι δημόσιες επιχειρήσεις.....	148
	Ερωτήσεις - ασκήσεις.....	150

Βιβλιογραφία	153
---------------------------	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η οικονομία αποτελεί ένα εξαιρετικά σημαντικό συστατικό στοιχείο του κοινωνικού βίου μας, η δε οικονομική συμπεριφορά μας είναι καθοριστική όχι μόνο για τη δική μας ατομική ευημερία αλλά και για την ευημερία της χώρας μας. Όλοι συμμετέχουμε κάθε ημέρα στην οικονομική ζωή της κοινωνίας μας ως καταναλωτές ή και ως παραγωγοί. Αν έχουμε στοιχειώδη οικονομική διαίσθηση, προσπαθούμε να αποκτούμε τα αγαθά και τις υπηρεσίες που χρειαζόμαστε με τις μικρότερες οικονομικές θυσίες, να περιορίζουμε δε όσο γίνεται το χρόνο που διαθέτουμε και την προσπάθεια που καταβάλλουμε, για να παράγουμε διάφορα προϊόντα. Επειδή όμως δεν έχουμε θεωρητική οικονομική κατάρτιση, διαμορφώνουμε γνώμες και αποκτάμε προκαταλήψεις που βασίζονται σε εσφαλμένη κατανόηση των οικονομικών θεμάτων. Χωρίς ειδικές γνώσεις ή και με λανθασμένες γνώσεις, παίρνουμε καθημερινά αποφάσεις που είναι βασικές για την οικονομική ευημερία μας. Ενεργούμε οικονομικές συναλλαγές, αποφασίζουμε για το είδος των σπουδών και για το επάγγελμα που θα ακολουθήσουμε, όταν είμαστε ενήλικες ψηφίζουμε κάποιο πολιτικό κόμμα με βάση συνήθως τις προεκλογικές οικονομικές εξαγγελίες του, προσπαθούμε συνεχώς να δώσουμε ερμηνείες ή να καταλάβουμε τις ερμηνείες που δίνουν άλλοι για διάφορα εξαιρετικά σοβαρά διεθνή ή εθνικά γεγονότα τα οποία, κατά κανόνα, ακόμα και όταν δεν είναι καθαρά οικονομικά, έχουν ένα σημαντικό οικονομικό υπόβαθρο κ.ο.κ.

Οι περισσότεροι έχουν μια πολύ ασαφή ιδέα για την οικονομία και για την οικονομική επιστήμη. Πιστεύουν ότι οι οικονομικές έννοιες είναι δυσνόητες και πληκτικές και ότι η οικονομική επιστήμη είναι ψυχή, δύσκολη και κατάλληλη μόνο για εκείνους που τους αρέσει ο αφηρημένος τρόπος σκέψης. Η άποψη αυτή είναι λανθασμένη. Η οικονομία μάς αφορά άμεσα και καθημερινά, είμαστε μέρος της και επηρεάζει τις περισσότερες πλευρές της ζωής μας. Η οικονομία έχει ασκήσει τεράστια επίδραση στην παγκόσμια ιστορία και συνήθως οικονομικοί λόγοι προκαλούν τους διαφόρους πολέμους. Αλλά, πέρα από αυτό, έχει εξαιρετική σημασία και χρησιμότητα για τον καθένα μας, επειδή μπορεί να μας οδηγήει στη λήψη σωστών αποφάσεων σε καθημερινά πρακτικά θέματα.

Η κατανόηση των οικονομικών αρχών είναι απαραίτητη, για να μπορούμε να κάνουμε καλές επαγγελματικές επιλογές, να γίνουμε επιτυχημένα στελέχη της ιδιωτικής ή της δημόσιας οικονομίας ή, ενδεχομένως, καλοί επιχειρηματίες, να διαχειριζόμαστε σωστά τα περιουσιακά στοιχεία μας, να είμαστε ενήμεροι και συνειδητοποιημένοι πολίτες. Εκείνος που σπουδάζει την οικονομική επιστήμη με προσοχή και αγάπη αποκτάει, μεταξύ άλλων, και έναν τρόπο σκέψης και αντιμετώπισης των διαφόρων θεμάτων που του είναι πολύ χρήσιμος σε όλη του τη ζωή.

Γ' αυτό, αγαπητέ μαθητή, σε συμβουλεύουμε να αντιμετωπίσεις με σοβαρότητα και ενθουσιασμό τη μελέτη των αρχών της οικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1

ΒΑΣΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

▶▶ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Οι ανάγκες
  - 1.1 Διακρίσεις των αναγκών
  - 1.2 Ιδιότητες των οικονομικών αναγκών
2. Αγαθά
  - 2.1 Διακρίσεις των αγαθών
3. Οι συντελεστές της παραγωγής
4. Ο καταμερισμός των έργων
5. Το οικονομικό κύκλωμα

▶▶ ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Να κατανοήσετε τις έννοιες των αναγκών και των αγαθών και να γνωρίσετε τις ιδιότητες των αναγκών και τις κατηγορίες των αγαθών, το οικονομικό κύκλωμα και τον καταμερισμό των έργων.

I. Οι ανάγκες

Από τότε που πρωτοπαρουσιάστηκε στη γη ο άνθρωπος αντιμετωπίζει το πρόβλημα της επιβίωσής του, όχι ως μεμονωμένο άτομο αλλά ως μέλος μιας ομάδας. Κάθε άνθρωπος έχει μια μικρή ή μεγάλη εξάρτηση από άλλα μέλη της ομάδας στην οποία ανήκει, αλλά και από μέλη άλλων ομάδων. Καθώς με την πάροδο των αιώνων οι ανθρώπινες κοινωνίες έγιναν ιδιαίτερα πολύπλοκες, αυξήθηκε δραματικά η αλληλεξάρτηση των μελών τους.

Ο καθένας μας προσπαθεί καθημερινά να ικανοποιήσει διάφορες ανάγκες. Ορισμένες από αυτές είναι συναισθηματικές, π.χ. η ανάγκη να μας αγαπάνε, να μας εκτιμούν, να μας αναγνωρίζουν κ.ά. Πολλές ανάγκες μας σχετίζονται με την επιβίωση και την ευημερία μας, π.χ. οι ανάγκες διατροφής, στέγασης, ντυσίματος κ.ά.

Το βιβλίο έχει ως αντικείμενο την ανάλυση των προβλημάτων που δημιουργεί η ύπαρξη αναγκών της δεύτερης κατηγορίας. Όπως θα δούμε στα επόμενα, για να ικανοποιηθούν αυτού του είδους οι ανάγκες, χρησιμοποιούνται προϊόντα που δημιουργούνται με οικονομικές διαδικασίες. Για το λόγο αυτό τις ονομάζουμε **οικονομικές ανάγκες**.

Τι είναι όμως οικονομική "**ανάγκη**"; Είναι ένα δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλείται από την έλλειψη κάποιου συγκεκριμένου υλικού ή άυλου αγαθού. Η ανάγκη ικανοποιείται, όταν αυτό αποκτηθεί, οπότε το δυσάρεστο συναίσθημα μετατρέπεται σε ευχαρίστηση.

Οικονομική ανάγκη:

Δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλείται από έλλειψη συγκεκριμένου υλικού ή άυλου αγαθού.

I.1 Διακρίσεις των αναγκών

Οι οικονομικές ανάγκες διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες. Π.χ. **σε βιοτικές ή φυσικές ανάγκες, σε κοινωνικές ανάγκες** κ.ά. Στις **βιοτικές** ή **φυσικές** ανάγκες περιλαμβάνονται εκείνες που η ικανοποίησή τους είναι απαραίτητη για την επιβίωσή μας. Π.χ. η ανάγκη για στοιχειώδη τουλάχιστον διατροφή, για κάποια στέγη πάνω από το κεφάλι μας, για κάποια ρούχα που θα μας προστατεύουν από το κρύο κτλ. Βέβαια η διατροφή μας, η στέγαση, η ένδυση κ.ο.κ. μπορεί να γίνεται και με πολύ λιτό τρόπο αλλά και με πολυτέλεια. Η ανάγκη βέβαια για ακριβά κρασιά δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί ως βιοτική ανάγκη, αφού μπορούμε να ζήσουμε και χωρίς αυτά.

Οι **κοινωνικές** ανάγκες δημιουργούνται από το γεγονός ότι είμαστε μέλη ενός συγκεκριμένου κοινωνικού περιβάλλοντος, το οποίο έμμεσα μας επιβάλλει έναν ορισμένο τρόπο ζωής, π.χ. να κατοικούμε σε ορισμένες περιοχές ή να έχουμε ακριβό αυτοκίνητο κ.ά. Μπορεί κανείς να κάνει και άλλες διακρίσεις των αναγκών, όπως σε **ατομικές** και **συλλογικές** ανάγκες καθώς και σε **καταναλωτικές** ανάγκες και ανάγκες **παραγωγής** κτλ.

Ατομική είναι π.χ. η ανάγκη ενός ασθενούς για τις υπηρεσίες ενός γιατρού, ενώ συλλογική η ανάγκη όλου του πληθυσμού για βελτίωση του εθνικού συστήματος υγείας, για εθνική άμυνα, για εθνική ασφάλεια

κ.ά. Επίσης καταναλωτικές είναι οι ανάγκες μιας οικογένειας για τρόφιμα και ενδύματα, ενώ οι ανάγκες μιας βιομηχανίας για μηχανήματα και πρώτες ύλες χαρακτηρίζονται ως ανάγκες παραγωγής.

Διακρίσεις των οικονομικών αναγκών

- Βιοτικές ή φυσικές - Κοινωνικές
- Ατομικές - Συλλογικές
- Καταναλωτικές - Παραγωγής

1.2 Ιδιότητες των οικονομικών αναγκών

Οι οικονομικές ανάγκες χαρακτηρίζονται από ορισμένες ιδιότητες:

- ▶▶ Πρώτον, υπόκεινται σε **προσωρινό κορεσμό**, δηλαδή η ικανοποίησή τους δεν τις κάνει να εκλείψουν τελείως αλλά προσωρινά. Μετά επανεμφανίζονται.
- ▶▶ Δεύτερον, **διαφοροποιούνται** καθώς εξελίσσονται τα μέσα με τα οποία ικανοποιούνται. Π.χ. την ανάγκη για ένδυση ο άνθρωπος παλιά την ικανοποιούσε με δέρματα και απλά υφάσματα ενώ σήμερα με περίτεχνα ενδύματα, τουαλέτες και κοστούμια.

- ▶▶ Τρίτον, διαρκώς **πολλαπλασιάζονται**. Πολλές φορές η μία δημιουργεί την άλλη. Π.χ. αν αποκτήσουμε έναν προσωπικό ηλεκτρονικό υπολογιστή, μας δημιουργείται ανάγκη για προγράμματα λογισμικού, για εκτυπωτή κ.ά. Η βελτίωση της **τεχνολογίας** μάς δημιουργεί συνεχώς νέες ανάγκες, π.χ. για κινητά τηλέφωνα, στερεοφωνικά συγκροτήματα, σύγχρονες βιντεοκάμερες κ.ά. Η **διαφήμιση** και τα άλλα μέσα προώθησης των πωλήσεων προϊόντων μάς πείθουν ότι χρειαζόμαστε καινούργια αγαθά και υπηρεσίες. Η **μίμηση** μας ωθεί να υιοθετούμε καταναλωτικά πρότυπα άλλων ατόμων ή κοινωνιών που έχουν μεγαλύτερες οικονομικές δυνατότητες και έχουν δημιουργήσει περισσότερες ανάγκες. Η **συνήθεια** μας κάνει

να περιλαμβάνουμε στον τρόπο ζωής μας αγαθά που αρχικά απλώς δοκιμάσαμε μιμούμενοι άλλα άτομα κ.ο.κ.

Ιδιότητες των οικονομικών αναγκών

- Προσωρινός κορεσμός
- Διαφοροποίηση
- Πολλαπλασιασμός

2. Αγαθά

Αναφέρθηκε παραπάνω ότι για την ικανοποίηση των διαφόρων οικονομικών αναγκών απαιτείται η χρησιμοποίηση υλικών ή άυλων αγαθών. Τα αγαθά διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες.

2.1 Διακρίσεις των αγαθών

▶▶ Μια πρώτη διάκριση των αγαθών είναι σε **οικονομικά αγαθά** και σε **ελεύθερα αγαθά**. Τα **ελεύθερα** αγαθά, που είναι πολύ λίγα, μας τα παρέχει η φύση και οι ποσότητές τους είναι μεγαλύτερες από εκείνες που μας χρειάζονται, για να ικανοποιήσουμε τις σχετικές ανάγκες μας. Ελεύθερα αγαθά είναι ο ατμοσφαιρικός αέρας, το νερό μιας πηγής, τα δέντρα ενός δάσους, το φως του ήλιου. Τα **οικονομικά** αγαθά παράγονται από τον άνθρωπο και οι ποσότητές τους είναι μικρότερες από εκείνες που του χρειάζονται, για να ικανοποιήσει πλήρως τις αντίστοιχες ανάγκες. Το σπίτι μας, τα οικιακά σκεύη, τα ρούχα μας είναι οικονομικά αγαθά.

▶▶ Μια δεύτερη διάκριση των αγαθών είναι σε **υλικά αγαθά** και σε **άυλα αγαθά**. **Υλικά** αγαθά είναι τα αντικείμενα που έχουν υλική υπόσταση, π.χ. βιβλία, θρανία, σχολικά κτίρια. Τα **άυλα** αγαθά, που ονομάζονται και **υπηρεσίες**, δεν έχουν υλική υπόσταση. Π.χ. οι υπηρεσίες ενός γιατρού, οι υπηρεσίες μεταφοράς, εκπαίδευσης, ψυχαγωγίας κ.ά.

▶▶ Μια τρίτη διάκριση των αγαθών είναι σε **καταναλωτικά** και σε **κεφαλαιουχικά αγαθά**. Τα **καταναλωτικά** αγαθά έχουν την ικανότητα να ικανοποιούν άμεσα ανθρώπινες ανάγκες, όταν χρησιμοποιούνται, π.χ. τρόφιμα, ρούχα, παπούτσια κ.ά. Τα **κεφαλαιουχικά** αγαθά δεν ικανοποιούν άμεσα ανθρώπινες

ανάγκες, αλλά χρησιμοποιούνται για την παραγωγή αγαθών που θα ικανοποιήσουν τέτοιες ανάγκες, π.χ. μηχανήματα, εργαλεία κ.ά.

▶▶ Μια τέταρτη διάκριση των αγαθών είναι σε **καταναλωτά** και σε **διάρκη** αγαθά. Τα **καταναλωτά** αγαθά (ή **αναλώσιμα** αγαθά) μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο μια φορά για την ικανοποίηση μιας συγκεκριμένης ανάγκης (π.χ. τα είδη διατροφής, τα καύσιμα, τα τσιγάρα κ.ά.). Τα **διάρκη** αγαθά, από την άλλη μεριά, ικανοποιούν τις ανάγκες μας για ορισμένο χρονικό διάστημα (π.χ. οι κατοικίες, τα έπιπλα, τα αυτοκίνητα, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές κ.ά.).

Διακρίσεις των οικονομικών αγαθών

- **Οικονομικά - Ελεύθερα**
- **Υλικά - Άυλα**
- **Καταναλωτικά - Κεφαλαιουχικά**
- **Καταναλωτά - Διάρκη**

3. Οι συντελεστές της παραγωγής

Είδαμε παραπάνω ότι, για να ικανοποιηθούν οι διάφορες ανθρώπινες ανάγκες, απαιτούνται αγαθά και υπηρεσίες. Για να παραχθούν αυτά, χρειάζεται να χρησιμοποιηθούν παραγωγικοί συντελεστές, δηλαδή παραγωγικά μέσα. Οι περισσότεροι οικονομολόγοι θεωρούν ως παραγωγικούς συντελεστές την **εργασία**, τη **γη** (ή **έδαφος** ή **φυσικούς πόρους**) και το **κεφάλαιο**. Ορισμένοι χαρακτηρίζουν ως χωριστό παραγωγικό συντελεστή και την **επιχειρηματικότητα**.

Παραγωγικοί συντελεστές:

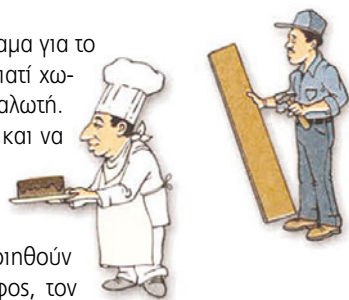
Παραγωγικά μέσα, δηλαδή εργασία, γη (ή έδαφος ή φυσικοί πόροι), κεφάλαιο και επιχειρηματικότητα, απαραίτητα για την παραγωγή των αγαθών και των υπηρεσιών.

▶▶ Η **εργασία** περιλαμβάνει όλες τις ανθρώπινες προσπάθειες, νοητικές και σωματικές, που καταβάλλονται, για να παραχθούν αγαθά και υπηρεσίες. Π.χ. η εργασία του οικοδόμου, του γιατρού, του τραγουδιστή, του δημοσιογράφου κ.ά. Αυτοί που θέλουν και μπορούν να καταβάλουν τέτοιες προσπάθειες αποτελούν το **εργατικό δυναμικό**. Η εργασία μπορεί να αμειβεται με την καταβολή μισθού, ημερομίσθιου, ποσοστού επί των πωλήσεων, ποσού κατ' αποκοπή κτλ. Δε θεωρείται εργασία η απασχόληση που παρέχει μόνο ψυχική ικανοποίηση, χωρίς να παράγεται από αυτήν οικονομικό αγαθό. Π.χ. τα παιδιά που παίζουν μπάλα στο δρόμο δεν εργάζονται, ψυχαγωγούνται.

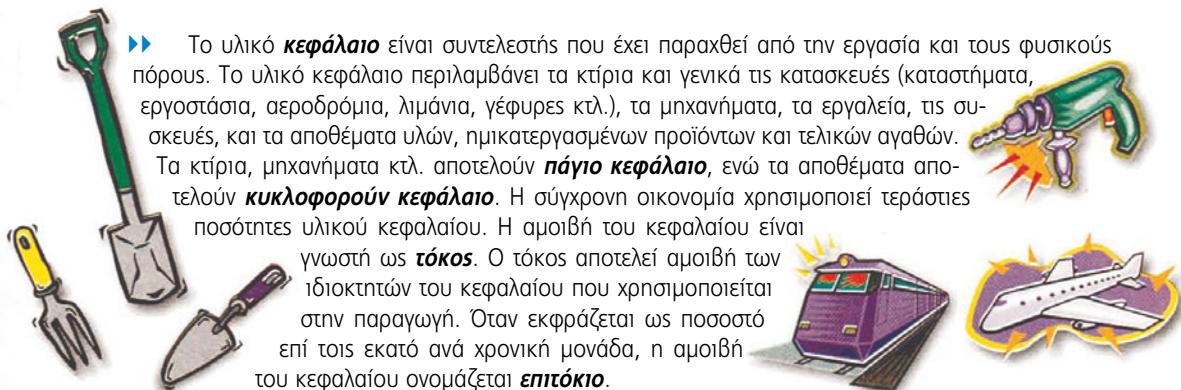
Οι επαγγελματίες ποδοσφαιριστές όμως εργάζονται, επειδή παράγουν θέαμα για το οποίο το κοινό πληρώνει. Η εργασία θεωρείται **βασικός συντελεστής**, γιατί χωρίς αυτήν τίποτα δεν μπορεί να παραχθεί και να φτάσει στον τελικό καταναλωτή. Ακόμα και τα άγρια “χόρτα του βουνού” κάποιος πρέπει να τα μαζέψει και να τα φέρει στην αγορά.

▶▶ Η **γη** (ή **έδαφος** ή **φυσικοί πόροι**) είναι παραγωγικός συντελεστής και περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία της φύσης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, π.χ. το έδαφος, το υπέδαφος, τον εναέριο χώρο, τις λίμνες, τα ποτάμια, τις θάλασσες. Η αμοιβή του συντελεστή αυτού για τη συμμετοχή του στην παραγωγή είναι γνωστή ως **πρόσοδος**, που συχνά λέγεται και **έγγειος πρόσοδος**. Και ο συντελεστής αυτός είναι βασικός. Πολλοί φυσικοί πόροι δεν είναι ανανεώσιμοι, π.χ. τα ορυκτά, και σιγά σιγά εξαντλούνται τα αποθέματά τους. Άλλοι όμως είναι ανανεώσιμοι, π.χ. τα δάση, εάν δε γίνεται υπερβολική εκμετάλλευσή τους που μπορεί να μειώσει την ικανότητά τους να αναπαράγονται. Επειδή ορισμένοι φυσικοί πόροι τείνουν να εξαντληθούν, καταβάλλονται συνεχώς προσπάθειες για την ανακάλυψη νέων αποθεμάτων τους ή νέων φυσικών πόρων των οποίων οι χρήσεις ήταν άγνωστες προηγουμένως ή τεχνητών πόρων, π.χ. τεχνητών υφαντικών ινών.

▶▶ Το υλικό **κεφάλαιο** είναι συντελεστής που έχει παραχθεί από την εργασία και τους φυσικούς πόρους. Το υλικό κεφάλαιο περιλαμβάνει τα κτίρια και γενικά τις κατασκευές (καταστήματα, εργοστάσια, αεροδρόμια, λιμάνια, γέφυρες κτλ.), τα μηχανήματα, τα εργαλεία, τις συσκευές, και τα αποθέματα υλών, ημικατεργασμένων προϊόντων και τελικών αγαθών.

Τα κτίρια, μηχανήματα κτλ. αποτελούν **πάγιο κεφάλαιο**, ενώ τα αποθέματα αποτελούν **κυκλοφορούν κεφάλαιο**. Η σύγχρονη οικονομία χρησιμοποιεί τεράστιες ποσότητες υλικού κεφαλαίου. Η αμοιβή του κεφαλαίου είναι γνωστή ως **τόκος**. Ο τόκος αποτελεί αμοιβή των ιδιοκτητών του κεφαλαίου που χρησιμοποιείται στην παραγωγή. Όταν εκφράζεται ως ποσοστό επί τοις εκατό ανά χρονική μονάδα, η αμοιβή του κεφαλαίου ονομάζεται **επιτόκιο**.

▶▶ Η **επιχειρηματικότητα** είναι η ικανότητα του ανθρώπου να συνδυάζει τους άλλους τρεις παραγωγικούς συντελεστές, για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Ο επιχειρηματίας παίρνει τις βασικές αποφάσεις για την επιχείρηση και αναλαμβάνει τους οικονομικούς κινδύνους που συνεπάγεται η λειτουργία της. Η αμοιβή της επιχειρηματικότητας είναι το **κέρδος**.

Συντελεστές παραγωγής

- **Εργασία**
- **Γη (ή έδαφος ή φυσικοί πόροι)**
- **Κεφάλαιο**
- **Επιχειρηματικότητα**

4. Ο καταμερισμός των έργων

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των σύγχρονων οικονομιών είναι η μεγάλη εξειδίκευση της εργασίας και ο καταμερισμός των έργων μεταξύ των ατόμων. Υποτυπώδης εξειδίκευση και καταμερισμός υπήρχαν ακόμα και σε πρωτόγονες κοινωνίες (κάποιοι γίνονταν κυνηγοί, άλλοι αγρότες, άλλοι ιερείς κ.ο.κ.). Στην εποχή μας όμως έχουν πάρει τεράστια έκταση, ιδίως στις οικονομικά ανεπτυγμένες οικονομίες. Οι περισσότεροι, πλέον, άνθρωποι παράγουν ένα μόνο προϊόν ή μέρος ενός προϊόντος σε μεγάλες ποσότητες για την αγορά.

Η οικονομική σημασία της εξειδίκευσης και του καταμερισμού των έργων είναι τεράστια, αφού έχει ως αποτέλεσμα τη μεγάλη αύξηση του παραγόμενου προϊόντος. Τα βασικά πλεονεκτήματα που προκύπτουν είναι τα εξής:

- ▶▶ Πρώτον, **γίνεται καλύτερη χρησιμοποίηση των ιδιαίτερων φυσικών ικανοτήτων κάθε ατόμου** στην παραγωγή. Ο καθένας έχει κάποιες έμφυτες κλίσεις και φυσικές δεξιότητες. Με την εξειδίκευση και τον καταμερισμό τού δίνεται η ευκαιρία να τις αξιοποιήσει.
- ▶▶ Δεύτερον, επιτυγχάνεται η **ανάπτυξη επίκτητων ικανοτήτων**. Με τη συνεχή απασχόληση σε ένα είδος εργασίας ειδικεύεται κανείς σ' αυτήν, αναπτύσσει δηλαδή τις ιδιαίτερες ικανότητες που απαιτούνται για την εκτέλεσή της.
- ▶▶ Τρίτον, γίνεται δυνατή η **βελτίωση των τεχνικών μεθόδων παραγωγής και η επινόηση και καλύτερη χρήση εργαλείων, μηχανημάτων** κτλ. Αυτός που ασχολείται συνεχώς στην παραγωγή ενός αγαθού, π.χ. παπουτσιών, έχει την πείρα αλλά και το κίνητρο να προσπαθήσει να βελτιώσει τη διαδικασία παραγωγής τους, να χρησιμοποιήσει νέες μηχανές, καινούργια εργαλεία κ.ά., κάτι που δεν μπορεί να κάνει κάποιος που σπάνια μόνο ασχολείται με την παραγωγή παπουτσιών, επειδή κάνει και πολλά άλλα πράγματα.
- ▶▶ Τέταρτον, **αποφεύγεται το χάσιμο χρόνου που συνεπάγεται η συχνή αλλαγή από ένα είδος εργασίας σε άλλο**. Όταν προσπαθεί κανείς να κάνει πολλά πράγματα μαζί, δαπανά χρόνο, καθώς αλλάζει δραστηριότητες, χωρίς να παράγει προϊόν.

**Πλεονεκτήματα
του καταμερισμού των έργων**

- Αξιοποίηση φυσικών ικανοτήτων
- Ανάπτυξη επίκτητων ικανοτήτων
- Βελτίωση μεθόδων παραγωγής
- Εξοικονόμηση χρόνου

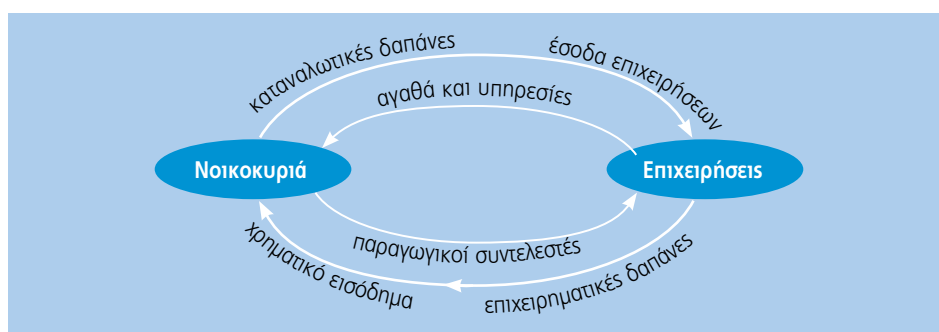
5. Το οικονομικό κύκλωμα

Η οικονομία λειτουργεί σαν ένα κύκλωμα, το οποίο ονομάζεται **οικονομικό κύκλωμα**. Επειδή στην οικονομία δημιουργείται ένα πολύπλοκο πλέγμα σχέσεων και δράσεων, δεν είναι εύκολο να παρουσιαστεί

διαγραμματικά ένα πλήρες οικονομικό κύκλωμα, στο οποίο να φαίνονται οι σχέσεις αυτές. Για να μπορέσουμε να το δείξουμε με ένα απλό διάγραμμα, είμαστε υποχρεωμένοι να κάνουμε ορισμένες απλοποιήσεις της πραγματικότητας:

- ▶▶ Υποθέτουμε ότι υπάρχουν μόνο δύο τομείς στην οικονομία, τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις (δεν υπάρχει δημόσιος τομέας ή, αν υπάρχει, δεν παίζει κανένα οικονομικό ρόλο). Ως νοικοκυριό θεωρούμε την οικογένεια, αλλά και ένας εργένης που ζει μόνος του αποτελεί νοικοκυριό.
- ▶▶ Στα νοικοκυριά ανήκουν οι παραγωγικοί συντελεστές, οι οποίοι όμως χρησιμοποιούνται μόνο από τις επιχειρήσεις.
- ▶▶ Οι επιχειρήσεις παράγουν όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που χρειάζονται τα νοικοκυριά.
- ▶▶ Όλες οι συναλλαγές γίνονται μεταξύ των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων.
- ▶▶ Τα νοικοκυριά δαπανούν σε καταναλωτικά είδη όλο το εισόδημά τους, δηλαδή δεν αποταμιεύουν τίποτα.
- ▶▶ Τα αγαθά και οι υπηρεσίες έχουν τιμές, δηλαδή δεν είναι δωρεάν.

Στο παρακάτω διάγραμμα οι επιχειρήσεις ζητούν παραγωγικούς συντελεστές και προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες. Τα νοικοκυριά ζητούν αγαθά και υπηρεσίες και προσφέρουν παραγωγικούς συντελεστές. Τα ποσά που εισπράττουν για μισθούς και άλλες αμοιβές των συντελεστών αυτών αποτελούν το **χρηματικό τους εισόδημα**. Για τις επιχειρήσεις, τα ποσά που καταβάλλουν στα νοικοκυριά αποτελούν **επιχειρηματικές δαπάνες**. Τα νοικοκυριά διαθέτουν ολόκληρο το χρηματικό τους εισόδημα για αγορά αγαθών και υπηρεσιών από τις επιχειρήσεις, μετατρέποντάς το έτσι σε **καταναλωτικές δαπάνες**. Τα χρήματα που εισπράττουν με αυτό τον τρόπο οι επιχειρήσεις από τα νοικοκυριά αποτελούν τα **έσοδά τους**.

Διάγραμμα 1-1: Οικονομικό κύκλωμα

Η εσωτερική κυκλική ροή μπορεί να θεωρηθεί ως **πραγματική ροή**, γιατί αναφέρεται σε φυσικές ποσότητες αγαθών, υπηρεσιών και παραγωγικών συντελεστών. Σε μια οικονομία που δε θα έκανε χρήση χρήματος και τα αγαθά θα ανταλλάσσονταν άμεσα με άλλα αγαθά, θα ίσχυε μόνο αυτό το κύκλωμα. Η εξωτερική αντίθετη ροή αντιπροσωπεύει **χρηματική ροή**. Δηλαδή χρηματική αξία παραγωγικών συντελεστών, και αγαθών και υπηρεσιών.

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Οικονομικές ανάγκες είναι οι ανάγκες που για την ικανοποίησή τους χρησιμοποιούνται προϊόντα που δημιουργούνται μέσω οικονομικών διαδικασιών. Οι ανάγκες αυτές μόνο προσωρινά υπόκεινται σε κορεσμό, έχουν δε την τάση να διαφοροποιούνται και να πολλαπλασιάζονται με τη βελτίωση της τεχνολογίας, τη διαφήμιση, τη μίμηση και τη συνήθεια.

Τα οικονομικά αγαθά παράγονται με τη χρησιμοποίηση παραγωγικών συντελεστών, διακρίνονται δε σε διάφορες κατηγορίες, ανάλογα με τη φύση τους, τη χρήση τους και τα χαρακτηριστικά τους.

Οι συντελεστές παραγωγής αποτελούν τα βασικά στοιχεία της παραγωγικής διαδικασίας για τη δημιουργία όλων των αγαθών και των υπηρεσιών. Χωρίς αυτούς δεν μπορούν να υπάρξουν οικονομικά αγαθά.

Η εξειδίκευση και ο καταμερισμός των έργων αποτελούν σημαντικό χαρακτηριστικό όλων των σύγχρονων οικονομιών, διευκολύνουν δε την καλύτερη αξιοποίηση των εργαζόμενων, τη βελτίωση της τεχνολογίας και των μεθόδων παραγωγής και την αποφυγή σπατάλης χρόνου, με αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγής.

Το οικονομικό κύκλωμα αποτελεί απλοποιημένη απεικόνιση των πραγματικών και των χρηματικών ροών που έχουν σχέση με την παραγωγή και την κατανάλωση.

Λέξεις κλειδιά: Οικονομικές ανάγκες - Κατηγορίες αναγκών - Ιδιότητες αναγκών - Οικονομικά και ελεύθερα αγαθά - Υλικά και άυλα αγαθά (υπηρεσίες) - Καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά αγαθά - Καταναλωτά και διαρκή αγαθά - Συντελεστές παραγωγής - Εργασία - Εργατικό δυναμικό - Αμοιβή εργασίας - Γη, έδαφος, φυσικοί πόροι - Πρόσοδος - Κεφάλαιο - Πάγιο και κυκλοφορούν κεφάλαιο - Τόκος και επιτόκιο - Επιχειρηματικότητα - Κέρδη - Εξειδίκευση και καταμερισμός των έργων - Πλεονεκτήματα καταμερισμού των έργων - Οικονομικό κύκλωμα - Πραγματική και χρηματική ροή - Χρηματικό εισόδημα - Καταναλωτική δαπάνη - Επιχειρηματικές δαπάνες - Έσοδα επιχειρήσεων.

Ερωτήσεις:

1. Τι ακριβώς εννοείται με τον όρο “ανάγκη”; Ποιες κατηγορίες αναγκών υπάρχουν; Ποιες είναι οι κύριες ιδιότητες των αναγκών;
2. Τι εννοείται με τον όρο “αγαθό”; Σε ποιες κατηγορίες διακρίνονται τα αγαθά;
3. Να κατατάξετε τα πιο κάτω αγαθά σε όλες τις δυνατές κατηγορίες:
Κατοικία - πουκάμισο - τρακτέρ - θρανία σχολείου - χαρτοπετσέτα - κρασί - θεατρική παράσταση - λεωφορείο - μάθημα αγγλικών - ψάρια στο ιχθυοπωλείο - εξέταση ασθενούς - ψάρια στη θάλασσα - σάντουιτς.
4. Τι είναι οι “παραγωγικοί συντελεστές”. Ποιος είναι ο ρόλος τους στην οικονομία;

5. Πόσοι και ποιοι παραγωγικοί συντελεστές υπάρχουν; Πώς ονομάζεται η αμοιβή κάθε παραγωγικού συντελεστή;
6. Γιατί δεν παράγει ο καθένας μόνος του τα αγαθά και τις υπηρεσίες που χρειάζεται, αλλά γίνεται εξειδίκευση και καταμερισμός των έργων στην οικονομία;
7. Τι ακριβώς εννοείται με τον όρο “οικονομικό κύκλωμα”; Ποιες απλοποιητικές υποθέσεις γίνονται, προκειμένου να σχεδιαστεί το σχετικό διάγραμμα; Τι δείχνει αυτό;
8. Γιατί υπάρχουν δύο ροές, μια πραγματική και μια χρηματική, στο οικονομικό κύκλωμα;

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Η ανάγκη για διατροφή είναι βιοτική ανάγκη, ενώ η ανάγκη για ακριβά ρούχα είναι κοινωνική ανάγκη.   Σ   Λ
2. Η εργασία είναι βασικός συντελεστής, ενώ το κεφάλαιο έχει παραχθεί με τη χρησιμοποίηση εργασίας και φυσικών πόρων.   Σ   Λ
3. Όλοι οι ενήλικοι σε μια κοινωνία αποτελούν το εργατικό δυναμικό της.   Σ   Λ
4. Ένα από τα μειονεκτήματα της εξειδίκευσης και του καταμερισμού των έργων είναι ότι δεν δίνει στα άτομα την ευκαιρία να χρησιμοποιούνται έτσι, ώστε να αποδίδουν καλύτερα.   Σ   Λ
5. Ένα από τα πλεονεκτήματα του καταμερισμού των έργων είναι ότι συμβάλλει στη βελτίωση των τεχνικών μεθόδων παραγωγής και την επινόηση και καλύτερη χρήση εργαλείων, μηχανημάτων, συσκευών κ.ά.   Σ   Λ
6. Η χρηματική ροή του οικονομικού κυκλώματος εκφράζει την αξία σε χρήμα της πραγματικής ροής του.   Σ   Λ

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Στις ιδιότητες των αναγκών περιλαμβάνεται:
  - α) Το ότι αυξάνονται συνεχώς.
  - β) Το ότι η ικανοποίηση μιας ανάγκης συχνά δημιουργεί άλλες ανάγκες.
  - γ) Το ότι ικανοποιούνται μόνο προσωρινά, χωρίς να εξαφανίζονται τελείως.
  - δ) Το ότι προκαλούνται και από διαφήμιση, μίμηση και συνήθειες.
  - ε) Όλα τα παραπάνω.
2. Μια από τις ακόλουθες διακρίσεις των αγαθών **δεν** είναι σωστή:
  - α) Διαρκή - καταναλωτικά.
  - β) Κεφαλαιουχικά - καταναλωτικά.
  - γ) Υλικά - άυλα.

δ) Ελεύθερα - οικονομικά.

3. Ένα από τα παρακάτω **δε** θεωρείται παραγωγικός συντελεστής:

α) Η γη ή έδαφος ή φυσικοί πόροι.

β) Τα χρήματα.

γ) Η επιχειρηματικότητα.

δ) Η εργασία.

ε) Το υλικό κεφάλαιο.

4. Ποιο από τα παρακάτω χρηματικά μεγέθη **δεν** εμφανίζεται στη χρηματική ροή του οικονομικού κυκλώματος;

α) Οι καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών.

β) Το χρηματικό εισόδημα των νοικοκυριών.

γ) Τα κρατικά έσοδα.

δ) Τα έσοδα των επιχειρήσεων.

ε) Οι δαπάνες των επιχειρήσεων.

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

►► ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Το κύριο οικονομικό πρόβλημα και η Οικονομική Επιστήμη
  - 1.1 Τα επιμέρους οικονομικά προβλήματα
2. Η καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων
  - 2.1 Η έννοια της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων
  - 2.2 Απαραίτητες υποθέσεις για την κατασκευή της καμπύλης
  - 2.3 Διαγραμματική παρουσίαση της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων
3. Το κόστος ευκαιρίας

►► ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Να κατανοήσετε τη φύση του κύριου οικονομικού προβλήματος και της οικονομικής επιστήμης, τα επιμέρους οικονομικά προβλήματα, τα αίτια της δημιουργίας του οικονομικού προβλήματος και τις έννοιες της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων και του κόστους ευκαιρίας.

I. Το κύριο οικονομικό πρόβλημα και η Οικονομική Επιστήμη

Από τότε που σχηματίστηκαν ανθρώπινες κοινωνίες δεν ήταν σε θέση να εξασφαλίσουν στα μέλη τους την ικανοποίηση όλων των υλικών αναγκών τους στο βαθμό που αυτά θα ήθελαν. Υπήρχαν πάντοτε ελλείψεις αγαθών και υπηρεσιών που για άλλα άτομα ήταν σχετικά μικρές και για άλλα μεγάλες. Οι ελλείψεις αυτές αφορούσαν τρόφιμα, στέγαση, ρούχα, παπούτσια, ιατρική περίθαλψη, εκπαίδευση και πολλά άλλα.

Το πρόβλημα της ανεπάρκειας των αγαθών και των υπηρεσιών που χρειάζονται, για να ικανοποιηθούν ποσοτικά και ποιοτικά όλες οι ανάγκες μας, οι οικονομολόγοι το ονομάζουν **πρόβλημα της στενότητας** (στενότητα = ανεπάρκεια).

Στενότητα αγαθών και υπηρεσιών:

Η ανεπάρκεια αγαθών και υπηρεσιών για την ικανοποίηση όλων των αναγκών μας.

Η στενότητα αυτή οφείλεται στο ότι τα αγαθά και οι υπηρεσίες πρέπει να παραχθούν, και για την παραγωγή τους χρειάζονται συντελεστές παραγωγής, δηλαδή εργασία, πρώτες ύλες, γη, κτίρια, μηχανήματα, εργαλεία κ.ά., που οι διάφορες κοινωνίες διαθέτουν σε περιορισμένες ποσότητες. Πίσω επομένως από το πρόβλημα της στενότητας των αγαθών και των υπηρεσιών βρίσκεται το πρόβλημα της στενότητας των παραγωγικών συντελεστών.

Στενότητα παραγωγικών συντελεστών:

Η ανεπάρκεια παραγωγικών συντελεστών για την παραγωγή όλων των αγαθών και των υπηρεσιών που θα θέλαμε να είχαμε.

Λόγω της στενότητας των παραγωγικών συντελεστών, η κοινωνία δεν έχει τη δυνατότητα να ικανοποιήσει όλες τις επιθυμίες ή ανάγκες μας. Για το λόγο αυτό, γίνεται επιλογή των αναγκών που θα ικανοποιηθούν.

Το πρόβλημα της στενότητας ή ανεπάρκειας των αγαθών, των υπηρεσιών και των παραγωγικών συντελεστών αποτελεί τη βάση του **οικονομικού προβλήματος**. Με άλλα λόγια, το θεμελιώδες πρόβλημα για μια οικονομία είναι πώς να κατανέμονται οι ανεπαρκείς ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών της στην παραγωγή των διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών, ώστε να παράγονται όσο γίνεται μεγαλύτερες ποσότητες από τα αγαθά και τις υπηρεσίες που θέλει περισσότερο η κοινωνία. Το πρόβλημα αυτό βρίσκεται στη βάση όλης της οικονομικής δραστηριότητας.

Η ύπαρξη του οικονομικού προβλήματος αποτελεί και το λόγο για την ύπαρξη της **Οικονομικής Επιστήμης**.

Οικονομική Επιστήμη:

Είναι η κοινωνική επιστήμη που ασχολείται κυρίως με τα προβλήματα της χρησιμοποίησης των ανεπαρκών παραγωγικών πόρων μιας κοινωνίας για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και της διανομής τους στα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες.

Με το πέρασμα του χρόνου, οι ποσότητες, ορισμένων τουλάχιστον παραγωγικών συντελεστών, αυξάνονται. Για παράδειγμα, με την αύξηση του πληθυσμού αυξάνεται και ο αριθμός εκείνων που μπορούν να εργάζονται, δηλαδή αυξάνεται το **εργατικό δυναμικό**. Επίσης αυξάνονται τα κτίρια, τα μηχανήματα, τα αυτοκίνητα και τα άλλα στοιχεία **υλικού κεφαλαίου** που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή. Επιπλέον, η πρόοδος της τεχνολογίας και οι διάφορες επιστημονικές εξελίξεις επιτρέπουν συνήθως την καλύτερη αξιοποίηση ορισμένων πρώτων υλών, την ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων ορυκτών ή την καλύτερη αξιοποίηση γνωστών κοιτασμάτων που προηγουμένως ήταν αδύνατη ή ασύμφορη (επειδή βρίσκονταν σε μεγάλο βάθος ή στο βυθό της θάλασσας κ.ο.κ.), την καλύτερη οργάνωση της παραγωγής κ.ά.

Όλα αυτά αυξάνουν τη δυνατότητα που έχει μια κοινωνία να ικανοποιεί τις ανάγκες των μελών της· έτσι αμβλύνεται το οικονομικό πρόβλημα. Τη διαδικασία αυτή αύξησης της συνολικής παραγωγικής δυνατότητας την ονομάζουμε **οικονομική ανάπτυξη**. Το πρόβλημα της στενότητας των αγαθών και των υπηρεσιών δε λύνεται όμως οριστικά, γιατί στο μεταξύ αυξάνονται και οι ανάγκες μας, καθώς ζητάμε συνεχώς ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο και έναν διαφορετικό τρόπο ζωής.

Οικονομική ανάπτυξη:

Διαδικασία αύξησης της συνολικής παραγωγικής δυνατότητας μιας οικονομίας.

1.1 Τα επιμέρους οικονομικά προβλήματα

Κάθε οικονομία αντιμετωπίζει ορισμένα σημαντικά επιμέρους οικονομικά προβλήματα για τα οποία πρέπει να βρει λύσεις. Τα προβλήματα αυτά είναι τα παρακάτω:

▶▶ **Τι προϊόν και σε ποιες ποσότητες θα παράγεται.** Δηλαδή τι αγαθά και υπηρεσίες και σε ποιες ποσότητες (π.χ. είδη διατροφής, σπίτια, μηχανήματα, δρόμους, εκπαιδευτικές υπηρεσίες, υπηρεσίες εθνικής άμυνας κ.ά.) θα πρέπει να παράγει η κοινωνία με τα περιορισμένα παραγωγικά μέσα που διαθέτει, ώστε να ικανοποιούν οι πολίτες της όσο γίνεται καλύτερα τις ανάγκες τους.

▶▶ **Πώς θα παράγεται.** Συνήθως ένα προϊόν μπορεί να παραχθεί με διάφορους συνδυασμούς παραγωγικών συντελεστών. Π.χ. με απλά εργαλεία και πολλά εργατικά χέρια ή με αυτόματα μηχανήματα και λίγα εργατικά χέρια. Η σωστή, από οικονομική άποψη, επιλογή του τρόπου παραγωγής εξαρτάται τόσο από τα τεχνολογικά δεδομένα της παραγωγής κάθε προϊόντος όσο και από τη σχετική στενότητα κάθε παραγωγικού συντελεστή. Π.χ. μια χώρα με πάρα πολλά εργατικά χέρια και όχι ανάλογα μεγάλη ποσότητα κεφαλαίου (Ινδία, Κίνα κ.ά.) θα εφαρμόζει μεθόδους παραγωγής που χρησιμοποιούν λιγότερο κεφάλαιο και περισσότερη εργασία, σε σύγκριση με άλλη χώρα πλούσια σε κεφάλαιο αλλά χωρίς μεγάλο πλεόνασμα εργατικού δυναμικού (π.χ. ΗΠΑ).

►► **Για ποιον θα παράγεται.** Από το προϊόν που παράγεται σε μια χώρα ο κάθε κάτοικος παίρνει ένα μέρος, άλλος μικρό και άλλος μεγάλο, που συνήθως εξαρτάται από το εισόδημά του. Το εισόδημα του καθενός προέρχεται κυρίως από την εργασία του και τις αμοιβές των άλλων παραγωγικών συντελεστών που του ανήκουν (π.χ. γη, κτίρια κ.ά.). Επηρεάζεται όμως το εισόδημα που τελικά διαθέτουν τα άτομα και από την παρέμβαση του κράτους, το οποίο επιβάλλει φόρους στα εισοδήματα, ενώ από την άλλη μεριά δίνει οικονομικά βοηθήματα σε ορισμένους.

►► **Πότε θα παράγεται.** Κάθε κοινωνία πρέπει να καθορίζει τι μέρος των παραγωγικών της πόρων θα χρησιμοποιεί για ικανοποίηση τωρινών αναγκών της και τι για τις μελλοντικές της ανάγκες. Κοινωνίες που ενδιαφέρονται περισσότερο για τις επόμενες γενιές χρησιμοποιούν τους φυσικούς πόρους τους με μεγαλύτερη προσοχή και οικονομία, ώστε να μείνουν επαρκείς ποσότητες πόρων και για το μέλλον: Αποταμιεύουν υψηλό ποσοστό του εισοδήματός τους, για να χρηματοδοτούν την κατασκευή υλικού κεφαλαίου, που θα αυξήσει μελλοντικά την παραγωγική ικανότητα της οικονομίας, επενδύουν στην εκπαίδευση των νέων κ.ά. Γενικά, δέχονται να ικανοποιούν τις τωρινές ανάγκες σε μικρότερο βαθμό απ' ό,τι τους επιτρέπουν οι πόροι τους, για να μπορούν και οι επόμενες γενιές να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες σε επιθυμητό βαθμό.

►► **Πού θα παράγεται.** Οι παραγωγικές δραστηριότητες είναι διεσπαρμένες στο χώρο, σε μεγάλες, μεσαίες ή μικρές πόλεις, σε χωριά και στην ύπαιθρο. Το πού θα εγκατασταθούν οι διάφορες παραγωγικές μονάδες, βιομηχανικές, αγροτικές ή παροχής υπηρεσιών, είναι θέμα που έχει σοβαρές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες. Η σωστή επιλογή του τόπου εγκατάστασης εξασφαλίζει χαμηλότερο κόστος παραγωγής και διανομής των προϊόντων σ' εκείνους που τα χρησιμοποιούν. Αποφεύγεται σπατάλη παραγωγικών συντελεστών λόγω λανθασμένης χωροθέτησης και επιπλέον, μπορούν να αποφεύγονται και ορισμένα κυκλοφορικά, περιβαλλοντικά και άλλα προβλήματα που προκαλούνται από τη μεγάλη συγκέντρωση της παραγωγής σε ορισμένες περιοχές.

Κύρια επιμέρους οικονομικά προβλήματα

- **Τι θα παράγεται**
- **Πώς θα παράγεται**
- **Για ποιον θα παράγεται**
- **Πότε θα παράγεται**
- **Πού θα παράγεται**

2. Η καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων

2.1 Η έννοια της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων

Αφού σε κάθε συγκεκριμένη χρονική περίοδο μια οικονομία έχει δεδομένες ποσότητες παραγωγικών συντελεστών και μπορεί να εφαρμόσει ορισμένη τεχνολογία, υπάρχουν περιορισμοί στις ποσότητες των αγαθών και των υπηρεσιών που μπορεί να παράγει. Τους περιορισμούς αυτούς δείχνει η **καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων** που ονομάζεται και **όριο των παραγωγικών δυνατοτήτων** της χώρας.

Καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων ή όριο παραγωγικών δυνατοτήτων:

Η καμπύλη που δείχνει το όριο μέχρι το οποίο μπορεί να φτάσει σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών μιας χώρας, με τους συγκεκριμένους παραγωγικούς πόρους και το επίπεδο των τεχνολογικών γνώσεων που διαθέτει.

2.2 Απαραίτητες υποθέσεις για την κατασκευή της καμπύλης

Για να σχεδιάσουμε την καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων μιας συγκεκριμένης οικονομίας, πρέπει προηγουμένως να κάνουμε ορισμένες υποθέσεις:

1. Οι ποσότητες και η ποιότητα των παραγωγικών συντελεστών που διαθέτει η χώρα στη συγκεκριμένη περίοδο είναι δεδομένες. Δηλαδή, έχει ορισμένο πληθυσμό και εργατικό δυναμικό, ορισμένες εδαφικές εκτάσεις μεγάλης ή μικρής γονιμότητας, ορισμένους φυσικούς, υδάτινους ή ενεργειακούς πόρους, συγκεκριμένο αριθμό εργοστασίων, μηχανημάτων και άλλων κεφαλαιουχικών αγαθών.

2. Η χώρα έχει συγκεκριμένες τεχνολογικές γνώσεις που μπορεί να χρησιμοποιήσει. Δηλαδή, το επίπεδο της τεχνολογίας παραγωγής που διαθέτει η χώρα είναι δεδομένο.

3. Οι παραγωγικοί συντελεστές έχουν εναλλακτικές χρήσεις. Κάθε παραγωγικός συντελεστής μπορεί να χρησιμοποιηθεί, για να παράγει περισσότερα από ένα αγαθά ή υπηρεσίες. Για παράδειγμα, ένας εργάτης μπορεί να απασχοληθεί στη γεωργία για να μαζεύει ελιές ή στη βιομηχανία για να μεταφέρει υλικά μέσα στο εργοστάσιο ή σε εστιατόρια ως σερβιτόρος κ.ά. Ένα κομμάτι γης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για καλλιέργεια αγροτικών προϊόντων ή για την κατασκευή ξενοδοχειακών, σχολικών ή αθλητικών εγκαταστάσεων κ.ά. Οι υδάτινοι πόροι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την άρδευση χωραφιών ή για βιομηχανικές ή τουριστικές ή οικιακές χρήσεις κ.ά. Το ίδιο ισχύει και για τους άλλους φυσικούς πόρους. Τέλος, τα εργοστάσια και τα μηχανήματα μπορούν να παράγουν διάφορα εναλλακτικά προϊόντα, τα μεταφορικά μέσα μπορούν να μεταφέρουν άτομα ή προϊόντα ή πρώτες ύλες κ.ά. Δεχόμαστε όμως ότι, παρά τη δυνατότητα απασχόλησής τους σε διαφορετικές χρήσεις, οι επιμέρους συντελεστές παρουσιάζουν μεγαλύτερη καταλληλότητα για ορισμένες χρήσεις και μικρότερη για άλλες.

4. Όλοι οι παραγωγικοί συντελεστές απασχολούνται πλήρως με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Δηλαδή, δεν υπάρχουν μη απασχολούμενοι παραγωγικοί συντελεστές ή απασχολούμενοι μερικώς ή σε διαδικασίες στις οποίες δεν μπορούν να αποδώσουν ικανοποιητικά.

5. Η οικονομία μπορεί να παράγει δύο μόνον αγαθά ή υπηρεσίες. Η υπόθεση αυτή είναι αναγκαία, για να απλοποιήσουμε την παρουσίαση της έννοιας των παραγωγικών δυνατοτήτων και να περιοριστούμε σε ένα διάγραμμα που έχει δύο μόνον άξονες, ο καθένας από τους οποίους αφορά ένα αγαθό ή μία υπηρεσία. Πρέπει να τονιστεί ότι, παρά την απλοποιητική υπόθεση για δύο μόνον προϊόντα, τα γενικά συμπεράσματα που θα προκύψουν παρακάτω ισχύουν και για περισσότερα προϊόντα.

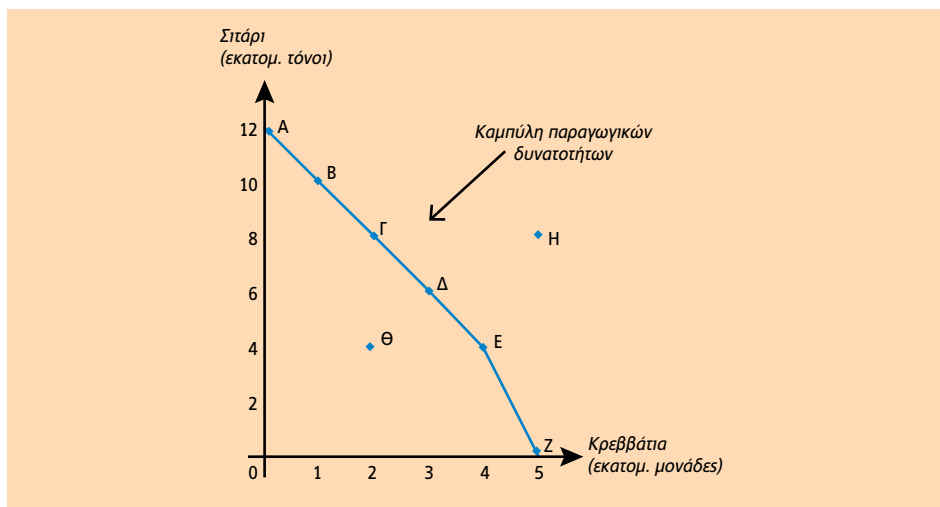
**Βασικές υποθέσεις
για την κατασκευή της καμπύλης
παραγωγικών δυνατοτήτων**

- Δεδομένες ποσότητες και ποιότητα παραγωγικών συντελεστών
- Συγκεκριμένες τεχνολογικές γνώσεις
- Εναλλακτικές χρήσεις των παραγωγικών συντελεστών
- Πλήρης και αποτελεσματική απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών
- Δυνατότητα παραγωγής δύο μόνο αγαθών ή υπηρεσιών

2.3 Διαγραμματική παρουσίαση της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων

Με βάση τα παραπάνω, ας προχωρήσουμε τώρα στη σχεδίαση της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων μιας υποθετικής οικονομίας.

Έστω ότι στον κατακόρυφο άξονα μετρώνται ποσότητες ενός γεωργικού προϊόντος, π.χ. σιταριού (σε εκατομμύρια τόνους), ενώ στον οριζόντιο μετρώνται ποσότητες ενός βιομηχανικού προϊόντος, π.χ. κρεββατιών (σε εκατομμύρια κρεββάτια).

Διάγραμμα 2-1: Καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων

Ας υποθέσουμε ότι όλοι οι παραγωγικοί συντελεστές απασχολούνται αποκλειστικά στην παραγωγή σιταριού και δεν παράγονται καθόλου κρεββάτια. Με πλήρη απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών και με καλή χρήση της υπάρχουσας τεχνολογικής γνώσης έστω ότι μπορούν να παραχθούν 12 εκατομμύρια τόνοι σιταριού (σημείο **A**). Εναλλακτικά, ας υποθέσουμε ότι όλοι οι παραγωγικοί συντελεστές χρησιμοποιούνται μόνο για την παραγωγή κρεββατιών και δεν παράγεται καθόλου σιτάρι. Τότε έστω ότι μπορούν να παραχθούν 5 εκατομμύρια κρεββάτια (σημείο **Z**).

Ας υποθέσουμε τώρα ότι η κοινωνία αποφασίζει, αντί να παράγεται ένα μόνο αγαθό, να παράγεται κάποιος συνδυασμός και των δύο αγαθών. Για να γίνει αυτό, θα πρέπει να μεταφερθούν παραγωγικοί συντελεστές από την παραγωγή του ενός αγαθού στην παραγωγή του άλλου.

Όπως υποθέσαμε στα προηγούμενα, κάθε παραγωγικός συντελεστής μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναλλακτικά για την παραγωγή του ενός ή του άλλου αγαθού, αλλά είναι πιο κατάλληλος για το ένα από τα δύο. Θα είναι λογικό, από οικονομικής σκοπιάς, κατά τη μεταφορά παραγωγικών συντελεστών, από την παραγωγή π.χ. σιταριού στην παραγωγή κρεββατιών, να μεταφέρονται αρχικά οι συντελεστές που είναι πιο κατάλληλοι για να παράγουν κρεββάτια και λιγότερο κατάλληλοι για να παράγουν σιτάρι. Έτσι, θα εξασφαλίζεται σημαντική αύξηση της παραγωγής κρεββατιών χωρίς μεγάλη μείωση της παραγωγής σιταριού.

Τα σημεία **B**, **Γ**, **Δ** και **E** στο διάγραμμα δείχνουν διαφορετικές κατανομές των παραγωγικών συντελεστών στην παραγωγή των δύο αγαθών, που καταλήγουν σε παραγωγή διαφορετικών ποσοτήτων των αγαθών. Με την κατανομή των συντελεστών που αντιστοιχεί στο σημείο **B** παράγονται 10 εκατομμύρια τόνοι σιταριού και ένα εκατομμύριο κρεββάτια. Με την κατανομή των συντελεστών που αντιστοιχεί στο σημείο **Γ** μπορούν να παραχθούν 8 εκατομμύρια τόνοι σιταριού και 2 εκατομμύρια κρεββάτια. Με την κατανομή που αντιστοιχεί στο σημείο **Δ** μπορούν να παραχθούν 6 εκατομμύρια τόνοι σιταριού και 3 εκατομμύρια κρεββάτια. Τέλος, με την κατανομή συντελεστών που αντιστοιχεί στο σημείο **E** μπορούν να παραχθούν 4 εκατομμύρια τόνοι σιταριού και 4 εκατομμύρια κρεββάτια.

Αν ενώσουμε τα σημεία **A**, **B**, **Γ**, **Δ**, **E** και **Z** μεταξύ τους, σχηματίζουμε την καμπύλη **ΑΒΓΔΕΖ**, που είναι η **καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων** ή το **όριο παραγωγικών δυνατοτήτων** της συγκεκριμένης υποθετικής οικονομίας για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Η καμπύλη αυτή μας δείχνει ότι δεν μπορούν να παραχθούν ποσότητες σιταριού και κρεββατιών μεγαλύτερες από εκείνες που αντιστοιχούν στους συνδυασμούς **A** ή **B** ή **Γ** ή **Δ** ή **E** ή **Z**. Π.χ. δε θα μπορούσε να παραχθεί ο συνδυασμός ποσοτήτων **H** των δύο αγαθών που βρίσκεται **δεξιά** από την καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων, γιατί δεν υπάρχουν οι ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών που θα χρειάζονταν.

Θα μπορέσουν, ενδεχομένως, να παραχθούν μεγαλύτερες ποσότητες στο μέλλον, μόνον αν αυξηθούν στο μεταξύ οι ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών, ή αν βελτιωθεί η τεχνολογία, δηλαδή αν υπάρξει **οικονομική ανάπτυξη**. Σε μια τέτοια περίπτωση, ολόκληρη η καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων θα μετακινηθεί προς τα δεξιά, γιατί με οποιαδήποτε κατανομή των μεγαλύτερων πλέον ποσοτήτων των παραγωγικών συντελεστών μεταξύ σιταριού και κρεββατιών θα μπορούν να παραχθούν μεγαλύτερες ποσότητες και από τα δύο αγαθά.

Η καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων δείχνει τις μέγιστες εναλλακτικές ποσότητες δύο αγαθών που μπορούν να παραχθούν με πλήρη απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών και με δεδομένη τεχνολογία.

Η οικονομία δεν παράγει οπωσδήποτε κάποιον από τους συνδυασμούς ποσοτήτων αγαθών που αντιστοιχούν σε σημείο της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων. Στην πράξη, είναι πολύ πιθανό να παράγει ένα συνδυασμό ποσοτήτων που να αντιστοιχεί σε σημείο που βρίσκεται **αριστερά** από την καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων, π.χ. στο σημείο **Θ**, ο οποίος αντιστοιχεί σε 4 εκατομμύρια τόνους σιτάρι και

2 εκατομμύρια κρεββάτια. Αυτό θα συμβαίνει, όταν μέρος των παραγωγικών συντελεστών δε χρησιμοποιείται καθόλου στην παραγωγή ή υποαπασχολείται, δηλαδή υπάρχει ανεργία, ή όταν δε χρησιμοποιείται ικανοποιητικά η υπάρχουσα τεχνολογική γνώση.

Σε μια τέτοια περίπτωση, θα μπορούσε να αυξηθεί η παραγωγή και των δύο προϊόντων (π.χ. με μετάβαση προς το σημείο **Δ**) ή τουλάχιστον του ενός χωρίς μείωση του άλλου (π.χ. με μετάβαση προς το σημείο **Γ** ή το σημείο **Ε**), εάν αυξανόταν η απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών ή βελτιωνόταν η τεχνολογία.

3. Το Κόστος Ευκαιρίας

Εφόσον μια οικονομία απασχολεί όλους τους παραγωγικούς της συντελεστές, παράγοντας έναν συνδυασμό ποσοτήτων των δύο αγαθών που αντιστοιχεί σε κάποιο από τα σημεία της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων, λόγω χάρη στο **Γ**, δεν μπορεί να αυξήσει την ποσότητα του ενός από τα αγαθά που παράγει χωρίς να αναγκαστεί να μειώσει την παραγωγή του άλλου. Όταν, δηλαδή, παράγει μια παραπάνω μονάδα από το ένα αγαθό, θα θυσιάσει κάποια ποσότητα του δεύτερου αγαθού.

Για την κοινωνία η θυσία μιας ποσότητας ενός αγαθού **A** που είναι απαραίτητη, προκειμένου να παραχθεί μια ποσότητα ενός άλλου αγαθού **B** με τη χρησιμοποίηση των ίδιων παραγωγικών συντελεστών, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως το κόστος παραγωγής της πρόσθετης ποσότητας του αγαθού **B**. Το κόστος αυτό το ονομάζουμε **κόστος ευκαιρίας**, γιατί δείχνει την ευκαιρία που χάνεται, για να παραχθεί μια ποσότητα του αγαθού **A**, όταν αυξάνεται η ποσότητα του αγαθού **B**. Για παράδειγμα, στο διάγραμμα 2-1 της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων, η μετάβαση από το συνδυασμό **Γ** στο συνδυασμό **Δ** έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των κρεββατιών κατά ένα εκατομμύριο μονάδες (από 2 σε 3 εκατομμύρια κρεββάτια), με παράλληλη όμως μείωση της ποσότητας του σιταριού κατά δύο εκατομμύρια τόνους (από 8 σε 6 εκατομμύρια τόνους). Η μείωση της ποσότητας του σιταριού κατά δύο εκατομμύρια τόνους αποτελεί το κόστος ευκαιρίας για την παραγωγή του ενός πρόσθετου εκατομμυρίου κρεββατιών.

Κόστος ευκαιρίας:

Για την κοινωνία που απασχολεί ήδη πλήρως τους παραγωγικούς της συντελεστές, κόστος ευκαιρίας της παραγωγής ενός αγαθού είναι η, λόγω αυτής, μείωση της παραγωγής άλλου αγαθού.

Η έννοια του κόστους ευκαιρίας είναι από τις βασικότερες στα οικονομικά. Η κατανόησή της είναι απαραίτητη για την κατανόηση του προβλήματος της σκενότητας των αγαθών και των υπηρεσιών και της σκενότητας των παραγωγικών συντελεστών που εξετάσαμε παραπάνω. Επίσης είναι απαραίτητη για την κατανόηση της μεγάλης οικονομικής αλήθειας ότι, για την κοινωνία, η απόκτηση κανενός αγαθού ή υπηρεσίας δε γίνεται "δωρεάν", γιατί αντί να παραχθεί το συγκεκριμένο αγαθό ή η υπηρεσία θα μπορούσε να παραχθεί κάποιο άλλο με τους ίδιους παραγωγικούς συντελεστές. Επομένως, το κόστος ευκαιρίας μπορεί να θεωρηθεί ως το πραγματικό κόστος παραγωγής ενός αγαθού. Επειδή όμως σε μια οικονομία οι παραγωγικοί συντελεστές έχουν τιμές, η απασχόλησή τους δημιουργεί και χρηματικό κόστος σε εκείνους που τους χρησιμοποιούν στην παραγωγή.

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Το πρόβλημα της στενότητας των αγαθών και των υπηρεσιών αποτελεί το βασικό οικονομικό πρόβλημα και το λόγο για την ύπαρξη της Οικονομικής Επιστήμης. Οφείλεται δε αυτό στη στενότητα των παραγωγικών συντελεστών.

Σημαντικά επιμέρους οικονομικά προβλήματα είναι η επιλογή των προϊόντων που πρέπει να παράγει μια οικονομία, του τρόπου της παραγωγής τους, του τρόπου της διανομής τους μεταξύ των ατόμων, του χρόνου της παραγωγής και του τόπου της παραγωγής.

Η καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων δείχνει τις μέγιστες εναλλακτικές ποσότητες δύο αγαθών που μπορούν να παραχθούν σε μια οικονομία σε συγκεκριμένη περίοδο, με πλήρη απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών της και με δεδομένη τεχνολογία.

Συνδυασμοί ποσοτήτων αγαθών που βρίσκονται δεξιά από την καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων δεν μπορούν να παραχθούν, λόγω ανεπάρκειας παραγωγικών συντελεστών. Θα μπορούσαν ενδεχομένως να παραχθούν στο μέλλον, αν υπάρξει οικονομική ανάπτυξη.

Συνδυασμοί ποσοτήτων που βρίσκονται αριστερά από την καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων μπορούν να παραχθούν, αλλά δε θεωρούνται ικανοποιητικοί, αφού με καλύτερη απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών της η οικονομία θα μπορούσε να παράγει μεγαλύτερες ποσότητες αγαθών.

Κόστος ευκαιρίας για την παραγωγή ενός αγαθού θεωρείται για την οικονομία η λόγω της παραγωγής του μείωση της παραγωγής κάποιου άλλου αγαθού, που θα μπορούσε να είχε παραχθεί με τη χρησιμοποίηση των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιήθηκαν για το πρώτο αγαθό.

Λέξεις κλειδιά: Πρόβλημα στενότητας αγαθών και υπηρεσιών - Στενότητα παραγωγικών συντελεστών - Οικονομική επιστήμη - Οικονομικό πρόβλημα - Επιμέρους οικονομικά προβλήματα - Καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων ή όριο παραγωγικών δυνατοτήτων - Υποθέσεις για την κατασκευή της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων - Οικονομική ανάπτυξη - Κόστος ευκαιρίας.

Ερωτήσεις:

1. Τι σημαίνει στενότητα αγαθών και υπηρεσιών και πού οφείλεται;
2. Πώς επιτυγχάνει διαχρονικά μια οικονομία την ανάπτυξή της;
3. Διατυπώστε το κύριο οικονομικό πρόβλημα. Τι το προκαλεί;

4. Δώστε τον ορισμό της οικονομικής επιστήμης.
5. Απαριθμήστε τα επιμέρους οικονομικά προβλήματα.
6. Πώς θα χαρακτηρίζατε μια κοινωνία που σπαταλά τους πόρους που διαθέτει; Τι επιπτώσεις μπορεί να έχει η συμπεριφορά της αυτή για τις επόμενες γενιές;
7. Ένας δρόμος μπορεί να γίνει με απλά εργαλεία και πολλά εργατικά χέρια ή με σύγχρονα σκαπτικά και άλλα μηχανήματα και λίγα εργατικά χέρια. Ποιος τρόπος είναι περισσότερο κατάλληλος για τη Βρετανία και ποιος για την Ινδία; Γιατί;
8. Τι δείχνει η καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων μιας οικονομίας;
9. Ποιες είναι οι απαραίτητες υποθέσεις για την κατασκευή της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων;
10. Αν αποφασίσετε να χρησιμοποιήσετε τον ελεύθερο χρόνο σας το απόγευμα της Κυριακής, για να παίξετε ποδόσφαιρο με τους φίλους σας, η απόφαση αυτή έχει κάποιο κόστος ευκαιρίας; Αν ναι, ποιο είναι αυτό;
11. Η κατασκευή ενός πάρκου στη γειτονιά σας έχει κάποιο κόστος για την κοινωνία ή γίνεται "δωρεάν";

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Το πρόβλημα της στενότητας των αγαθών και των υπηρεσιών δε συνδέεται με τη στενότητα των παραγωγικών συντελεστών.   Σ   Λ
2. Καθώς περνάνε τα χρόνια, αυξάνονται οι ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών, αλλά αυξάνονται γρηγορότερα και οι υλικές μας ανάγκες.   Σ   Λ
3. Οικονομική ανάπτυξη σημαίνει αύξηση της συνολικής παραγωγικής δυνατότητας μιας χώρας.   Σ   Λ
4. Οι παραγωγικοί συντελεστές μπορούν συνήθως να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή εναλλακτικών συνδυασμών αγαθών ή υπηρεσιών.   Σ   Λ
5. Όταν σχεδιάζουμε την καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων μιας χώρας, υποθέτουμε ότι οι ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών είναι απεριόριστες.   Σ   Λ
6. Ο όρος "κόστος ευκαιρίας" ενός αγαθού αναφέρεται στο γεγονός ότι, όταν το παράγουμε χρησιμοποιώντας ορισμένους παραγωγικούς συντελεστές, χάνουμε την ευκαιρία να παράγουμε με τους ίδιους παραγωγικούς συντελεστές κάποιο άλλο αγαθό.   Σ   Λ

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Το λεγόμενο οικονομικό πρόβλημα οφείλεται σε:
  - α) Ανεργία
  - β) Έλλειψη χρημάτων
  - γ) Στενότητα παραγωγικών συντελεστών
  - δ) Έλλειψη εσόδων του κράτους
2. Ποιο από τα παρακάτω **δεν** περιλαμβάνει ο ορισμός της Οικονομικής Επιστήμης;
  - α) Την επιλογή των τρόπων χρησιμοποίησης των παραγωγικών συντελεστών.
  - β) Τη διανομή των αγαθών και των υπηρεσιών μεταξύ ατόμων και κοινωνικών ομάδων.
  - γ) Τον τρόπο δημιουργίας κερδών.
  - δ) Το ότι η οικονομική επιστήμη είναι κοινωνική επιστήμη.
3. Ποιο από τα παρακάτω **δεν** περιλαμβάνεται στα επιμέρους οικονομικά προβλήματα:
  - α) Πώς θα μοιράζεται το προϊόν της οικονομίας.
  - β) Πού θα πρέπει να παράγεται το προϊόν της οικονομίας.
  - γ) Πού θα βρίσκονται τα χρηματικά κεφάλαια για την παραγωγή.
  - δ) Τι αγαθά και υπηρεσίες θα πρέπει να παράγονται.
  - ε) Τι προϊόν θα πρέπει να παράγεται τώρα και τι στο μέλλον.
  - στ) Με ποιους τρόπους και τι επιχειρήσεις θα πρέπει να παράγεται το προϊόν.
4. Υπογραμμίστε την πρόταση που **δεν** περιλαμβάνεται στις υποθέσεις που γίνονται για το σχεδιασμό της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων:
  - α) Οι ποσότητες και η ποιότητα των παραγωγικών συντελεστών και η τεχνολογία μιας χώρας είναι δεδομένα.
  - β) Η λειτουργία της οικονομίας εξασφαλίζει αυτόματα την παραγωγή του μέγιστου δυνατού προϊόντος.
  - γ) Οι ίδιοι παραγωγικοί συντελεστές μπορούν να παράγουν εναλλακτικά προϊόντα.
  - δ) Η οικονομία μπορεί να παράγει δύο μόνο προϊόντα.
  - ε) Οι παραγωγικοί συντελεστές χρησιμοποιούνται πλήρως και αποτελεσματικά.
5. Αν σε μια οικονομία υπάρχει σημαντικό ποσοστό ανεργίας, μπορούμε να υποθέσουμε ότι παράγεται ένας συνδυασμός ποσοτήτων δύο αγαθών:
  - α) Επί της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων.
  - β) Δεξιά της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων.
  - γ) Αριστερά της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων.
  - δ) Που αντιστοιχεί στο σημείο του ενός ή του άλλου άξονα στο οποίο καταλήγει η καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων.

Άσκηση:

Με βάση τα πιο κάτω αριθμητικά δεδομένα, σχεδιάστε την καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων μιας οικονομίας η οποία, με τους παραγωγικούς συντελεστές και την τεχνολογία που διαθέτει,

μπορεί να παράγει τις ακόλουθες ποσότητες των αγαθών A και B:

<u>Αγαθό A</u>	100	90	80	70	60	50	40	30	20	10	0
<u>Αγαθό B</u>	0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50

Η ΖΗΤΗΣΗ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

► ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Το σύστημα της αγοράς

2. Η ζήτηση προϊόντων

2.1 Γενικά για τη ζήτηση προϊόντων

2.2 Ο νόμος της ζήτησης

2.3 Ατομική και συνολική ζήτηση

2.4 Η καμπύλη ζήτησης

2.5 Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης

► ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Να κατανοήσετε τις έννοιες της ζήτησης και του νόμου της ζήτησης, καθώς και τους παράγοντες που την προσδιορίζουν.

Να μάθετε να σχεδιάζετε την καμπύλη ζήτησης.

1. Το σύστημα της αγοράς

Τα αγαθά και οι υπηρεσίες που παράγονται με εξειδίκευση και καταμερισμό των έργων διατίθενται σε **αγορές**. Ο θεσμός της αγοράς έχει τεράστια σημασία για το οικονομικό σύστημα. Είναι πανάρχαιος και γενικευμένος. Ενώ παλιότερα χρειαζόταν να υπάρχει προσωπική επαφή μεταξύ αγοραστών και πωλητών, που γινόταν συνήθως σε συγκεκριμένους χώρους, “αγορές”, στην εποχή μας σημαντικές αγορές και πωλήσεις γίνονται με το ταχυδρομείο, το τηλέφωνο, τις τηλεμοιτυπικές μηχανές (φαξ), το διαδίκτυο (ίντερνετ) κ.ά.

Εκτός από τις αγορές για αγαθά και υπηρεσίες υπάρχουν και αγορές για παραγωγικούς συντελεστές: αγορά εργασίας, αγορά κεφαλαίου, αγορά γης. Σ' αυτές γίνονται συναλλαγές με αντικείμενο τις υπηρεσίες των παραγωγικών συντελεστών ή, σε ορισμένες περιπτώσεις, και τους ίδιους τους συντελεστές.

Αγορά:

Θεσμός απαραίτητος για τη διενέργεια των συναλλαγών με αντικείμενο αγαθά και υπηρεσίες. Υπάρχουν όμως και αγορές παραγωγικών συντελεστών, όπως η αγορά εργασίας, η αγορά κεφαλαίου και η αγορά γης.

Ο ρόλος που παίζουν οι αγορές στις ελεύθερες οικονομίες είναι εξαιρετικά σημαντικός, γιατί σ' αυτές οι αγορές δεν είναι απλώς φορείς συναλλαγών. Εδώ παίρνονται και οι περισσότερες αποφάσεις για το τι προϊόντα θα παραχθούν, πώς θα παραχθούν, για ποιον θα παραχθούν κτλ. **Γι' αυτό και οι ελεύθερες οικονομίες έχουν ονομαστεί και οικονομίες της αγοράς ή οικονομίες που λειτουργούν με βάση το μηχανισμό της αγοράς.**

Η λειτουργία της αγοράς βασίζεται σε δυο κύριες δυνάμεις, τη **ζήτηση** και την **προσφορά**, που η κάθε μία είναι ανεξάρτητη από την άλλη και επηρεάζεται από διαφορετικούς παράγοντες. Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με τη ζήτηση, ενώ στο επόμενο με την προσφορά.

2. Η ζήτηση προϊόντων

2.1 Γενικά για τη ζήτηση προϊόντων

Καταναλώνουμε ένα αγαθό ή μια υπηρεσία, επειδή έχουν τη δυνατότητα να ικανοποιούν κάποιες ανάγκες μας, δηλαδή να μας παρέχουν **καταναλωτική ικανοποίηση** ή **χρησιμότητα**. Όσο αυξάνουμε την κατανάλωση ενός προϊόντος, τόσο συνήθως αυξάνεται η συνολική καταναλωτική ικανοποίηση που παίρνουμε απ' αυτό. Αλλά, κάθε επιπλέον μονάδα που καταναλώνουμε επιφέρει συνεχώς μικρότερη αύξηση της συνολικής ικανοποίησης, λόγω βαθμιαίου κορεσμού μας. Όταν όμως καταναλώσουμε πολύ μεγάλη ποσότητα, η πρόσθετη ικανοποίηση μπορεί να φτάσει στο μηδέν ή να γίνει και αρνητική. Δηλαδή, οι πρόσθετες μονάδες του προϊόντος αντί να μας ευχαριστούν, θα μας προκαλούν ενόχληση.

Για να το καταλάβουμε αυτό καλύτερα, ας υποθέσουμε ότι είμαστε διψασμένοι και πίνουμε ένα ποτήρι νερό. Η ευχαρίστηση που μας δίνει είναι μεγάλη. Αν όμως πιούμε και δεύτερο ποτήρι νερό, η ευχαρίστηση που θα μας δώσει θα είναι μικρότερη από αυτήν του πρώτου ποτηριού. Αν πιούμε και τρίτο ποτήρι, θα νιώσουμε ακόμα μικρότερη ευχαρίστηση, ενώ αν μας υποχρεώσουν να πιούμε και άλλα ποτήρια, θα αισθανθούμε δυσάρεστα.

Καταναλωτική ικανοποίηση ή χρησιμότητα:

Η ικανοποίηση που αισθάνεται το άτομο από την κατανάλωση ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας. Συνήθως αυξάνεται, καθώς αυξάνεται η ποσότητα του αγαθού ή της υπηρεσίας, αλλά η πρόσθετη ικανοποίηση μειώνεται και μπορεί να γίνει ίση με μηδέν ή και αρνητική, όταν κορεστεί η ανάγκη.

Ζήτηση για ένα προϊόν είναι η σχέση που δείχνει την ποσότητα που οι καταναλωτές θέλουν και μπορούν να αγοράσουν σε κάθε τιμή του. Η ζήτησή μας για ένα προϊόν επηρεάζεται άμεσα από την καταναλωτική ικανοποίηση που μας δίνει η κάθε μονάδα του. Όταν η ικανοποίηση είναι μεγάλη, είμαστε διατεθειμένοι να πληρώσουμε, αν χρειαστεί, υψηλή σχετικά τιμή γι' αυτό, ενώ, όταν η ικανοποίηση είναι μικρή, δε θέλουμε να πληρώσουμε μεγάλη τιμή.

Για να υπάρχει ζήτηση, θα πρέπει ο καταναλωτής όχι μόνο να επιθυμεί το προϊόν, αλλά και να έχει το εισόδημα να το αγοράσει. Επομένως, η έννοια της ζήτησης είναι διαφορετική από την έννοια της επιθυμίας αλλά και της ανάγκης. Μπορεί να έχω επιθυμία ή ανάγκη για πολλά πράγματα, αλλά, όταν δεν έχω χρήματα, για να αποκτήσω ορισμένα από αυτά, δεν έχω ζήτηση γι' αυτά, και επομένως δε συμμετέχω στις αντίστοιχες αγορές, δε "μετρώω" γι' αυτές.

Ζήτηση:

Η σχέση που δείχνει την ποσότητα ενός προϊόντος που οι καταναλωτές θέλουν και μπορούν να αγοράσουν σε κάθε τιμή του. Δεν αρκεί να υπάρχει μόνο επιθυμία ή ανάγκη για ένα αγαθό, για να υπάρχει ζήτηση γι' αυτό. Χρειάζεται να υπάρχει επιπλέον και το εισόδημα που απαιτείται για την αγορά του.

2.2 Ο νόμος της ζήτησης

Η ζήτηση για ένα προϊόν αναφέρεται πάντοτε σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο, π.χ. τόσα κιλά κρέας το μήνα. Γενικά, υπάρχει μια αντίστροφη σχέση μεταξύ της τιμής ενός προϊόντος και της ποσότητας που ζητείται από αυτό. Δηλαδή, όσο αυξάνεται η τιμή ενός προϊόντος, τόσο μειώνεται η ποσότητα που ζητείται, και, αντίθετα, όσο μειώνεται η τιμή, τόσο αυξάνεται η ποσότητα που ζητείται. Η αντίστροφη αυτή σχέση ονομάζεται **νόμος της ζήτησης**. Με βάση το νόμο αυτό, αν η τιμή του κρέατος είναι 12 € το κιλό, μπορεί να είμαστε διατεθειμένοι να αγοράζουμε 5 κιλά το μήνα, ενώ αν η τιμή είναι 9 € το κιλό, να αγοράζουμε 7 κιλά το μήνα κτλ.

Υπάρχουν **δύο βασικοί λόγοι** για τους οποίους περιμένει κανείς να αυξηθεί η ποσότητα που ζητείται από ένα προϊόν, όταν μειωθεί η τιμή του:

▶▶ Ο **πρώτος** είναι ότι, όταν ένα προϊόν φθηναίνει χωρίς να φθηναίνουν τα άλλα προϊόντα, ως καταναλωτές έχουμε κίνητρο να καταναλώνουμε μεγαλύτερη ποσότητα από το προϊόν αυτό, μειώνοντας την κατανάλωση άλλων που δε φθίνουν. Για παράδειγμα, αν μειωθεί η τιμή των ψαριών αλλά όχι του κρέατος, είναι πολύ πιθανό να αρχίσουμε να καταναλώνουμε περισσότερα ψάρια και λιγότερο κρέας, δηλαδή να αντικαταστήσουμε το κρέας με ψάρια.

▶▶ Ο **δεύτερος** λόγος είναι ότι, όταν ένα προϊόν φθηναίνει, εμείς που αγοράζαμε μέχρι τώρα μια ορισμένη ποσότητα δαπανώντας ένα συγκεκριμένο συνολικό ποσό χρήματος, μπορούμε πλέον να αγοράζουμε μεγαλύτερη ποσότητα με το ίδιο ποσό.

Νόμος της Ζήτησης:

Η αντίστροφη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην τιμή ενός αγαθού και στην ποσότητα που ζητείται από τον καταναλωτή. Όταν μειωθεί η τιμή ενός αγαθού, αυξάνεται η ζητούμενη ποσότητα και, αντίθετα, όταν αυξηθεί η τιμή ενός αγαθού, μειώνεται η ζητούμενη ποσότητα.

2.3 Ατομική και συνολική ζήτηση

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει υποθετικά στοιχεία της ζήτησης ενός νοικοκυριού για κρέας. Βλέπουμε ότι, στην τιμή 12 € το κιλό, το νοικοκυριό ζητάει 1 κιλό, στην τιμή των 10 € ζητάει 2 κιλά, στην τιμή των 9 € 3 κιλά, στην τιμή των 7 € 4 κιλά και στην τιμή των 6 € 5,5 κιλά.

Ζήτηση κρέατος ενός υποθετικού νοικοκυριού	
Τιμή (€ ανά κιλό)	Ζητούμενη ποσότητα (κιλά κάθε εβδομάδα)
12	1
10	2
9	3
7	4
6	5,5

Στο παραπάνω παράδειγμα αναφερθήκαμε στη ζήτηση ενός μόνο νοικοκυριού για ένα συγκεκριμένο προϊόν. Η ζήτηση αυτή ονομάζεται **ατομική ζήτηση** για το προϊόν αυτό. Για να υπολογίσουμε τη **συνολική ζήτηση** για το προϊόν στην αγορά, θα πρέπει να προσθέσουμε τη ζήτηση όλων των νοικοκυριών. Για να απλοποιήσουμε την ανάλυση, ας υποθέσουμε ότι υπάρχουν μόνο τέσσερα νοικοκυριά που αγοράζουν κρέας. Για κάθε νοικοκυριό θα υπάρχει διαφορετική ζήτηση για κρέας, όπως δείχνει ο παρακάτω πίνακας.

Συνολική ζήτηση κρέατος τεσσάρων υποθετικών νοικοκυριών (κιλά κάθε εβδομάδα)					
Τιμή (€ ανά κιλό)	Ζητούμενη ποσότητα από το νοικοκυριό Α	Ζητούμενη ποσότητα από το νοικοκυριό Β	Ζητούμενη ποσότητα από το νοικοκυριό Γ	Ζητούμενη ποσότητα από το νοικοκυριό Δ	Συνολική ζητούμενη ποσότητα
12	1	3	2	0,5	6,5
10	2	5	4	1,5	12,5
9	4	7	5	2,0	18,0
7	5	8	6	2,5	21,5
6	5,5	8,5	6,5	3	23,5

Ας υποθέσουμε ότι στην τιμή των 12 € το κιλό το πρώτο νοικοκυριό ζητάει 1 κιλό κρέας την εβδομάδα, το δεύτερο 3 κιλά, το τρίτο 2 κιλά και το τέταρτο 0,5 κιλό. Η συνολική ποσότητα κρέατος που ζητείται στην τιμή των 12 € είναι επομένως 6,5 κιλά (1+3+2+0,5). Έστω ότι στην τιμή των 10 € το πρώτο νοικοκυριό ζητάει 2 κιλά κρέας, το δεύτερο 5 κιλά, το τρίτο 4 κιλά και το τέταρτο 1,5 κιλό. Η συνολική ποσότητα που ζητείται στην τιμή των 10 € έστω ότι θα είναι 12,5 κιλά (2+5+4+1,5). Με τον ίδιο τρόπο μπορεί να υπολογιστεί και η συνολική ποσότητα κρέατος που θα ζητείται στην τιμή των 9 €, των 7 € και των 6 € το κιλό (υποθέτουμε ότι είναι γνωστές οι ατομικές ζητήσεις κρέατος και των τεσσάρων νοικοκυριών).

Η σχέση που υπάρχει μεταξύ των διάφορων εναλλακτικών τιμών και των αντίστοιχων συνολικών ποσοτήτων που **όλοι μαζί** οι αγοραστές ζητούν, μας δίνει τη συνολική ζήτηση κρέατος για τη μικρή κοινωνία μας των τεσσάρων νοικοκυριών.

Ατομική ζήτηση για ένα προϊόν:

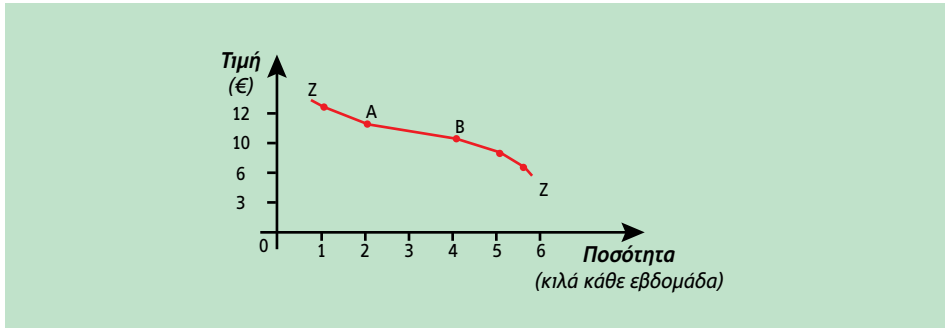
Η ζήτηση ενός μόνο καταναλωτή ή νοικοκυριού για το προϊόν.

Συνολική ζήτηση για ένα προϊόν:

Η ζήτηση όλων μαζί των καταναλωτών για το προϊόν.

2.4 Η καμπύλη ζήτησης

Η σχέση που παρουσιάστηκε παραπάνω με τη βοήθεια του πίνακα μπορεί να δειχτεί και με ένα διάγραμμα, στο οποίο ο κατακόρυφος άξονάς του δείχνει την τιμή και ο οριζόντιος την ποσότητα του προϊόντος. Αν βρούμε όλα τα σημεία που αντιστοιχούν στους συνδυασμούς τιμής και ποσότητας που δίνονται από τον πίνακα της ζήτησης και τα συνδέσουμε μεταξύ τους, σχηματίζουμε την **καμπύλη της ζήτησης**.

Διάγραμμα 3-1: Καμπύλη ατομικής ζήτησης

Η καμπύλη **ZZ**, η οποία αποτελεί την καμπύλη ζήτησης του υποθετικού νοικοκυριού A για το συγκεκριμένο προϊόν στη διάρκεια μιας εβδομάδας, κατέρχεται από πάνω αριστερά προς τα κάτω δεξιά, επειδή η σχέση μεταξύ της τιμής και της ζητούμενης ποσότητας είναι αντίστροφη, λόγω του νόμου της ζήτησης. Κάθε σημείο της καμπύλης δείχνει ποια ποσότητα κρέατος ζητάει το νοικοκυριό στην αντίστοιχη τιμή. Μια μείωση της τιμής του κρέατος από 10 σε 9 € προκαλεί μια αντίθετη μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας από 2 σε 4 κιλά και μετατόπιση από ένα σημείο της καμπύλης ζήτησης, π.χ. από το **A**, σε ένα άλλο σημείο της, π.χ. στο **B**. Αν θέλαμε να σχεδιάσουμε την καμπύλη της συνολικής ζήτησης των τεσσάρων νοικοκυριών, θα έπρεπε σε κάθε τιμή του κρέατος να σημειώναμε τη συνολική ποσότητα κρέατος που ζητάνε τα νοικοκυριά αυτά.

Καμπύλη ζήτησης:

Απεικόνιση των στοιχείων ενός πίνακα ζήτησης. Η γραφική παράσταση δείχνει τη σχέση που υπάρχει μεταξύ των τιμών και των ζητούμενων ποσοτήτων ενός αγαθού. Η καμπύλη ζήτησης κατέρχεται από πάνω αριστερά προς τα κάτω δεξιά λόγω του νόμου της ζήτησης, δηλαδή της αντίστροφης σχέσης μεταξύ της τιμής και της ζητούμενης ποσότητας.

2.5 Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης

Είδαμε παραπάνω ότι καθένα από τα τέσσερα νοικοκυριά ζητάει στην ίδια τιμή διαφορετική ποσότητα κρέατος. Οι διαφορές που υπάρχουν συνήθως στη ζήτηση των διάφορων νοικοκυριών οφείλονται στους εξής παράγοντες:

▶▶ **Προτιμήσεις των καταναλωτών.** Είναι φυσικό ένας καταναλωτής που επιθυμεί ένα προϊόν περισσότερο να θέλει να αγοράζει μεγαλύτερη ποσότητα σε σύγκριση με έναν άλλο που δεν του αρέσει τόσο, όποια και αν είναι η τιμή του. Για παράδειγμα, ένας που του αρέσουν πολύ τα ψάρια καταναλώνει μεγαλύτερη ποσότητα ψαριών κάθε μήνα από έναν άλλο που δεν του πολυαρέσουν. Οι προτιμήσεις των καταναλωτών διαμορφώνονται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν. Στις σημερινές κοινωνίες, η διαφήμιση παίζει ένα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των καταναλωτικών προτιμήσεων.

▶▶ **Εισόδημα των καταναλωτών.** Η ζήτηση ενός καταναλωτή για τα διάφορα προϊόντα εξαρτάται και από το εισόδημά του. Όταν αυξάνεται το εισόδημά του, αυξάνεται και η ζήτησή του για τα περισσότερα προϊόντα, τα οποία χαρακτηρίζονται ως **κανονικά**. Αλλά μειώνεται για ορισμένα, που θεωρούνται απ' αυτόν ως **κατώτερα**. Κατώτερο είναι για τον καταναλωτή ένα προϊόν από το οποίο ζητάει μικρότερη και όχι μεγαλύτερη ποσότητα, όταν αυξηθεί το εισόδημά του, καθώς στρέφεται προς άλλα προϊόντα υψηλότερης ποιότητας. Για παράδειγμα, έχει παρατηρηθεί ότι, καθώς αυξάνεται το εισόδημα των νοικοκυριών, η ζήτησή τους για κατεψυγμένο κρέας τείνει να μειώνεται, γιατί αυτά στρέφονται στο φρέσκο κρέας. Το ίδιο συμβαίνει και με τα κατεψυγμένα ψάρια, τα φτηνά ενδύματα και υποδήματα κ.ά.

Κατώτερα αγαθά:

Τα αγαθά για τα οποία ο καταναλωτής μειώνει τη ζήτησή του, όταν αυξάνεται το εισόδημά του.

Κανονικά αγαθά:

Τα αγαθά για τα οποία ο καταναλωτής αυξάνει τη ζήτησή του, όταν αυξάνεται το εισόδημά του.

▶▶ **Τιμές των άλλων προϊόντων.** Η ζήτηση για ένα προϊόν επηρεάζεται και από τις τιμές άλλων προϊόντων που σχετίζονται με αυτό. Αν το μοσχαρίσιο κρέας φτηνώνει, είναι πολύ πιθανό ο καταναλωτής να μειώσει την ποσότητα χοιρινού κρέατος που αγοράζει, παρά το ότι δε μεταβλήθηκε η τιμή του χοιρινού, γιατί αντικαθιστά μερικώς το χοιρινό κρέας με μοσχαρίσιο. Γενικά, όταν δύο αγαθά είναι **υποκατάστατα** μεταξύ τους (δηλαδή όταν η κατανάλωση του ενός αντικαθιστά την κατανάλωση του άλλου), και μειωθεί η τιμή του ενός, μειώνεται η ζήτηση για το άλλο. Αντίθετα, όταν δύο αγαθά είναι **συμπληρωματικά** (δηλαδή όταν η χρήση του ενός απαιτεί τη χρήση και του άλλου, π.χ. ηλεκτρονικοί υπολογιστές και λογισμικό), και φτηνώνει το ένα, θα ζητείται μεγαλύτερη ποσότητα απ' αυτό που φτηνώνει αλλά και από το συμπληρωματικό του. Δηλαδή η μείωση της τιμής του ενός αγαθού προκαλεί αύξηση της ζήτησης του δεύτερου.

Υποκατάστατα αγαθά:

Εκείνα που η κατανάλωση του ενός αντικαθιστά την κατανάλωση του άλλου.

Συμπληρωματικά αγαθά:

Εκείνα που η χρήση του ενός απαιτεί και τη χρήση του άλλου.

►► **Προσδοκίες των καταναλωτών.** Η ζήτηση των καταναλωτών για τα διάφορα προϊόντα επηρεάζεται και από τις προσδοκίες τους σχετικά με τα εισοδήματά τους και τις τιμές των προϊόντων στο μέλλον. Π.χ. αν ένα νοικοκυριό περιμένει αυξημένο μελλοντικό εισόδημα, ενθαρρύνεται να αγοράζει μεγαλύτερη ποσότητα από τα περισσότερα αγαθά. Δηλαδή, αυξάνεται η ζήτησή του γι' αυτά, πριν ακόμη αυξηθεί το εισόδημά του. Αντίθετα, αν φοβάται ότι σύντομα θα μειωθεί το εισόδημά του, π.χ. λόγω ανεργίας, αρχίζει να κάνει οικονομίες μειώνοντας τη ζήτησή του για τα διάφορα προϊόντα. Επίσης, αν ο καταναλωτής περιμένει ότι οι τιμές θα αυξηθούν σύντομα, συνήθως σπεύδει να αγοράσει μεγαλύτερη ποσότητα από τα αγαθά που θα ακριβύνουν, για να προλάβει την αύξηση των τιμών τους. Δηλαδή, αυξάνει προκαταβολικά τη ζήτησή του. Ενώ αν περιμένει ότι σε λίγο θα μειωθούν οι τιμές (π.χ. επειδή θα αρχίσουν οι εκπτώσεις των καταστημάτων), μειώνει τις αγορές του περιμένοντας την πτώση των τιμών.

►► **Αριθμός των καταναλωτών.** Οι παραπάνω παράγοντες επηρεάζουν την ατομική καμπύλη ζήτησης των επί μέρους καταναλωτών για κάθε προϊόν. Επηρεάζεται όμως και η συνολική ζήτηση, αφού αποτελείται από το άθροισμα των ατομικών ζητήσεων. Αλλά η συνολική ζήτηση μπορεί να επηρεαστεί και από έναν πρόσθετο παράγοντα, από τον αριθμό των καταναλωτών ενός αγαθού. Για παράδειγμα, αν ο αριθμός των αγοραστών του αυξηθεί από 100 σε 150, θα αυξηθεί η συνολική ζήτηση για το αγαθό αυτό. Το αντίθετο θα συμβεί, αν μειωθεί ο αριθμός των αγοραστών του αγαθού. Επομένως, **όσο περισσότεροι είναι οι αγοραστές ενός αγαθού τόσο μεγαλύτερη είναι η συνολική ζήτηση γι' αυτό.**

Προδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης

- Οι προτιμήσεις των καταναλωτών
- Το εισόδημα των καταναλωτών
- Οι τιμές άλλων προϊόντων
- Οι προσδοκίες των καταναλωτών
- Ο αριθμός των καταναλωτών

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Οικονομίες της αγοράς ή οικονομίες που λειτουργούν με βάση το μηχανισμό της αγοράς ονομάζονται οι ελεύθερες οικονομίες στις οποίες οι αγορές δεν αποτελούν απλώς φορείς συναλλαγών, αλλά και όργανα για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με το τι προϊόντα θα παραχθούν, πώς θα παραχθούν, για ποιον θα παραχθούν κ.ά.

Τα αγαθά και τις υπηρεσίες τα ζητάμε, γιατί μας δίνουν καταναλωτική ικανοποίηση ή χρησιμότητα. Η πρόσθετη ικανοποίηση που παίρνουμε από κάθε μονάδα ενός αγαθού τείνει να μειώνεται, καθώς αυξάνονται οι μονάδες που καταναλώνουμε από αυτό.

Σύμφωνα με το νόμο της ζήτησης, όσο μειώνεται η τιμή ενός αγαθού, τόσο αυξάνεται η ποσότητα που ζητάμε να αγοράσουμε από αυτό.

Η ζήτηση επηρεάζεται από τις προτιμήσεις, το εισόδημα και τις προσδοκίες των καταναλωτών, τις τιμές των άλλων αγαθών και τον αριθμό των καταναλωτών.

Οι προσδοκίες των καταναλωτών για μεταβολές στο εισόδημά τους ή στις τιμές των αγαθών μπορούν να επηρεάζουν τη ζήτηση των καταναλωτών πριν ακόμη μεταβληθούν το εισόδημά τους ή οι τιμές των αγαθών.

Λέξεις κλειδιά: Οικονομία της αγοράς ή του μηχανισμού της αγοράς - Καταναλωτική ικανοποίηση ή χρησιμότητα - Ζήτηση - Νόμος της ζήτησης - Ατομική ζήτηση - Συνολική ζήτηση - Καμπύλη ζήτησης - Προτιμήσεις καταναλωτή - Εισόδημα καταναλωτή - Κατώτερα και κανονικά αγαθά - Τιμές άλλων προϊόντων - Υποκατάστατα και συμπληρωματικά αγαθά - Προσδοκίες καταναλωτών - Αριθμός καταναλωτών.

Ερωτήσεις:

1. Ποιος είναι ο ρόλος του συστήματος της αγοράς και ποια είναι η σημασία του;
2. Ποια είναι η σχέση της ανάγκης με τη ζήτηση;
3. Πώς μπορεί να υπολογιστεί η συνολική ζήτηση για ένα προϊόν από τις ατομικές καμπύλες ζήτησης;
4. Από ποιους παράγοντες προσδιορίζεται η ζήτηση καταναλωτικών προϊόντων;
5. Πώς μπορούν να επηρεάζουν οι προσδοκίες μας για τα μελλοντικά μας εισοδήματα και για τις μελλοντικές τιμές των αγαθών τη ζήτησή μας γι' αυτά;
6. Κατατάξτε σε ζεύγη υποκατάστατων αγαθών τα παρακάτω:

ελαιόλαδο
τρένο
λιθρίνια
κινηματογράφος
κάρβουνα
σπίρτα

αναπήρας
μπαρμπούνια
κοτόπουλο
βούτυρο
καλαμποκέλαιο

αεροπλάνο
θέατρο
καυσόξυλα
γαλοπούλα
βιτάμ

7. Κατατάξτε σε ζεύγη συμπληρωματικών αγαθών τα παρακάτω:

βίντεο
λογισμικό
λάμπα
πένα
μαγνητόφωνο

πορτατίφ
μελάνι
βενζίνη
βιντεοταινία
φωτογραφική μηχανή

κασέτα
ηλεκτρονικός υπολογιστής
φιλμ
αυτοκίνητο

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Σε όλες τις οικονομίες είναι αναγκαία η λειτουργία αγορών για τις ανταλλαγές των προϊόντων. Επιπλέον, στις οικονομίες της αγοράς, οι αγορές είναι απαραίτητες για τη λήψη βασικών οικονομικών αποφάσεων. **Σ Λ**
2. Η χρησιμότητα κάθε συγκεκριμένου αγαθού είναι γενική ιδιότητα που δεν έχει σχέση με τις προτιμήσεις των καταναλωτών. **Σ Λ**
3. Σύμφωνα με το νόμο της ζήτησης, μια μεταβολή της τιμής ενός αγαθού προκαλεί μια αντίστροφη μεταβολή της ποσότητας που ζητείται από αυτό. **Σ Λ**
4. Όταν μειωθεί η τιμή του αγαθού Χ, η ζήτηση για το υποκατάστατο του αγαθού Ψ θα αυξηθεί. **Σ Λ**
5. Η ποσότητα που ζητείται από ένα αγαθό αυξάνεται, όταν πέφτει η τιμή του, επειδή οι καταναλωτές στρέφονται προς αυτό από άλλα υποκατάστατα αγαθά, αλλά και επειδή μπορούν να αγοράζουν μεγαλύτερη ποσότητα με τα ίδια χρήματα. **Σ Λ**
6. Η κατεύθυνση της καμπύλης της ζήτησης από πάνω αριστερά προς τα κάτω δεξιά δείχνει ότι, όσο χαμηλότερη είναι η τιμή ενός αγαθού, τόσο μεγαλύτερη ποσότητα ζητείται από αυτό. **Σ Λ**

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Σύμφωνα με το νόμο της ζήτησης:
  - α) Μεγαλύτερη ποσότητα ενός αγαθού ζητείται, όταν η τιμή του είναι υψηλότερη παρά όταν είναι χαμηλότερη.
  - β) Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των αγοραστών για ένα προϊόν τόσο χαμηλότερη είναι η τιμή του.
  - γ) Η ζητούμενη ποσότητα ενός αγαθού και η τιμή του έχουν αντίστροφη σχέση μεταξύ τους.
  - δ) Η τιμή και η ζητούμενη ποσότητα ενός αγαθού έχουν ανάλογη σχέση μεταξύ τους.
2. Το αυτοκίνητο και η βενζίνη είναι:
  - α) Άσχετα μεταξύ τους.
  - β) Υποκατάστατα αγαθά.
  - γ) Πολυτελή αγαθά.
  - δ) Συμπληρωματικά αγαθά.
3. Ένας παράγοντας που **δεν** επηρεάζει τη ζήτηση για ένα προϊόν είναι:
  - α) Οι τιμές των άλλων προϊόντων.
  - β) Οι προσδοκώμενες μεταβολές στο εισόδημα των καταναλωτών του και στην τιμή του.
  - γ) Οι καταναλωτικές προτιμήσεις και το εισόδημα των καταναλωτών.
  - δ) Ο αριθμός των ατόμων που θέλουν να καταναλώσουν το προϊόν.
  - ε) Ο αριθμός των επιχειρήσεων που το παράγουν.

4. Ένα αγαθό θεωρείται ως κατώτερο για τους καταναλωτές, όταν:
- Αυξάνεται η ζήτησή του με τη μείωση της τιμής του υποκατάστατου.
  - Μειώνεται η ζήτησή του, καθώς αλλάζουν οι προτιμήσεις των καταναλωτών.
  - Μειώνεται η ζήτησή του, καθώς αυξάνεται το εισόδημα των καταναλωτών.
  - Αυξάνεται η ζήτησή του από την προσδοκία αύξησης της τιμής του.

Άσκηση:

Με βάση τα πιο κάτω αριθμητικά δεδομένα υπολογίστε τη συνολική ζήτηση ενός προϊόντος από την ατομική ζήτηση πέντε νοικοκυριών. Στη συνέχεια να σχεδιάσετε την καμπύλη της συνολικής ζήτησης.

Νοικοκυριό Α		Νοικοκυριό Β		Νοικοκυριό Γ		Νοικοκυριό Δ		Νοικοκυριό Ε	
Τιμή	Ποσότητα	Τιμή	Ποσότητα	Τιμή	Ποσότητα	Τιμή	Ποσότητα	Τιμή	Ποσότητα
3	500	3	850	3	350	3	150	3	20
2,5	650	2,5	900	2,5	500	2,5	300	2,5	50
2	800	2	1100	2	600	2	400	2	70
1,5	900	1,5	1300	1,5	750	1,5	500	1,5	90
1	1000	1	1400	1	800	1	600	1	100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

4

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

►► ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

I. Η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών

I.1 Γενικά για την προσφορά

I.2 Ο νόμος της προσφοράς

I.3 Ατομική και συνολική προσφορά

I.4 Η καμπύλη προσφοράς

I.5 Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς

►► ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Να κατανοήσετε τις έννοιες της προσφοράς και του νόμου της προσφοράς, καθώς και τους παράγοντες που την προσδιορίζουν.

Να μάθετε να σχεδιάζετε την καμπύλη προσφοράς.

I. Η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών

I.1 Γενικά για την προσφορά

Η **προσφορά** για ένα προϊόν αποτελεί τη σχέση μεταξύ τιμής και προσφερόμενης ποσότητας στη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου.

Όπως η ζήτηση, έτσι και η προσφορά έχει μια χρονική διάσταση. Δηλαδή, ακόμα και αν δεν το λέμε ρητά, όταν αναφερόμαστε στην προσφορά ενός προϊόντος, εξυπακούεται ότι αυτή ισχύει σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, π.χ. σε μια εβδομάδα, σε ένα μήνα, σε ένα χρόνο κ.ο.κ.

Προσφορά:

Η σχέση που δείχνει την ποσότητα ενός προϊόντος που οι παραγωγοί θέλουν να προσφέρουν σε κάθε επίπεδο της τιμής του.

I.2 Ο νόμος της προσφοράς

Η σχέση μεταξύ της τιμής ενός προϊόντος και της ποσότητας που προσφέρεται στην τιμή αυτή είναι θετική. Δηλαδή, όταν αυξάνεται η τιμή ενός προϊόντος, αναμένεται να αυξάνεται κι η προσφερόμενη ποσότητα, κι αυτό, γιατί αυξάνεται και το κέρδος της επιχείρησης.

Νόμος της προσφοράς:

Η θετική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην τιμή ενός προϊόντος και στην ποσότητα που προσφέρεται. Όταν αυξηθεί η τιμή, οι επιχειρήσεις αυξάνουν την προσφερόμενη ποσότητα, ενώ, όταν μειωθεί η τιμή, μειώνουν την προσφερόμενη ποσότητα.

I.3 Ατομική και συνολική προσφορά

Στον παρακάτω πίνακα περιέχονται αριθμητικά δεδομένα για την προσφορά κρέατος μιας υποθετικής επιχείρησης. Παρατηρούμε ότι, όταν η τιμή του κρέατος είναι 6 € το κιλό, συμφέρει την επιχείρηση να προσφέρει 30 τόνους (1 τόνος=1000 κιλά) κρέας την εβδομάδα. Αν η τιμή είναι 7 € το κιλό, η επιχείρηση θα προσφέρει τη μεγαλύτερη ποσότητα των 50 τόνων την εβδομάδα κ.ο.κ.

Προσφορά κρέατος μιας υποθετικής επιχείρησης	
Τιμή (€ ανά κιλό)	Προσφερόμενη ποσότητα (χιλ. κιλά κάθε εβδομ.)
12	100
10	80
9	70
7	50
6	30

Η παραπάνω προσφορά αποτελεί **ατομική προσφορά** μιας μόνον επιχείρησης. Για να υπολογιστεί η συνολική προσφορά κρέατος στην αγορά θα πρέπει να αθροιστούν οι προσφορές όλων των σχετικών επιχειρήσεων. Με άλλα λόγια, να προστεθούν οι ποσότητες κρέατος που θέλει να προσφέρει η καθεμία επιχείρηση σε κάθε τιμή κρέατος. Με τα στοιχεία αυτά μπορεί να εκτιμηθεί η **συνολική προσφορά** κρέατος στην οικονομία.

Για παράδειγμα, ας υποθέσουμε για απλοποίηση ότι υπάρχουν μόνο τέσσερις επιχειρήσεις παραγωγής κρέατος και προσφέρουν σε διάφορες τιμές τις ποσότητες που φαίνονται στον πίνακα.

Συνολική προσφορά κρέατος τεσσάρων υποθετικών επιχειρήσεων (τόνοι κάθε εβδομάδα)					
Τιμή (€ ανά κιλό)	Προσφερόμενη ποσότητα από την επιχείρηση Π	Προσφερόμενη ποσότητα από την επιχείρηση Ρ	Προσφερόμενη ποσότητα από την επιχείρηση Σ	Προσφερόμενη ποσότητα από την επιχείρηση Τ	Συνολική προσφερόμενη ποσότητα
12	100	40	50	10	200
10	90	35	40	8	173
9	80	33	30	6	149
7	70	28	20	4	122
6	65	24	15	2	106

Ατομική προσφορά ενός προϊόντος:

Η προσφορά μιας επιχείρησης για το προϊόν.

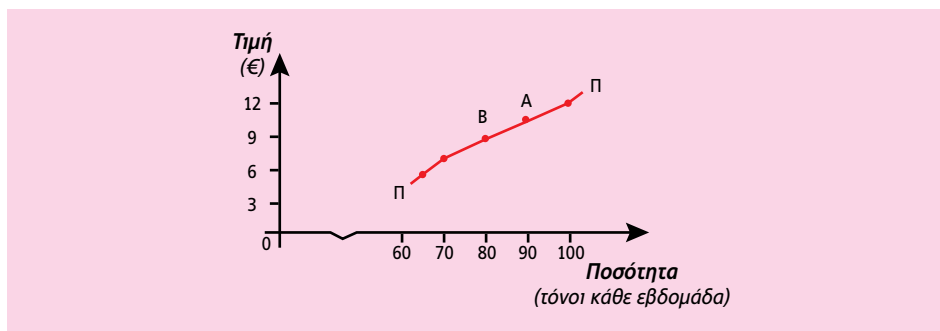
Συνολική προσφορά ενός προϊόντος:

Η προσφορά όλων μαζί των επιχειρήσεων για το προϊόν.

1.4 Η καμπύλη προσφοράς

Η σχέση που παρουσιάστηκε με βάση τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα μπορεί να δειχτεί και με ένα διάγραμμα, του οποίου η δομή είναι ίδια με εκείνη που είδαμε στην περίπτωση της ζήτησης. Ο κατακόρυφος άξονας δείχνει και πάλι την τιμή του προϊόντος και ο οριζόντιος την ποσότητα. Μόνο που αυτή τη φορά πρόκειται για προσφερόμενη και όχι για ζητούμενη ποσότητα.

Αν σημειώσουμε στο διάγραμμα όλα τα σημεία που προκύπτουν από τους συνδυασμούς τιμών και ποσοτήτων που περιέχονται στον πίνακα της προσφοράς και αν τα συνδέσουμε μεταξύ τους, σχηματίζουμε την **καμπύλη προσφοράς**.

Διάγραμμα 4-1: Καμπύλη ατομικής προσφοράς

Η καμπύλη **ΠΠ**, η οποία αποτελεί την καμπύλη προσφοράς κρέατος της υποθετικής επιχείρησης Π στη διάρκεια μιας εβδομάδας, ανέρχεται από αριστερά προς τα δεξιά, λόγω του νόμου της προσφοράς, δηλαδή της θετικής (ανάλογης) σχέσης που υπάρχει μεταξύ της τιμής και της προσφερόμενης ποσότητας του προϊόντος. Μια μεταβολή της τιμής του κρέατος, π.χ. από 10 σε 9 €, προκαλεί μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας προς την ίδια κατεύθυνση από 90 σε 80 τόνους και μετατόπιση από το σημείο Α στο σημείο Β, της ίδιας καμπύλης προσφοράς.

Καμπύλη προσφοράς:

Η απεικόνιση των στοιχείων ενός πίνακα προσφοράς. Η γραφική παράσταση δείχνει τη σχέση που υπάρχει μεταξύ των τιμών και των αντίστοιχων προσφερόμενων ποσοτήτων. Η καμπύλη προσφοράς ανέρχεται από αριστερά προς τα δεξιά, λόγω του νόμου της προσφοράς, δηλαδή της θετικής (ανάλογης) σχέσης μεταξύ της τιμής και της προσφερόμενης ποσότητας.

1.5 Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς

Η προσφορά ενός προϊόντος, δηλαδή οι ποσότητες που προσφέρονται σε κάθε τιμή του, επηρεάζονται από ορισμένους παράγοντες, που είναι οι παρακάτω:

α) Η τεχνολογία παραγωγής. Όταν βελτιώνεται η τεχνολογία παραγωγής ενός προϊόντος, γίνεται δυνατή η παραγωγή μεγαλύτερης ποσότητας από αυτό με τις ίδιες ποσότητες παραγωγικών συντελεστών, λόγω βελτίωσης της μεθόδου ή των μέσων παραγωγής. Για παράδειγμα, στη γεωργία με σταθερή ποσότητα εδάφους και εργασίας αυξάνεται το προϊόν, γιατί χρησιμοποιούνται λιπάσματα, φυτοφάρμακα και πιο σύγχρονα γεωργικά μηχανήματα. Για το λόγο αυτό, είναι δυνατή η προσφορά μεγαλύτερης ποσότητας σε κάθε τιμή, δηλαδή αυξάνεται η προσφορά. Χειροτέρευση της τεχνολογίας θα είχε αντίθετο αποτέλεσμα, δηλαδή μείωση της προσφοράς.

β) Οι τιμές των παραγωγικών συντελεστών. Αν αυξηθούν οι τιμές των παραγωγικών συντελεστών, π.χ. το ημερομίσθιο των εργατών, σε κάθε τιμή πώλησης του προϊόντος θα συμφέρει την επιχείρηση

να προσφέρει μικρότερη ποσότητα από πριν, γιατί το κόστος της μιας μονάδας θα έχει αυξηθεί και αντίστοιχα θα έχει μειωθεί το κέρδος, θα μειώσει επομένως την προσφορά της. Αντίθετα, μείωση των τιμών των συντελεστών θα προκαλέσει αύξηση της προσφοράς.

γ) Οι τιμές των άλλων προϊόντων. Αν αυξηθεί η τιμή του σιταριού, μπορεί να μειωθεί η προσφορά άλλων δημητριακών, γιατί οι παραγωγοί τους θα έχουν συμφέρον να διαθέσουν τώρα μεγαλύτερο μέρος της γης τους και των άλλων παραγωγικών συντελεστών τους στην παραγωγή σιταριού αντί κριθαριού, βρώμης κ.ά.

δ) Οι προσδοκίες των παραγωγών για τη μελλοντική τιμή του προϊόντος τους. Αν οι παραγωγοί περιμένουν αύξηση της τιμής του προϊόντος που παράγουν, είναι δυνατό να μειώσουν τώρα την προσφορά του, για να την αυξήσουν στη συνέχεια, όταν πραγματοποιηθεί η αύξηση της τιμής του.

ε) Ο αριθμός των παραγωγικών μονάδων. Οι παραπάνω παράγοντες μπορούν να επηρεάζουν την ατομική προσφορά για ένα προϊόν. Με τον επηρεασμό της ατομικής προσφοράς κάθε επιχείρησης επηρεάζεται φυσικά και η συνολική προσφορά η οποία, όπως είδαμε, δεν είναι παρά το άθροισμα όλων των ατομικών προσφορών για το ίδιο προϊόν. Η συνολική προσφορά μπορεί όμως να επηρεαστεί και άμεσα, από τη μεταβολή του αριθμού των επιχειρήσεων που προσφέρουν το προϊόν. Αν ο αριθμός τους αυξηθεί, θα αυξηθεί η συνολική προσφορά, ενώ, αν ο αριθμός τους μειωθεί, η συνολική προσφορά θα μειωθεί.

Προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς

- Η τεχνολογία παραγωγής
- Οι τιμές των παραγωγικών συντελεστών
- Οι τιμές των άλλων προϊόντων
- Οι προσδοκίες για την τιμή του προϊόντος
- Ο αριθμός των επιχειρήσεων

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Προσφορά είναι η σχέση που δείχνει την ποσότητα ενός προϊόντος που οι παραγωγοί του θέλουν να προσφέρουν σε κάθε τιμή του. Σύμφωνα με το **νόμο της προσφοράς**, όσο υψηλότερη είναι η τιμή του προϊόντος, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η προσφερόμενη ποσότητα από τους παραγωγούς.

Η συνολική προσφορά για ένα προϊόν προκύπτει από την άθροιση όλων των **ατομικών προσφορών** των παραγωγών του. Τόσο η καμπύλη ατομικής προσφοράς όσο και η καμπύλη συνολικής προσφοράς ανέρχονται από αριστερά προς τα δεξιά, λόγω της θετικής (ανάλογης) σχέσης μεταξύ τιμής και προσφερόμενης ποσότητας.

Η προσφορά ενός προϊόντος επηρεάζεται από παράγοντες όπως είναι η τεχνολογία παραγωγής, οι τιμές των παραγωγικών συντελεστών, οι τιμές των άλλων προϊόντων, οι προσδοκίες των παραγωγών για τη μελλοντική τιμή του προϊόντος, και ο αριθμός των παραγωγών.

Λέξεις κλειδιά: Προσφορά - Νόμος της προσφοράς - Ατομική προσφορά - Συνολική προσφορά - Καμπύλη προσφοράς - Τεχνολογία παραγωγής - Τιμές παραγωγικών συντελεστών - Τιμές άλλων προϊόντων - Προσδοκίες παραγωγών για την τιμή του προϊόντος - Αριθμός παραγωγικών μονάδων.

Ερωτήσεις:

1. Συγκρίνετε το νόμο της προσφοράς με το νόμο της ζήτησης. Σε ποια σημεία μοιάζουν και σε ποια διαφέρουν;
2. Τι δείχνει η καμπύλη προσφοράς και ποια είναι η συνηθισμένη μορφή της;
3. Ποιοι είναι οι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την προσφορά;
4. Τι ρόλο μπορούν να παίζουν οι προσδοκίες των παραγωγών για μελλοντική αλλαγή της τιμής του προϊόντος που παράγουν στην προσφορά τους;
5. Τι σχέση έχει η ατομική καμπύλη προσφοράς για ένα προϊόν με τη συνολική καμπύλη προσφοράς για το ίδιο προϊόν;

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Η καμπύλη προσφοράς συνήθως ανέρχεται από αριστερά προς τα δεξιά, επειδή δείχνει ότι, όταν αυξάνεται η τιμή του προϊόντος, συμφέρει την επιχείρηση να αυξήσει την ποσότητα που προσφέρει.   Σ   Λ
2. Αφού τόσο ο νόμος της ζήτησης όσο και ο νόμος της προσφοράς αναφέρονται στη σχέση που υπάρχει μεταξύ της τιμής και της ποσότητας ενός προϊόντος, είναι στην ουσία ίδιοι. Δηλαδή, πρόκειται στην πραγματικότητα για τον ίδιο νόμο.   Σ   Λ
3. Σύμφωνα με το νόμο της προσφοράς, η τιμή και η προσφερόμενη ποσότητα ενός προϊόντος τείνουν να μεταβάλλονται προς την ίδια κατεύθυνση.   Σ   Λ
4. Η ατομική προσφορά μιας επιχείρησης μπορεί να επηρεαστεί από το τι πιστεύει ο επιχειρηματίας ότι θα συμβεί στην τιμή του προϊόντος στο άμεσο μέλλον.   Σ   Λ
5. Η προσφορά για ένα προϊόν μπορεί να επηρεαστεί μόνο από την τεχνολογία, από κανένα άλλο παράγοντα.   Σ   Λ
6. Αν είναι γνωστές οι καμπύλες προσφοράς όλων των επιχειρήσεων που παράγουν ένα προϊόν, είναι εύκολο να βρεθεί η συνολική προσφορά γι' αυτό.   Σ   Λ

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Σύμφωνα με το νόμο της προσφοράς:
  - α) Η προσφερόμενη ποσότητα και η τιμή ενός προϊόντος έχουν αρνητική σχέση μεταξύ τους.
  - β) Η προσφερόμενη ποσότητα ενός προϊόντος δεν επηρεάζεται συνήθως από μεταβολές της τιμής του.
  - γ) Η τιμή και η προσφερόμενη ποσότητα ενός προϊόντος έχουν θετική σχέση μεταξύ τους.
  - δ) Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των πωλητών ενός προϊόντος τόσο υψηλότερη είναι η τιμή του.

2. Ποιος από τους παρακάτω παράγοντες δεν επηρεάζει την προσφορά ενός προϊόντος;
  - α) Οι μεταβολές στις προτιμήσεις των καταναλωτών.
  - β) Οι μεταβολές των τιμών των άλλων προϊόντων.
  - γ) Οι αλλαγές στην τεχνολογία παραγωγής.
  - δ) Οι μεταβολές των τιμών των παραγωγικών συντελεστών.
  - ε) Οι προσδοκίες των παραγωγών για τη μελλοντική τιμή του προϊόντος.

3. Ποιος από τους παρακάτω παράγοντες θα προκαλέσει αύξηση της προσφοράς του προϊόντος Α;
  - α) Η αύξηση των τιμών των άλλων προϊόντων.
  - β) Η αύξηση των τιμών των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή του Α.
  - γ) Η χειροτέρευση της τεχνολογίας παραγωγής στις επιχειρήσεις που παράγουν το Α.
  - δ) Η αύξηση στη ζήτηση για το προϊόν Α.
  - ε) Η μείωση των τιμών των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή του Α.

4. Όταν λέμε ότι η προσφορά για ένα προϊόν έχει αυξηθεί, εννοούμε ότι:
  - α) Σε κάθε τιμή του προϊόντος οι παραγωγοί προσφέρουν τώρα μεγαλύτερη ποσότητά του.
  - β) Σε κάθε τιμή του προϊόντος οι παραγωγοί προσφέρουν τώρα μικρότερη ποσότητά του.
  - γ) Η ποσότητα του προϊόντος που προσφέρεται από τους παραγωγούς παραμένει σταθερή όποια και αν είναι η τιμή του.
  - δ) Κανένα από τα πιο πάνω δεν είναι σωστό.

Άσκηση:

Με βάση τα πιο κάτω αριθμητικά δεδομένα υπολογίστε τη συνολική προσφορά ενός προϊόντος από τις ατομικές προσφορές πέντε επιχειρήσεων. Στη συνέχεια σχεδιάστε την καμπύλη της συνολικής προσφοράς.

Επιχείρηση Α		Επιχείρηση Β		Επιχείρηση Γ		Επιχείρηση Δ		Επιχείρηση Ε	
Τιμή	Ποσότητα	Τιμή	Ποσότητα	Τιμή	Ποσότητα	Τιμή	Ποσότητα	Τιμή	Ποσότητα
1	500	1	850	1	350	1	150	1	20
1,5	650	1,5	900	1,5	500	1,5	300	1,5	50
2	800	2	1100	2	600	2	400	2	70
2,5	900	2,5	1300	2,5	750	2,5	500	2,5	90
3	1000	3	1400	3	800	3	600	3	100

Ο ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ

▶▶ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Έννοια και λειτουργία της αγοράς
2. Τιμή και ποσότητα ισορροπίας
  - 2.1 Η έννοια της ισορροπίας στην αγορά
  - 2.2 Αριθμητικό παράδειγμα ισορροπίας
  - 2.3 Διαγραμματική παρουσίαση της ισορροπίας
3. Κρατική παρέμβαση στην αγορά
  - 3.1 Ανώτατες τιμές
  - 3.2 Κατώτατες τιμές

▶▶ ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Να κατανοήσετε την έννοια και τον τρόπο λειτουργίας της αγοράς, την έννοια της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας, τον τρόπο παρουσίασης της ισορροπίας τόσο με αριθμητικά στοιχεία όσο και διαγραμματικά, καθώς και τα είδη και τις επιπτώσεις των κρατικών παρεμβάσεων στην αγορά με επιβολή ανώτατων ή κατώτατων τιμών.

1. Έννοια και λειτουργία της αγοράς

Είδαμε στο Κεφάλαιο 3 (παράγραφο 1) ότι η **αγορά** είναι ένας θεσμός που είναι απαραίτητος για τη διενέργεια των συναλλαγών και ότι στις αγορές των ελεύθερων οικονομιών λαμβάνονται βασικές οικονομικές αποφάσεις.

Τι ακριβώς είναι όμως η **“αγορά”**; Έχουμε όλοι προσωπική εμπειρία από διάφορες αγορές. Ξέρουμε ότι για πάρα πολλά από τα προϊόντα που χρειαζόμαστε (π.χ. ρούχα, παπούτσια, τρόφιμα, γραφικά είδη και χιλιάδες άλλα), όταν θέλουμε να τα αποκτήσουμε, καταφεύγουμε στις αντίστοιχες αγορές. Γνωρίζουμε ότι, κατά κανόνα, βρίσκουμε σε αυτές τα αγαθά και τις υπηρεσίες που θέλουμε να αγοράσουμε, αλλά ότι υπάρχουν και περίοδοι που παρουσιάζονται ελλείψεις. Επίσης ξέρουμε ότι οι τιμές των διαφόρων προϊόντων διαμορφώνονται στις αγορές και ότι άλλοτε αυξάνονται και άλλοτε μειώνονται. Στις αγορές προσδιορίζεται και η ποσότητα κάθε προϊόντος που ανταλλάσσεται, δηλαδή που πωλείται και αγοράζεται.

Πώς όμως επιτυγχάνονται αυτά στις αγορές; Αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 3 ότι σε κάθε αγορά αλληλεπενεργούν δύο δυνάμεις, η **ζήτηση** και η **προσφορά**. Είδαμε στα Κεφάλαια 3 και 4 ότι η κάθε μία από τις δυνάμεις αυτές είναι ανεξάρτητη από την άλλη και επηρεάζεται από διαφορετικούς παράγοντες. Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι δύο αυτές δυνάμεις προσδιορίζουν τις ποσότητες και τις τιμές των προϊόντων που ανταλλάσσονται στην αγορά.

Η ζήτηση και η προσφορά για ένα προϊόν εκδηλώνονται ταυτόχρονα στην αγορά, όπου έρχονται σε προσωπική ή άλλη επαφή (π.χ. τηλεφωνική, μέσω διαδικτύου κ.ά.) οι αγοραστές και οι πωλητές. Σε κάθε συγκεκριμένη τιμή ενός προϊόντος, οι αγοραστές είναι διατεθειμένοι να αγοράσουν μια ορισμένη ποσότητά του και οι πωλητές να προσφέρουν μια άλλη, που μπορεί να συμπίπτει ή να μη συμπίπτει με εκείνην που επιθυμούν οι αγοραστές.

2. Τιμή και ποσότητα ισορροπίας

2.1 Η έννοια της ισορροπίας στην αγορά

Αν η τιμή ενός προϊόντος που διαμορφώνεται στην αγορά είναι τέτοια, ώστε η ποσότητα που επιθυμούν να αποκτήσουν οι αγοραστές να είναι ίση με την ποσότητα που προσφέρουν οι πωλητές, τότε αγοραστές και πωλητές θα μείνουν ικανοποιημένοι, γιατί θα μπορέσουν να πραγματοποιήσουν τις συναλλαγές που επιθυμούν, και έτσι δε θα υπάρξει τάση για αλλαγή της τιμής του προϊόντος. Με άλλα λόγια, στην περίπτωση αυτή θα υπάρξει **ισορροπία στην αγορά**. Η συγκεκριμένη τιμή που έχει διαμορφωθεί στην αγορά θεωρείται τότε **τιμή ισορροπίας**, ενώ η συγκεκριμένη ποσότητα θεωρείται **ποσότητα ισορροπίας**.

Αν όμως στην αγορά έχει διαμορφωθεί μια τιμή του προϊόντος στην οποία η ποσότητα που επιθυμούν να αγοράσουν οι αγοραστές είναι μεγαλύτερη από την ποσότητα που προσφέρουν οι πωλητές στην τιμή αυτή, ορισμένοι αγοραστές θα μείνουν ανικανοποίητοι, δηλαδή δε θα βρουν να αγοράσουν τις ποσότητες που θέλουν. Τότε, δε θα υπάρχει ισορροπία στην αγορά και κάποιος από

αυτούς θα αρχίσουν να προσφέρουν υψηλότερη τιμή στους πωλητές, προκειμένου να αποκτήσουν τις ποσότητες που επιθυμούν. Ή οι ίδιοι οι πωλητές, που θα έχουν διαπιστώσει ότι στην αγορά ζητείται μεγαλύτερη ποσότητα του προϊόντος απ' ό,τι προσφέρεται στη συγκεκριμένη τιμή, θα αρχίσουν να ανεβάζουν την τιμή. Έτσι θα δημιουργηθεί τάση αύξησης της τιμής του προϊόντος.

Αν, αντίθετα, η ποσότητα που προσφέρουν οι πωλητές σε μια συγκεκριμένη τιμή είναι μεγαλύτερη από την ποσότητα που οι αγοραστές επιθυμούν να αγοράσουν στην τιμή αυτή, πάλι δε θα υπάρχει ισορροπία στην αγορά και ορισμένοι πωλητές δε θα μπορέσουν να διαθέσουν ολόκληρη την ποσότητα που προσφέρουν και θα μείνουν με ανεπιθύμητα αποθέματα. Για να απαλλαγούν από αυτά, θα αρχίσουν να μειώνουν την τιμή του προϊόντος τους.

Ισορροπία της αγοράς:

Η κατάσταση στην οποία τόσο οι πωλητές όσο και οι αγοραστές ενός προϊόντος μπορούν να πουλήσουν και να αγοράσουν, αντίστοιχα, όση ακριβώς ποσότητα θέλουν, στην τιμή που ισχύει.

Τιμή ισορροπίας:

Η τιμή που έχει διαμορφωθεί στην αγορά, στην οποία η ποσότητα που θέλουν να προσφέρουν οι πωλητές είναι ίση με την ποσότητα που θέλουν να αποκτήσουν οι αγοραστές.

Ποσότητα ισορροπίας:

Η ποσότητα του προϊόντος που πωλείται και αγοράζεται στην τιμή ισορροπίας.

2.2 Αριθμητικό παράδειγμα ισορροπίας

Ο προσδιορισμός της τιμής ενός προϊόντος από την αλληλεπίδραση μεταξύ της προσφοράς και της ζήτησης μπορεί να δειχτεί καλύτερα με ένα αριθμητικό παράδειγμα. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει την υποθετική συνολική ζήτηση και τη συνολική προσφορά για ένα προϊόν, π.χ. πατάτες.

Ζήτηση και προσφορά για πατάτες			
Ζήτηση		Προσφορά	
Τιμή (€ ανά κιλό)	Ζητούμενη ποσότητα (χιλιάδες κιλά)	Τιμή (€ ανά κιλό)	Προσφερόμενη ποσότητα (χιλιάδες κιλά)
2,5	30	2,5	85
2	40	2	70
1,5	50	1,5	50
1	60	1	35
0,5	70	0,5	20

Οι δύο πρώτες στήλες του παραπάνω πίνακα δείχνουν τη συνολική ζήτηση για πατάτες και οι δύο τελευταίες τη συνολική προσφορά. Βλέπουμε ότι, καθώς η τιμή μειώνεται από 2,5 € σε 0,5 € το κιλό, ο αριθμός των τόνων (ένας τόνος = 1.000 κιλά) που ζητείται αυξάνεται από 30 σε 70. Αντίθετα, καθώς η τιμή αυξάνεται από 0,5 σε 2,5 € το κιλό, η συνολική ποσότητα που προσφέρεται αυξάνεται από 20 σε 85 τόνους.

Υπάρχει μία μόνο τιμή, των 1,5 € το κιλό, στην οποία η συνολική ποσότητα που ζητείται είναι ακριβώς ίση με τη συνολική ποσότητα που προσφέρεται. Η τιμή των 1,5 € είναι **τιμή ισορροπίας**, και η ποσότητα των 50 τόνων είναι **ποσότητα ισορροπίας**. Αν αυτή η τιμή ισχύει στην αγορά, δε θα υπάρξει τάση να αλλάξει.

Ας υποθέσουμε όμως ότι η τιμή στην αγορά δεν είναι 1,5 € αλλά άλλη, μεγαλύτερη ή μικρότερη. Αν είναι 2,5 € το κιλό, θα ζητούνται μόνο 30 τόνοι, ενώ θα προσφέρονται 85, θα υπάρχει **υπερβάλλουσα προσφορά** ή **πλεόνασμα** στην αγορά και οι πωλητές θα αναγκαστούν να μειώσουν την τιμή, προκειμένου να απαλλαγούν από 10 ανεπιθύμητα αποθέματα που σχηματίζονται, καθώς τα εμπορεύματά τους μένουν απούλητα. Η τιμή θα τείνει προς την τιμή ισορροπίας των 1,5 €.

Αντίθετα, αν η αρχική τιμή ήταν 0,5 € το κιλό, οι αγοραστές θα ζητούσαν 70 τόνους και οι πωλητές θα πρόσφεραν 20. Θα υπήρχε **υπερβάλλουσα ζήτηση** ή **έλλειμμα** στην αγορά. Λόγω αυτού, η τιμή θα έτεινε να αυξηθεί στο επίπεδο των 1,5 €.

Υπερβάλλουσα προσφορά ή πλεόνασμα:

Διαφορά μεταξύ της ποσότητας που επιθυμούν να προσφέρουν οι πωλητές και της ποσότητας που θέλουν να αγοράσουν οι αγοραστές, όταν η τιμή του προϊόντος στην αγορά είναι μεγαλύτερη από την τιμή ισορροπίας.

Υπερβάλλουσα ζήτηση ή έλλειμμα:

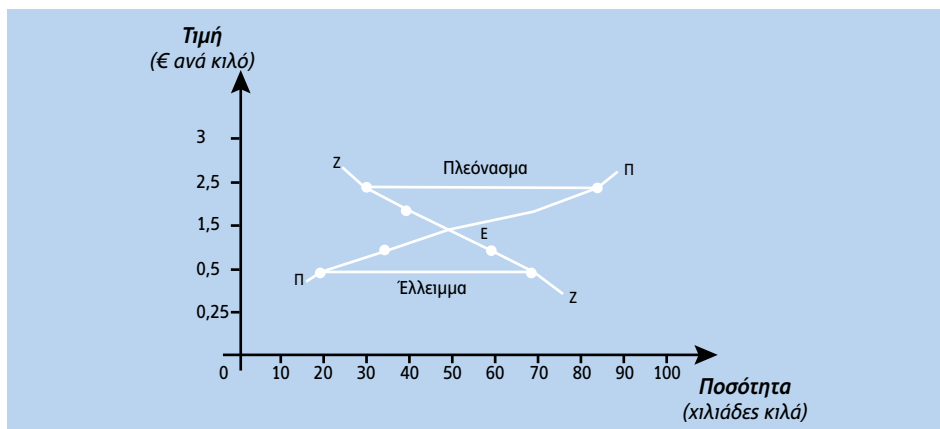
Διαφορά μεταξύ της ποσότητας που επιθυμούν να αγοράσουν οι αγοραστές και της ποσότητας που θέλουν να προσφέρουν οι πωλητές, όταν η τιμή του προϊόντος στην αγορά είναι χαμηλότερη από την τιμή ισορροπίας.

2.3 Διαγραμματική παρουσίαση της ισορροπίας

Με βάση τα στοιχεία για τη ζήτηση και την προσφορά που περιέχονται στον παραπάνω πίνακα, μπορούν να σχεδιαστούν σε ένα διάγραμμα οι αντίστοιχες καμπύλες ζήτησης, **ΖΖ**, και προσφοράς, **ΠΠ**. Παρατηρούμε ότι η πρώτη κατέρχεται, λόγω του νόμου της ζήτησης, η δε δεύτερη ότι ανέρχεται, λόγω του νόμου της προσφοράς.

Βλέπουμε ότι οι δύο καμπύλες τέμνονται σε ένα μόνο σημείο, στο **Ε**. Στη συγκεκριμένη τιμή, που προσδιορίζεται από το σημείο αυτό, η ποσότητα που προσφέρεται από τους πωλητές είναι ακριβώς ίση με την ποσότητα που ζητούν οι αγοραστές. Επομένως, από το σημείο τομής **Ε** των δύο καμπυλών προσδιορίζεται τόσο η τιμή ισορροπίας όσο και η ποσότητα ισορροπίας.

Διάγραμμα 5-1: Προσφορά και ζήτηση για πατάτες

Αν η τιμή είναι μεγαλύτερη από εκείνη που αντιστοιχεί στο σημείο **E**, π.χ. 2,5, τότε θα υπάρχει πλεόνασμα ίσο με την οριζόντια απόσταση μεταξύ των καμπυλών προσφοράς και ζήτησης στην τιμή που ισχύει. Λόγω του πλεονάσματος η τιμή θα τείνει να μειωθεί και να φτάσει στο επίπεδο που αντιστοιχεί στο σημείο **E**.

Αντίθετα, αν η τιμή είναι μικρότερη από εκείνη που αντιστοιχεί στο σημείο **E**, π.χ. 0,5, τότε θα υπάρχει έλλειμμα που θα είναι ίσο με την οριζόντια απόσταση μεταξύ των καμπυλών ζήτησης και προσφοράς στην τιμή που ισχύει. Λόγω του ελλείμματος η τιμή θα τείνει να αυξηθεί και να φτάσει στο επίπεδο που αντιστοιχεί στο σημείο **E**.

3. Κρατική παρέμβαση στην αγορά.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι τιμές ισορροπίας που προσδιορίζονται από το μηχανισμό της αγοράς, με βάση τη ζήτηση και την προσφορά, είναι δυνατό να θεωρηθούν από το κράτος ως υπερβολικά υψηλές ή χαμηλές. Τότε μπορεί αυτό να παρέμβει, για να τις συγκροτήσει σε ένα επίπεδο που οι κρατικές αρχές θεωρούν ως επιθυμητό.

Κρατική παρέμβαση στην αγορά:

Συνήθως, έχει τη μορφή παρέμβασης στην αγορά για τον προσδιορισμό των τιμών ορισμένων προϊόντων σε επίπεδα που διαφέρουν από το επίπεδο ισορροπίας τους.

3.1 Ανώτατες τιμές

Ιδιαίτερα σε μια ανώμαλη περίοδο (π.χ. σε μια περίοδο πολέμου ή απειλής πολέμου), αλλά και σε περιόδους που υπάρχει έντονη εποχική ζήτηση για ένα προϊόν (π.χ. τη Μεγάλη Εβδομάδα για αρνί),

είναι δυνατό να παρατηρηθεί μείωση της προσφοράς ή αύξηση της ζήτησης ορισμένων βασικών προϊόντων, με αποτέλεσμα να αυξηθεί η τιμή τους σε επίπεδα πολύ υψηλότερα από εκείνα που έχει τη δυνατότητα να πληρώσει μεγάλο μέρος του αγοραστικού κοινού. Στην περίπτωση αυτή, το κράτος μπορεί να παρέμβει, για να ορίσει ένα ανώτατο όριο για τις τιμές των προϊόντων αυτών. Ακόμα όμως και σε περιόδους ομαλότητας είναι δυνατό το κράτος να θεωρήσει υποχρέωσή του να παρέμβει στη διαμόρφωση των τιμών ορισμένων προϊόντων, για να προστατέψει το καταναλωτικό κοινό από υπερβολικά υψηλές τιμές.

Επειδή όμως η τιμή που ορίζεται από το κράτος είναι χαμηλότερη από την τιμή ισορροπίας, δημιουργείται έλλειμμα προσφοράς στην αγορά. Για παράδειγμα, με βάση τα στοιχεία του προηγούμενου πίνακα, έστω ότι το κράτος όρισε ανώτατη τιμή για τις πατάτες την τιμή του 1 € το κιλό. Τότε θα ζητούνται 60 τόνοι, ενώ θα προσφέρονται μόνο 35. Θα υπάρχει επομένως έλλειμμα προσφοράς ίσο με 25 τόνους. Ορισμένοι καταναλωτές δε θα μπορέσουν να αγοράσουν τις ποσότητες που επιθυμούν.

Πώς θα διατεθούν οι 35 τόνοι; Όποιοι καταναλωτές προλάβουν πρώτοι θα αγοράσουν την ποσότητα που θέλουν και οι υπόλοιποι δε θα βρουν τίποτα. Ή θα οριστεί από το κράτος ανώτατο όριο στην ποσότητα που θα μπορεί να αγοράσει ο καθένας, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να πάρουν όλοι, έστω και λιγότερο από όσο θα ήθελαν. Ή, τέλος, οι πωλητές θα αυξήσουν ανεπίσημα την τιμή και θα πουλάνε μόνο σε εκείνους που θα είναι διατεθειμένοι να πληρώνουν τιμή **“μαύρης αγοράς”** (δηλαδή παράνομη αγοράς). Όλα μπορούν να συμβούν.

Ανώτατες τιμές:

Επιβάλλονται ορισμένες φορές από το κράτος για την προστασία των καταναλωτών, όταν οι τιμές ισορροπίας που διαμορφώνονται στην αγορά κρίνονται ως πολύ υψηλές. Είναι χαμηλότερες από τις τιμές ισορροπίας. Συμβάλλουν στη δημιουργία ελλειμμάτων των προϊόντων στην αγορά και συχνά προκαλούν την εμφάνιση μαύρης αγοράς.

3.2 Κατώτατες τιμές

Άλλη περίπτωση κρατικής παρέμβασης στις τιμές είναι, όταν το κράτος επιθυμεί να τις κρατήσει υψηλότερα από το επίπεδο ισορροπίας, προκειμένου να στηρίξει το εισόδημα των παραγωγών, σε βάρος βέβαια των καταναλωτών. Αυτό συμβαίνει με τις λεγόμενες **κατώτατες τιμές** ή **“τιμές ασφαλείας”** ορισμένων αγροτικών προϊόντων, οι οποίες ορίζονται από το κράτος σε τεχνητά υψηλά επίπεδα.

Ας υποθέσουμε τώρα ότι οι πατάτες είναι ένα από τα προϊόντα για τα οποία ορίζεται τιμή υψηλότερη από την τιμή ισορροπίας των 1,5 €, έστω η τιμή των 2,5 € το κιλό. Στην τιμή όμως αυτή ζητούνται μόνο 30 τόνοι, ενώ προσφέρονται 85. Υπάρχει πλεόνασμα στην αγορά ίσο με 55 τόνους.

Πώς θα διατεθούν οι πλεονάζοντες 55 τόνοι; Δεν μπορούν να πουληθούν στην αγορά φτηνότερα από 2,5 € το κιλό, γιατί τότε οι καταναλωτές δε θα αγοράσουν τους άλλους 30 τόνους στην υψηλή

τιμή των 2,5 € το κιλό. Μπορούν μήπως να πουληθούν σε ξένες χώρες, έστω σε χαμηλότερη τιμή; Αυτό εξαρτάται από τις συνθήκες της διεθνούς αγοράς. Η ύπαρξη πλεονασμάτων δημιουργεί σοβαρό πρόβλημα διάθεσής τους. Συχνά τα αγροτικά πλεονάσματα τα καταστρέφουν στις **“χωματερές”**.

Κατώτατες τιμές ή τιμές ασφαλείας:

Επιβάλλονται ορισμένες φορές από το κράτος για την προστασία των παραγωγών, ιδίως αγροτικών προϊόντων, όταν οι τιμές που διαμορφώνονται από την αγορά κρίνονται ως πολύ χαμηλές. Είναι υψηλότερες από τις τιμές ισορροπίας. Συμβάλλουν στη δημιουργία πλεονασμάτων των προϊόντων στην αγορά, που συχνά καταστρέφονται σε χωματερές.

Στη χώρα μας υπήρχαν κρατικές παρεμβάσεις στη διαμόρφωση των τιμών πολλών αγαθών και υπηρεσιών, οι οποίες διήρκεσαν για ολόκληρες δεκαετίες. Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ελλειμμάτων ή πλεονασμάτων προϊόντων. Όμως, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αντίθετη σε τέτοιες κρατικές παρεμβάσεις στη λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς, γι' αυτό και οι ελληνικές κυβερνήσεις της δεκαετίας του 1990 αναγκάστηκαν να περιορίσουν δραστικά τέτοιες ενέργειες τους.

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Ζήτηση και Προσφορά: Εκδηλώνονται ταυτόχρονα στην αγορά, στην οποία έρχονται σε προσωπική ή άλλη επαφή οι αγοραστές και οι πωλητές ενός προϊόντος.

Ισορροπία υπάρχει στην αγορά ενός προϊόντος, όταν έχει διαμορφωθεί μια τιμή στην οποία η ποσότητα προϊόντος την οποία επιθυμούν να προσφέρουν οι πωλητές είναι ακριβώς ίση με εκείνη την οποία επιθυμούν να αγοράσουν οι αγοραστές. Η συγκεκριμένη τιμή θεωρείται τιμή ισορροπίας και η συγκεκριμένη ποσότητα θεωρείται ποσότητα ισορροπίας.

Αν η τιμή είναι υψηλότερη από την τιμή ισορροπίας, θα υπάρχει υπερβάλλουσα προσφορά ή πλεόνασμα, ενώ αν είναι χαμηλότερη από αυτήν, θα υπάρχει υπερβάλλουσα ζήτηση ή έλλειμμα.

Η κρατική παρέμβαση στην αγορά ενός προϊόντος, αν αποβλέπει στην επιβολή ανώτατης τιμής, προκαλεί υπερβάλλουσα ζήτηση (έλλειμμα), ενώ, αν αποβλέπει στην επιβολή κατώτατης τιμής, προκαλεί υπερβάλλουσα προσφορά (πλεόνασμα).

Λέξεις κλειδιά: Αγορά - Ισορροπία στην αγορά - Τιμή ισορροπίας - Ποσότητα ισορροπίας - Υπερβάλλουσα προσφορά ή πλεόνασμα - Υπερβάλλουσα ζήτηση ή έλλειμμα - Κρατική παρέμβαση στις τιμές - Ανώτατες τιμές - Μαύρη αγορά - Κατώτατες τιμές - Τιμές ασφαλείας.

Ερωτήσεις:

1. Κάθε χρόνο, η ελληνική κυβέρνηση παρεμβαίνει στη διαμόρφωση της τιμής ορισμένων αγροτικών προϊόντων επιβάλλοντας τιμές ασφαλείας. Τι επιπτώσεις έχει αυτό για τους παραγωγούς των προϊόντων αυτών και τι για τους καταναλωτές τους;
2. Πότε και γιατί δημιουργείται “μαύρη αγορά” στην αγορά ενός προϊόντος; Ποιες συνθήκες ενθαρρύνουν το φαινόμενο αυτό; Ποιες είναι οι επιπτώσεις της ύπαρξης “μαύρης αγοράς” στους καταναλωτές του προϊόντος;
3. Ορισμένες χρονιές τη Μεγάλη Εβδομάδα η κυβέρνηση παρεμβαίνει στη διαμόρφωση της τιμής του αρνιού. Πώς και γιατί;
4. Ποιες συνθήκες στην αγορά ενός προϊόντος αποτελούν κατάσταση ισορροπίας;
5. Πώς προσδιορίζεται η τιμή ισορροπίας ενός προϊόντος σε ένα διάγραμμα ζήτησης και προσφοράς;

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Όταν υπάρχει ισορροπία στην αγορά για ένα προϊόν, η τιμή του θα τείνει να αυξηθεί, αφού τόσο οι αγοραστές όσο και οι πωλητές θα είναι ικανοποιημένοι από την ποσότητα που αγοράζουν και πουλάνε, αντίστοιχα.   Σ   Λ
2. Όταν η τιμή ενός προϊόντος είναι χαμηλότερη από το επίπεδο ισορροπίας, θα υπάρχει υπερβάλλουσα ζήτηση ή έλλειμμα στην αγορά.   Σ   Λ
3. Οι κατώτατες τιμές που εφαρμόζονται για τη στήριξη των τιμών των αγροτικών προϊόντων είναι γνωστές και ως τιμές ασφαλείας.   Σ   Λ
4. Όταν η τιμή για ένα προϊόν διατηρείται τεχνητά σε επίπεδο χαμηλότερο από το επίπεδο ισορροπίας, παρουσιάζεται πλεόνασμά του στην αγορά.   Σ   Λ
5. Όταν για ένα προϊόν επιβάλλεται από την κυβέρνηση τιμή που είναι υψηλότερη από την τιμή ισορροπίας, είναι φυσικό να εμφανίζεται πλεόνασμα στην αγορά.   Σ   Λ
6. Οι κρατικές παρεμβάσεις στη διαμόρφωση των τιμών των προϊόντων συνήθως προκαλούν προβλήματα στην αγορά.   Σ   Λ

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Σε μια οικονομία της αγοράς χωρίς κρατικές παρεμβάσεις η ποσότητα ισορροπίας ενός προϊόντος προσδιορίζεται από:
α) Την προσφορά του αγαθού.
β) Το κόστος παραγωγής του αγαθού.

- γ) Τις αποφάσεις των αγοραστών σχετικά με την τιμή που μπορούν να πληρώσουν.
 δ) Την αλληλεπίδραση της ζήτησης και της προσφοράς.

2. Όταν η τιμή ενός προϊόντος είναι τέτοια, ώστε η ποσότητα που επιθυμούν να αγοράσουν οι καταναλωτές είναι μεγαλύτερη από την ποσότητα που θέλουν να προσφέρουν οι πωλητές, τότε:
- Αυτό προκαλείται από την επιβολή κρατικών τιμών ασφαλείας.
  - Η τιμή αυτή είναι χαμηλότερη από την τιμή ισορροπίας.
  - Είναι αδύνατο να υπάρξει τέτοια τιμή.
  - Η τιμή αυτή είναι υψηλότερη από την τιμή ισορροπίας.
3. Όταν επιβάλλεται από το κράτος τιμή ασφαλείας σε ένα αγροτικό προϊόν, τότε:
- Οι παραγωγοί περιορίζουν την ποσότητα που προσφέρουν και δημιουργούνται ελλείψεις στην αγορά.
  - Οι καταναλωτές αυξάνουν την ποσότητα που ζητάνε, γιατί η τιμή ασφαλείας κάνει το προϊόν φτηνότερο.
  - Δημιουργείται πλεόνασμα του προϊόντος στην αγορά που συχνά καταλήγει σε χωματερές για καταστροφή.
  - Οι καταναλωτές ευνοούνται από την τιμή ασφαλείας, ενώ οι παραγωγοί θίγονται.
4. Η επιβολή κρατικής τιμής σε ένα προϊόν που είναι χαμηλότερη από την τιμή ισορροπίας έχει ως αποτέλεσμα:
- Να δημιουργείται πλεόνασμα προϊόντος στην αγορά.
  - Να δημιουργείται έλλειμμα προϊόντος στην αγορά.
  - Να ακριβαίνει το προϊόν.
  - Να μην μπορεί να δημιουργηθεί “μαύρη αγορά” για το συγκεκριμένο προϊόν.

Ασκήσεις:

1. Με τη χρησιμοποίηση των πιο κάτω αριθμητικών δεδομένων για τη συνολική ζήτηση και τη συνολική προσφορά φράουλας, σχεδιάστε τις αντίστοιχες καμπύλες. Στη συνέχεια βρείτε την τιμή και την ποσότητα ισορροπίας της φράουλας στην αγορά.

Ζήτηση φράουλας		Προσφορά	
Τιμές	Ποσότητες	Τιμές	Ποσότητες
6	1.000	6	4.000
4,5	1.500	4,5	3.000
3	2.000	3	2.000
2	3.000	2	1.500
1,5	4.000	1,5	1.000

2. Στο διάγραμμα που σχεδιάσατε, υπολογίστε τα πλεονάσματα ή τα ελλείμματα σε όλες τις τιμές που διαφέρουν από την τιμή ισορροπίας.

ΜΟΡΦΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

► ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Τι είναι οι μορφές οργάνωσης της αγοράς

1.1 Ο πλήρης ή τέλειος ανταγωνισμός

1.2 Το καθαρό μονοπώλιο

1.2.1 Λόγοι ύπαρξης μονοπωλίου

1.3 Ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός

1.4 Το ολιγοπώλιο

2. Μορφές αγοράς από την πλευρά του αγοραστή

► ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η κατανόηση των μορφών οργάνωσης της αγοράς και των βασικών χαρακτηριστικών κάθε μορφής οργάνωσης της αγοράς.

I. Τι είναι οι μορφές οργάνωσης της αγοράς

Η παραγωγή, το εμπόριο, οι μεταφορές και οι άλλες οικονομικές δραστηριότητες που δεν υπάγονται στην αρμοδιότητα του δημόσιου τομέα (με τις τελευταίες θα ασχοληθούμε στο Κεφάλαιο 12), διεξάγονται από διάφορων ειδών επιχειρήσεις. Αυτές μπορούν να καταταγούν σε κατηγορίες με βάση ορισμένα κριτήρια: Π.χ. το μέγεθός τους (μικρές, μεσαίου μεγέθους, μεγάλες), τον τύπο της ιδιοκτησίας τους (ιδιωτικές, κρατικές, μεικτές, συνεταιριστικές κ.ά.), το είδος της παραγωγής τους (αγροτικές, βιομηχανικές, παροχής υπηρεσιών κ.ά.) κτλ. Με αυτά θα ασχοληθούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τη διάκριση των επιχειρήσεων η οποία γίνεται με ένα άλλο βασικό κριτήριο, που είναι ο **βαθμός ανταγωνισμού** που υπάρχει στην αγορά και συγκεκριμένα στον κλάδο στον οποίο ανήκει κάθε επιχείρηση (στην περίπτωση αυτή ένας κλάδος αποτελείται από επιχειρήσεις που παράγουν είτε το ίδιο προϊόν είτε συγγενή προϊόντα). Με αυτό το κριτήριο, τους διάφορους κλάδους τους κατατάσσουμε συνήθως σε τέσσερις κατηγορίες: Σε κλάδους που είναι **πλήρως ή τέλεια ανταγωνιστικοί**, σε κλάδους που αποτελούν **καθαρά μονοπώλια**, σε κλάδους που θεωρούνται ως **μονοπωλιακά ανταγωνιστικοί** και σε κλάδους που είναι **ολιγοπώλια**. Ειδική περίπτωση του ολιγοπωλίου αποτελεί το **δυσπώλιο**.

Ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνονται οι τιμές των προϊόντων και οι αποφάσεις των επιχειρήσεων για την ποσότητα του προϊόντος που θα παράγουν διαφέρει σε καθεμία από τις κατηγορίες αυτές, οι οποίες αναφέρονται ως **μορφές αγοράς**.

Μορφές αγοράς

- Πλήρης ή τέλειος ανταγωνισμός
- Καθαρό μονοπώλιο
- Μονοπωλιακός ανταγωνισμός
- Ολιγοπώλιο

Η ένταξη των διάφορων επιχειρήσεων στις επιμέρους μορφές αγοράς γίνεται με τη χρησιμοποίηση ορισμένων χαρακτηριστικών που διακρίνουν την κάθε μορφή αγοράς. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι τα παρακάτω:

α) Ο αριθμός και το μέγεθος των επιχειρήσεων που περιλαμβάνονται σε μια μορφή αγοράς.

Ένας κλάδος αποτελείται από πολλές μικρές επιχειρήσεις, από λίγες μεγάλες επιχειρήσεις ή από μία μόνο επιχείρηση;

β) Η ομοιογένεια του προϊόντος που παράγουν οι επιχειρήσεις. Όλες οι επιχειρήσεις του κλάδου παράγουν ένα προϊόν που είναι ομοιογενές, δηλαδή δε διαφέρει ανάλογα με την επιχείρηση που το παράγει, ή παράγουν ένα διαφοροποιημένο προϊόν, δηλαδή ένα προϊόν που παρουσιάζει ορισμένες διαφορές;

γ) Οι συνθήκες εισόδου σε έναν κλάδο και εξόδου από αυτόν. Είναι εύκολο ή δύσκολο να μπει μια καινούργια επιχείρηση σε έναν κλάδο; Είναι εύκολο ή δύσκολο να βγει μια επιχείρηση από έναν κλάδο στον οποίο ήδη ανήκει;

δ) Το κατά πόσο οι επιχειρήσεις έχουν μονοπωλιακή δύναμη. Έχει μια επιχείρηση μικρή ή μεγάλη δύναμη να ορίζει η ίδια την τιμή που επιθυμεί για το προϊόν της ή η τιμή του προσδιορίζεται από την αγορά;

ε) Το κατά πόσο χρησιμοποιούν οι επιχειρήσεις διαφήμιση ή άλλες μορφές προώθησης των πωλήσεων. Χρειάζεται μια επιχείρηση να διαφημίζει το προϊόν της και να προωθήει τις πωλήσεις του με διάφορους άλλους τρόπους ή μπορεί έτσι κι αλλιώς να το διαθέτει στην αγορά χωρίς να χρησιμοποιεί τέτοια μέσα;

Χαρακτηριστικά των μορφών αγοράς

- **Αριθμός - μέγεθος επιχειρήσεων**
- **Ομοιογένεια παραγόμενου προϊόντος**
- **Συνθήκες εισόδου στον κλάδο και εξόδου απ' αυτόν**
- **Βαθμός μονοπωλιακής δύναμης**
- **Χρήση διαφήμισης και άλλων μέσων προώθησης των πωλήσεων**

Στο κεφάλαιο αυτό θα εφαρμόσουμε τα παραπάνω κριτήρια, για να περιγράψουμε τις κύριες μορφές αγοράς. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι τέσσερις μορφές αγοράς, που αναφέρθηκαν ήδη, αποτελούν απλοποιημένα θεωρητικά υποδείγματα που αποσκοπούν στο να διευκολύνουν τη μελέτη της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων στην αγορά. Κατά συνέπεια, αποτελούν γενικεύσεις που δεν μπορούν να παρουσιάσουν μια πλήρη εικόνα της πραγματικότητας ή να εξηγήσουν τη συμπεριφορά όλων των επιχειρήσεων ή όλες τις ενέργειες μιας συγκεκριμένης επιχείρησης.

I.I Ο πλήρης ή τέλειος ανταγωνισμός

Υπάρχει **πλήρης ανταγωνισμός** σε έναν κλάδο, όταν αυτός αποτελείται από **πολλές μικρές επιχειρήσεις** που παράγουν ένα **απόλυτα ομοιογενές προϊόν** (δηλαδή εκείνο που παράγει ο ένας παραγωγός είναι ακριβώς ίδιο με εκείνο που παράγουν οι υπόλοιποι παραγωγοί). Λόγω του μικρού τους μεγέθους καμία από τις επιχειρήσεις δεν μπορεί να επηρεάσει την τιμή του προϊόντος στην αγορά, αφού καθεμία παράγει ένα εξαιρετικά μικρό ποσοστό της συνολικής ποσότητας που προσφέρεται από τον κλάδο. Επιπλέον, επειδή οι αγοραστές θεωρούν το προϊόν ως απόλυτα ομοιογενές, δεν έχουν κίνητρο να προτιμήσουν το προϊόν συγκεκριμένου παραγωγού.

Η **είσοδος νέων επιχειρήσεων στον κλάδο είναι ελεύθερη** και πολύ εύκολη, γιατί δεν χρειάζονται ούτε μεγάλα κεφαλαία ούτε δύσκολη τεχνολογία. Επίσης **αρκετά εύκολη είναι και η έξοδος από τον κλάδο** επιχειρήσεων στον οποίο ήδη ανήκουν.

Αν, επιπλέον των παραπάνω, οι αγοραστές και οι πωλητές έχουν **πλήρη γνώση των συνθηκών της αγοράς** (π.χ. των συνθηκών ανταγωνισμού, των τιμών κ.ά.), τότε ο ανταγωνισμός δεν είναι απλώς **πλήρης** αλλά και **τέλειος**.

Στους πλήρως ανταγωνιστικούς κλάδους, η τιμή του προϊόντος προσδιορίζεται από τη συνολική ζήτηση και τη συνολική προσφορά για το προϊόν. Κάθε παραγωγός είναι τόσο μικρός, ώστε δεν μπορεί να επηρεάσει την τιμή στην αγορά.

Επειδή το προϊόν είναι απόλυτα ομοιογενές, κανένας παραγωγός δεν έχει συμφέρον να κάνει δαπάνες, για να το διαφημίσει, γιατί τα οφέλη της διαφήμισης θα διαχέονταν σε ολόκληρο τον κλάδο. **Διαφήμιση** θα μπορούσε να γίνει μόνο από το σύνολο των παραγωγών του κλάδου, για να αυξηθεί η συνολική ζήτηση για το προϊόν.

Αφού η τιμή του προϊόντος προσδιορίζεται από την αγορά, κάθε επιχείρηση προσπαθεί να παράγει εκείνη την ποσότητα στην οποία θα πραγματοποιεί τα μεγαλύτερα κέρδη με βάση την τιμή αυτή.

Πλήρης ανταγωνισμός:

Υπάρχει σε έναν κλάδο, όταν αυτός αποτελείται από πολλές μικρές επιχειρήσεις που παράγουν ομοιογενές προϊόν και καμία τους δεν μπορεί να επηρεάσει την αγοραία τιμή του μεταβάλλοντας την ποσότητα που προσφέρει. Η είσοδος και έξοδος επιχειρήσεων είναι εύκολη. Αγοραστές και πωλητές έχουν πλήρη γνώση των συνθηκών της αγοράς. Δε χρησιμοποιούνται διαφήμιση ή άλλοι τρόποι προώθησης των πωλήσεων.

Είναι δύσκολο να βρεθούν στην πράξη παραδείγματα πλήρως ανταγωνιστικών κλάδων. Μόνο ορισμένα γεωργικά προϊόντα μπορούν να θεωρηθούν ότι παράγονται κάτω από συνθήκες που προσεγγίζουν τον πλήρη ανταγωνισμό. Π.χ. προϊόντα όπως το σιτάρι παράγονται από πάρα πολλούς παραγωγούς σε ποσότητες που είναι πολύ μικρές σε σχέση με τη συνολική προσφορά σιταριού. Αν δεν υπήρχαν κρατικές παρεμβάσεις, η τιμή θα καθοριζόταν από τη συνολική προσφορά και τη συνολική ζήτηση, κανένας δε επιμέρους παραγωγός δε θα μπορούσε να την επηρεάσει. Η είσοδος στον κλάδο και η έξοδος απ' αυτόν είναι ελεύθερες και σχετικά εύκολες. Τέλος, κανένας σιτοπαραγωγός δεν έχει συμφέρον να αναλάβει μόνος του διαφημιστική εκστρατεία, για να αυξήσει τη ζήτηση για σιτάρι, γιατί το όφελος για τον ίδιο θα ήταν μηδαμινό.

Παράδειγμα τέλεια ανταγωνιστικής αγοράς αποτελεί το Χρηματιστήριο Αξιών στο οποίο, κάθε εργάσιμη ημέρα, πολλές χιλιάδες αγοραστές και πωλητές ζητάνε ή προσφέρουν μετοχές, χωρίς να μπορεί κανένας από μόνος του να επηρεάσει τις τιμές τους, γιατί αυτές προσδιορίζονται από τη ζήτηση και την προσφορά. Οι μετοχές κάθε εταιρείας χαρακτηρίζονται από ομοιογένεια.

1.2 Το καθαρό μονοπώλιο

Υπάρχει **καθαρό μονοπώλιο**, όταν μία μόνο επιχείρηση παράγει ένα προϊόν, για το οποίο δεν υπάρχουν άλλα καλά υποκατάστατα προϊόντα. Στην περίπτωση αυτή η επιχείρηση αποτελεί και τον κλάδο, η δε προσφορά της είναι και η συνολική προσφορά του κλάδου. Αφού δεν υπάρχουν καλά υποκατάστατα, αν χρειάζονται οι αγοραστές το προϊόν, είναι υποχρεωμένοι να το προμηθευθούν από το μονοπώλιο.

Εφόσον η μονοπωλιακή επιχείρηση δεν αντιμετωπίζει ανταγωνισμό από άλλες επιχειρήσεις, έχει πλήρη έλεγχο της τιμής του προϊόντος της, την οποία προσδιορίζει στο ύψος που εξυπηρετεί καλύτερα το συμφέρον της. Όταν χρησιμοποιεί διαφήμιση, το κάνει, για να αυξηθεί η συνολική ζήτηση για το προϊόν της ή για να βελτιωθεί η εικόνα που έχουν οι καταναλωτές αλλά και το ευρύτερο κοινό για την επιχείρηση.

Μονοπώλιο:

Υπάρχει σε έναν κλάδο, όταν αυτός αποτελείται από μία μόνο επιχείρηση, που παράγει ένα προϊόν χωρίς καλά υποκατάστατα. Η επιχείρηση έχει πλήρη έλεγχο της τιμής του προϊόντος. Υπάρχουν σοβαρά εμπόδια για την είσοδο άλλων επιχειρήσεων. Η χρήση διαφήμισης δεν είναι απαραίτητη, συχνά όμως γίνεται για την αύξηση της συνολικής ζήτησης του προϊόντος ή για τη βελτίωση των δημόσιων σχέσεων της επιχείρησης.

1.2.1 Λόγοι ύπαρξης μονοπωλίου

Για να μπορέσει να δημιουργηθεί και να διατηρηθεί ένα μονοπώλιο, πρέπει να υπάρχουν λόγοι για την καθιέρωσή του και εμπόδια για την είσοδο άλλων επιχειρήσεων στον ίδιο κλάδο. Οι λόγοι και τα εμπόδια μπορεί να είναι οικονομικά, τεχνολογικά ή νομικά:

α) **Η μείωση του κόστους της μιας μονάδας (δηλαδή του μέσου κόστους παραγωγής) όσο μεγαλώνει η παραγόμενη ποσότητα προϊόντος** (φθίνον μέσο κόστος). Σε μια τέτοια περίπτωση, μπορεί το μέγεθος της αγοράς να μην είναι αρκετά μεγάλο, για να δικαιολογεί την ύπαρξη περισσότερων από μιας επιχειρήσεων. Τότε είναι καλύτερα να υπάρχει μία μονον επιχείρηση, η οποία θεωρείται **φυσικό μονοπώλιο**. Π.χ., αν μια μονάδα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας παράγει τόση ενέργεια, ώστε να καλύπτει τις ανάγκες της οικονομίας με το χαμηλότερο δυνατό κόστος παραγωγής, δεν υπάρχει περιθώριο για λειτουργία δεύτερης ανταγωνιστικής μονάδας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

β) **Η ιδιοκτησία ή ο έλεγχος** (π.χ. μέσω μίσθωσης) **βασικών πρώτων υλών**. Π.χ. αν μια επιχείρηση είναι ιδιοκτήτης της μοναδικής πηγής ιαματικού νερού σε μια χώρα, αυτή γίνεται μονοπώλιο, αφού δεν μπορούν να υπάρξουν ανταγωνιστές λόγω απουσίας άλλων πηγών ιαματικού νερού.

γ) **Η κατοχή του δικαιώματος αποκλειστικής εκμετάλλευσης μιας ευρεσιτεχνίας**. Κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, για να ενθαρρύνεται η έρευνα και η τεχνολογική εξέλιξη, οι κυβερνήσεις παραχωρούν το αποκλειστικό δικαίωμα εκμετάλλευσης μιας ευρεσιτεχνίας σε εκείνον που την έκανε, ο οποίος μπορεί να την πουλήσει σε άλλον, π.χ. σε μια επιχείρηση. Μια επιχείρηση που αποκτά ένα τέτοιο δικαίωμα μπορεί να έχει μονοπωλιακή δύναμη για ορισμένα χρόνια.

δ) **Η άσκηση αθέμιτου ανταγωνισμού** (αθέμιτος ανταγωνισμός = ανταγωνισμός με μέσα που δεν είναι σύμφωνα με το νόμο ή τις συναλλακτικές πρακτικές) από μια ισχυρή επιχείρηση σε βάρος άλλων ασθενέστερων στον ίδιο κλάδο, με σκοπό την εξόντωσή τους και την αποχώρησή τους από τον κλάδο. Η ισχυρή επιχείρηση θα γίνει τότε μονοπωλιακή.

Λόγοι ύπαρξης μονοπωλίου

- **Φθίνον μέσο κόστος παραγωγής**
- **Ιδιοκτησία - έλεγχος πρώτων υλών**
- **Δικαιώματα ευρεσιτεχνίας**
- **Αθέμιτος ανταγωνισμός**

Πραγματικά καθαρά μονοπώλια υπάρχουν πολύ λίγα και αυτά είναι κυρίως κρατικά μονοπώλια. Π.χ. επιχειρήσεις παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, ύδρευσης, αποχέτευσης, τηλεπικοινωνιών, διαστημικών προγραμμάτων κ.ά. Τα τελευταία χρόνια η Ευρωπαϊκή Ένωση επιβάλλει στις χώρες-μέλη την κατάργηση του μονοπωλιακού χαρακτήρα ακόμα και πολλών τέτοιων επιχειρήσεων.

1.3 Ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός

Υπάρχει **μονοπωλιακός ανταγωνισμός** σε ένα κλάδο, όταν σε αυτόν ανήκουν πολλές επιχειρήσεις, που παράγουν ελαφρώς διαφοροποιημένα προϊόντα. Δηλαδή, προϊόντα που είτε έχουν πράγματι κάποιες μικρές διαφορές μεταξύ τους είτε οι αγοραστές πιστεύουν ότι έχουν διαφορές. Ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός βρίσκεται ανάμεσα στον πλήρη ανταγωνισμό και στο μονοπώλιο και περιλαμβάνει στοιχεία και από τα δύο.

Οι επιχειρήσεις ενός μονοπωλιακά ανταγωνιστικού κλάδου έχουν περιορισμένη μονοπωλιακή δύναμη, γιατί η καθεμία παράγει ένα προϊόν που διαφέρει κάπως από τα άλλα ως προς τη μορφή του ή τη συσκευασία του ή τον τρόπο ή τον τόπο διάθεσής του ή κάποιο άλλο στοιχείο. Λόγω τέτοιων διαφορών, ένας αγοραστής μπορεί να προτιμάει ένα συγκεκριμένο προϊόν, έστω και αν είναι κάπως ακριβότερο από τα άλλα. Αν όμως η τιμή του αυξηθεί πέρα από ένα όριο, ο καταναλωτής θα στραφεί σε άλλο παραπλήσιο προϊόν που είναι φθηνότερο. Για παράδειγμα, κάποιος που έχει προτίμηση σε ένα συγκεκριμένο εστιατόριο, επειδή πιστεύει ότι το φαγητό του είναι καλύτερο από το φαγητό άλλων εστιατορίων, θα δέχεται στην ανάγκη να πληρώνει λίγο περισσότερο, για να τρώει σε αυτό. Αν όμως αυτό ακριβύνει αρκετά σε σχέση με άλλα εστιατόρια, θα αρχίσει να τρώει αλλού.

Οι μονοπωλιακά ανταγωνιστικοί κλάδοι είναι πολλοί σε μια οικονομία και ο συνολικός αριθμός των επιχειρήσεων που ανήκουν σε αυτούς είναι πολύ μεγάλος. Τέτοιοι κλάδοι είναι τα εστιατόρια, τα καθαριστήρια, τα κομμωτήρια, τα κουρεία, το λιανικό εμπόριο ενδυμάτων, υποδημάτων και άλλων ειδών, τα ινστιτούτα καλλονής, τα ελεύθερα επαγγέλματα κ.ά.

Επειδή δεν μπορούν να αυξήσουν πολύ την τιμή τους χωρίς να μειωθεί σημαντικά η ποσότητα προϊόντος που είναι δυνατόν να πουλήσουν, οι επιχειρήσεις αυτού του τύπου συχνά διαφημίζονται ή χρησιμοποιούν άλλα μέσα προώθησης των πωλήσεών τους, στην προσπάθεια να πείσουν το αγοραστικό κοινό για τα πλεονεκτήματα του δικού τους προϊόντος σε σύγκριση με τα ανταγωνιστικά προϊόντα.

Η είσοδος νέων επιχειρήσεων σε ένα μονοπωλιακό ανταγωνιστικό κλάδο είναι σχετικά εύκολη. Δεν χρειάζεται πολύ χρηματικό κεφάλαιο ούτε πολύ μεγάλος χώρος κτλ. Η τιμή του προϊόντος προσδιορίζεται στην αντίστοιχη αγορά με βάση τη συνολική ζήτηση και προσφορά για το προϊόν. Π.χ. υπάρχει μια μέση τιμή καθαρίσματος ενός ανδρικού κοστουμιού, αν και κάποια καθαριστήρια μπορεί να ζητάνε λίγο περισσότερο ή λίγο λιγότερο. Υπάρχουν όμως και μονοπωλιακά ανταγωνιστικοί κλάδοι στους οποίους οι τιμές μπορούν να διαφέρουν σημαντικά από επιχείρηση σε επιχείρηση (π.χ. στους κλάδους του λιανικού εμπορίου ειδών ενδυμασίας ή υπόδησης).

Μονοπωλιακός ανταγωνισμός:

Υπάρχει σε έναν κλάδο, όταν αυτός αποτελείται από πολλές επιχειρήσεις που παράγουν ένα διαφοροποιημένο προϊόν. Κάθε επιχείρηση μπορεί να έχει περιορισμένη επίδραση στην τιμή του προϊόντος. Γίνεται σημαντική χρήση διαφήμισης και άλλων τρόπων προώθησης των πωλήσεων. Η είσοδος και η έξοδος επιχειρήσεων είναι σχετικά εύκολη.

1.4 Το ολιγοπώλιο

Υπάρχει **ολιγοπώλιο** σε έναν κλάδο, όταν ένας **μικρός αριθμός επιχειρήσεων** ελέγχει όλη ή την περισσότερη προσφορά ενός προϊόντος. Μπορεί να υπάρχουν πολλές επιχειρήσεις, αλλά, όταν το μεγαλύτερο μέρος της προσφοράς προέρχεται από λίγες μεγάλες, τότε ο κλάδος αποτελεί ολιγοπώλιο. Όταν στον κλάδο υπάρχουν δύο μόνο επιχειρήσεις, μιλάμε για **δυσοπώλιο**.

Στο ολιγοπώλιο, είναι **δύσκολη η είσοδος νέων επιχειρήσεων** λόγω του μεγάλου μεγέθους εγκαταστάσεων και των επίσης μεγάλων χρηματικών κεφαλαίων που απαιτούνται, καθώς και λόγω των υψηλών διαφημιστικών και άλλων δαπανών που χρειάζονται, για να εισαχθεί ένα καινούργιο προϊόν σε μια ολιγοπωλιακή αγορά.

Επιπλέον, συχνά οι υπάρχουσες επιχειρήσεις διαθέτουν

δικαιώματα εκμετάλλευσης ευρεσιτεχνιών ή ελέγχουν κάποιες πηγές πρώτων υλών ή έχουν άλλα πλεονεκτήματα σε σύγκριση με επίδοξους ανταγωνιστές τους.

Οι ολιγοπωλιακές επιχειρήσεις παράγουν **είτε τυποποιημένα προϊόντα** (π.χ. χάλυβα, αλουμίνιο, τσιμέντο κ.ά.) **είτε διαφοροποιημένα προϊόντα** (αυτοκίνητα, μηχανήματα, τσιγάρα, ηλεκτρικές συσκευές, ηλεκτρονικούς υπολογιστές κ.ά.). Και στις δύο περιπτώσεις, λόγω του μικρού αριθμού των επιχειρήσεων ενός κλάδου, οι αποφάσεις και οι ενέργειες της καθεμιάς έχουν σημαντικές επιπτώσεις στις πωλήσεις των άλλων. Δημιουργείται έτσι **αλληλεξάρτηση** των ολιγοπωλιακών επιχειρήσεων, που είναι το κυριότερο χαρακτηριστικό αυτής της μορφής αγοράς.

Λόγω της αλληλεξάρτησης, οι ολιγοπωλιακές επιχειρήσεις αποφεύγουν να ανταγωνίζονται μεταξύ τους με μείωση των τιμών, από φόβο πρόκλησης πολέμου τιμών που θα τις έβλαπτε όλες. Αντί γι' αυτό, προσπαθούν να αυξήσουν τις πωλήσεις τους με βελτίωση του προϊόντος, της συσκευασίας και του δικτύου διανομής του, με διαφήμιση και με άλλες μορφές προώθησης των πωλήσεων.

Σε ορισμένες περιπτώσεις προσπαθούν να έλθουν σε συμφωνία μεταξύ τους, για να ακολουθήσουν κοινή τιμολογιακή πολιτική ή για να μοιράσουν την αγορά ή για να εφαρμόσουν κάποια άλλη μέθοδο περιορισμού του ανταγωνισμού που υπάρχει μεταξύ τους, ώστε να αυξηθούν τα κέρδη τους. Κατά κανόνα, τέτοιες πρακτικές απαγορεύονται από τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επειδή περιορίζουν τον ανταγωνισμό. Επίσης, απαγορεύονται και από την ελληνική νομοθεσία.

Ολιγοπώλιο:

Μικρός αριθμός επιχειρήσεων ελέγχει το μεγαλύτερο μέρος ή ολόκληρη την παραγωγή ενός τυποποιημένου ή διαφοροποιημένου προϊόντος. Υπάρχει σημαντική αλληλεξάρτηση των ενεργειών των επιχειρήσεων του κλάδου. Γίνεται μεγάλη χρήση διαφήμισης και άλλων μεθόδων προώθησης των πωλήσεων. Η είσοδος και η έξοδος επιχειρήσεων είναι συνήθως πολύ δύσκολη.

2. Μορφές αγοράς από την πλευρά του αγοραστή

Η ανάλυση που προηγήθηκε αφορούσε το βαθμό ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων κατά τη διάθεση των προϊόντων τους. Επομένως, οι όροι πλήρης ή τέλειος ανταγωνισμός, μονοπώλιο, μονοπωλιακός ανταγωνισμός και ολιγοπώλιο (ή δυοπώλιο) χαρακτηρίζουν μορφές αγοράς από την πλευρά του πωλητή. Είναι δυνατόν, όμως, διάφοροι βαθμοί ανταγωνισμού να χαρακτηρίζουν και την πλευρά του αγοραστή. Στην περίπτωση αυτή οι αντίστοιχοι όροι είναι **πλήρης ανταγωνισμός, μονοψώνιο, μονοψωνιακός ανταγωνισμός** και **ολιγοψώνιο (ή δυοψώνιο)**.

Όταν υπάρχουν πολλοί αγοραστές για ένα προϊόν και ο καθένας τους είναι τόσο μικρός, ώστε να μην μπορεί να επηρεάσει την τιμή του, υπάρχει πλήρης ανταγωνισμός από την πλευρά των αγοραστών. Αντίθετα, αν υπάρχει ένας μόνον αγοραστής, υπάρχει μονοψώνιο. Οι όροι μονοψωνιακός ανταγωνισμός και ολιγοψώνιο είναι ανάλογοι του μονοπωλιακού ανταγωνισμού και του ολιγοπωλίου, ο δε όρος δυοψώνιο είναι αντίστοιχος του όρου δυοπώλιο.

Μορφές αγοράς από πλευράς αγοραστών

- **Πλήρης ή τέλειος ανταγωνισμός**
- **Καθαρό μονοψώνιο**
- **Μονοψωνιακός ανταγωνισμός**
- **Ολιγοψώνιο**

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Οι μορφές οργάνωσης της αγοράς προσδιορίζονται με βάση το βαθμό ανταγωνισμού που υπάρχει στην αγορά μεταξύ των επιχειρήσεων που ανήκουν σε έναν κλάδο. Με το κριτήριο αυτό οι κλάδοι διακρίνονται σε πλήρως ή τέλεια ανταγωνιστικούς, σε καθαρά μονοπώλια, σε μονοπωλιακά ανταγωνιστικούς και σε ολιγοπώλια (ή δυοπώλια).

Ανάλογα με τη μορφή οργάνωσης της αγοράς, τα κύρια χαρακτηριστικά κάθε κλάδου που ανήκει σε αυτήν είναι ο αριθμός και το μέγεθος των επιχειρήσεων που περιλαμβάνει, η ομοιογένεια ή διαφοροποίηση του προϊόντος που παράγεται, η ευκολία ή δυσκολία εισόδου μιας επιχείρησης στον κλάδο ή εξόδου από αυτόν, η δυνατότητα άσκησης μονοπωλιακής δύναμης και η ανάγκη χρησιμοποίησης διαφήμισης ή άλλων μέσων προώθησης των πωλήσεων.

Ο πλήρης ανταγωνισμός είναι μορφή οργάνωσης της αγοράς που δεν απαντάται συχνά στην πράξη, γιατί ελάχιστοι είναι οι κλάδοι που έχουν όλα τα χαρακτηριστικά του πλήρους ανταγωνισμού.

Καθαρά μονοπώλια είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Τα καθαρά μονοπώλια που υπάρχουν είναι κατά κανόνα κρατικά. Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιβάλλει στις χώρες-μέλη την κατάργηση του μονοπωλιακού χαρακτήρα τόσο των δημόσιων όσο και των ιδιωτικών (αν υπάρχουν) επιχειρήσεων, ώστε να τονωθεί ο ανταγωνισμός.

Ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός είναι μορφή οργάνωσης της αγοράς, στην οποία ανήκουν πάρα πολλοί κλάδοι με μεγάλο συνολικό αριθμό επιχειρήσεων.

Στα ολιγοπώλια ανήκουν αρκετοί κλάδοι που ο καθένας αποτελείται από λίγες μεγάλες επιχειρήσεις. Σε λίγες περιπτώσεις υπάρχουν μόνο δύο επιχειρήσεις σε έναν κλάδο, οπότε αυτός ονομάζεται δυοπώλιο.

Λέξεις κλειδιά: Μορφές οργάνωσης της αγοράς - Πλήρης ή τέλειος ανταγωνισμός - Καθαρό μονοπώλιο - Μονοπωλιακός ανταγωνισμός - Ολιγοπώλιο - Δυοπώλιο - Χαρακτηριστικά των μορφών αγοράς - Φυσικό μονοπώλιο - Λόγοι ύπαρξης μονοπωλίου - Αλληλεξάρτηση ολιγοπωλιακών επιχειρήσεων - Μορφές αγοράς από πλευράς αγοραστών.

Ερωτήσεις:

1. Σε τι διαφέρουν οι μορφές αγοράς που αφορούν πωλητές προϊόντων από εκείνες που αφορούν αγοραστές;
2. Ποια χαρακτηριστικά του πλήρους ανταγωνισμού και ποια του μονοπωλίου νομίζετε ότι έχει η μορφή αγοράς του μονοπωλιακού ανταγωνισμού;
3. Γιατί οι ολιγοπωλιακές επιχειρήσεις αποφεύγουν να ανταγωνίζονται μεταξύ τους με μείωση των τιμών των προϊόντων τους;

4. Γιατί είναι τόσο δύσκολο να βρει κανείς παραδείγματα πλήρως ανταγωνιστικών κλάδων;
5. Ποιοι είναι οι σοβαρότεροι λόγοι που ενθαρρύνουν τη δημιουργία μονοπωλίων;
6. Γιατί υπάρχει τόση αλληλεξάρτηση στη λήψη αποφάσεων μεταξύ των επιχειρήσεων ενός ολιγοπωλιακού κλάδου;

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Οι μορφές αγοράς χαρακτηρίζουν τόσο την πλευρά των πωλητών όσο και την πλευρά των αγοραστών.   Σ   Λ
2. Η κατάταξη των επιχειρήσεων σε διάφορες μορφές αγοράς βασίζεται κυρίως στο κριτήριο του βαθμού ανταγωνισμού που υπάρχει.   Σ   Λ
3. Το ολιγοπώλιο περιλαμβάνει στοιχεία από τον τέλειο ανταγωνισμό και από το μονοπώλιο.   Σ   Λ
4. Το μονοψώνιο είναι μορφή αγοράς που χαρακτηρίζει τους πωλητές.   Σ   Λ
5. Το κυριότερο χαρακτηριστικό του μονοπωλιακού ανταγωνισμού είναι η αλληλεξάρτηση των επιχειρήσεων του κλάδου.   Σ   Λ
6. Τα φυσικά μονοπώλια έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό το ότι το μέσο κόστος παραγωγής τους μειώνεται σημαντικά, καθώς αυξάνεται η ποσότητα του προϊόντος που παράγεται.   Σ   Λ

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Ποιο από τα παρακάτω **δεν** αποτελεί χαρακτηριστικό του ολιγοπώλιου;
  - α) Η είσοδος νέων επιχειρήσεων είναι κατά κανόνα πολύ δύσκολη.
  - β) Το προϊόν είναι διαφοροποιημένο ή τυποποιημένο.
  - γ) Η επιχείρηση δεν έχει κανένα έλεγχο της τιμής του προϊόντος.
  - δ) Η αλληλεξάρτηση των αποφάσεων των επιχειρήσεων.
  - ε) Γίνεται μεγάλη χρήση διαφήμισης ή άλλων μέσων προώθησης των πωλήσεων.
2. Ποιος από τους παρακάτω κλάδους είναι πολύ πιθανό να αποτελεί μονοπώλιο;
  - α) Οι ακτοπλοϊκές μεταφορές.
  - β) Η τσιμεντοβιομηχανία.
  - γ) Το χοντρικό εμπόριο.
  - δ) Το σύστημα αποχετεύσεων.

3. Ποιος από τους παρακάτω κλάδους είναι πολύ πιθανό να αποτελεί ολιγοπώλιο;
- α) Ο ξενοδοχειακός κλάδος.
  - β) Ο κλάδος παραγωγής χάλυβα.
  - γ) Ο κλάδος παραγωγής οπωροκηπευτικών.
  - δ) Το λιανικό εμπόριο.
4. Ποιο από τα παρακάτω **δεν** αποτελεί χαρακτηριστικό του μονοπωλιακού ανταγωνισμού;
- α) Το προϊόν είναι τυποποιημένο.
  - β) Γίνεται μεγάλη χρήση διαφήμισης ή άλλων μέσων προώθησης των πωλήσεων.
  - γ) Υπάρχουν πολλές επιχειρήσεις στον κλάδο.
  - δ) Η είσοδος και η έξοδος επιχειρήσεων είναι σχετικά εύκολη.
  - ε) Η επιχείρηση έχει κάποιο έλεγχο της τιμής του προϊόντος της.

Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

▶▶ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Χαρακτηριστικά της σύγχρονης παραγωγής

- 1.1 Η αποτελεσματικότητα στην παραγωγή
- 1.2 Παραγωγή στο βραχυχρόνιο και στο μακροχρόνιο διάστημα

2. Οι επιχειρήσεις

- 2.1 Μορφές επιχειρήσεων
- 2.2 Είδη ιδιοκτησίας των επιχειρήσεων
- 2.3 Νομική μορφή των επιχειρήσεων
- 2.4 Κύριος τομέας δραστηριότητας των επιχειρήσεων
- 2.5 Μέγεθος των επιχειρήσεων

3. Τομείς και κλάδοι της παραγωγής

▶▶ ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η κατανόηση των εννοιών της επιχείρησης και της παραγωγικής διαδικασίας και η γνώση των διαφόρων μορφών επιχειρήσεων με κριτήριο το είδος της ιδιοκτησίας, τη νομική μορφή, τον τομέα δραστηριότητας και το μέγεθός τους. Επίσης η γνώση των κύριων τομέων και κλάδων παραγωγής.

I. Χαρακτηριστικά της σύγχρονης παραγωγής

Είδαμε στο Κεφάλαιο 4 ότι βασικοί παράγοντες για τον προσδιορισμό της προσφοράς ενός προϊόντος είναι οι συνθήκες της παραγωγής και το κόστος των παραγωγικών συντελεστών. Στο κεφαλαίο αυτό θα ασχοληθούμε με το θέμα της παραγωγής και στο επόμενο με το θέμα του κόστους.

Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά των σύγχρονων οικονομιών είναι ότι στην παραγωγική διαδικασία επικρατεί μεγάλη **εξειδίκευση των παραγωγικών λειτουργιών** και **καταμερισμός των έργων**. Η παραγωγή δε γίνεται από αυτόνομες αγροτικές οικογένειες, οι δε καταναλωτές δεν παράγουν κανένα σχεδόν από τα προϊόντα που χρειάζονται και δεν καταναλώνουν συνήθως εκείνα που παράγουν οι ίδιοι. Στοιχειώδης εξειδίκευση και καταμερισμός υπήρχαν από πολύ παλιά. Ακόμα και στις αρχαίες παραδοσιακές κοινωνίες κάποια άτομα γίνονταν γεωργοί, ενώ άλλα γίνονταν ψαράδες, ιερείς, μισθοφόροι στρατιώτες, τεχνίτες, ραψωδοί κ.ο.κ. Ποτέ όμως η εξειδίκευση και ο καταμερισμός των έργων δεν είχαν λάβει τη σημερινή έκταση. Αυτό οφείλεται στα πλεονεκτήματα που εξασφαλίζουν στην παραγωγική διαδικασία, τα οποία αναφέρθηκαν στο Κεφάλαιο 1.

Ένα δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης παραγωγικής διαδικασίας είναι η μεγάλη σημασία της **τεχνολογίας**. Με το χρόνο, συσσωρεύονται τεχνικές γνώσεις που προσδιορίζουν τι μπορεί να παραχθεί με τους παραγωγικούς συντελεστές που διαθέτει η οικονομία. Το επίπεδο της τεχνολογίας για μια χώρα εξαρτάται, μεταξύ των άλλων, και από το επίπεδο της οικονομικής της ανάπτυξης καθώς και από τη σχετική στενότητα των διάφορων παραγωγικών συντελεστών.

I.I Η αποτελεσματικότητα στην παραγωγή

Για να γίνεται η παραγωγή με όσο γίνεται οικονομικότερο τρόπο, πρέπει να πληροί δύο προϋποθέσεις: Της **τεχνικής αποτελεσματικότητας** και της **οικονομικής αποτελεσματικότητας**. Η τεχνική αποτελεσματικότητα εξασφαλίζει την αποφυγή της σπατάλης στη χρήση των παραγωγικών συντελεστών. Σπατάλη υπάρχει, όταν μια συγκεκριμένη ποσότητα ενός προϊόντος θα μπορούσε να παραχθεί με μικρότερη ποσότητα από έναν ή από περισσότερους συντελεστές που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή του χωρίς να απαιτείται η αύξηση της ποσότητας κάποιου άλλου συντελεστή. Για παράδειγμα, αν δέκα ζευγάρια γάντια παράγονται με τη χρησιμοποίηση 20 μονάδων του συντελεστή Α και 10 μονάδων του συντελεστή Β, ενώ θα μπορούσαν να παραχθούν με 15 μονάδες του Α και 10 του Β, τότε γίνεται σπατάλη 5 μονάδων του Α. Όταν δε γίνεται τέτοια σπατάλη, η παραγωγή θεωρείται ότι είναι **τεχνικά αποτελεσματική**.

Η έννοια της οικονομικής αποτελεσματικότητας είναι συμπληρωματική της τεχνικής αποτελεσματικότητας. **Οικονομικά αποτελεσματική** είναι η παραγωγή, όταν είναι καταρχήν τεχνικά αποτελεσματική και επιπλέον συνεπάγεται και το χαμηλότερο χρηματικό κόστος για την παραγωγή κάθε συγκεκριμένης ποσότητας προϊόντος. Για να βρεθούν οι οικονομικά αποτελεσματικοί συνδυασμοί παραγωγικών συντελεστών, πρέπει να ληφθούν υπόψη και οι τιμές τους. Γενικά, θα υπάρχει τάση να χρησιμοποιούνται μεγαλύτερες ποσότητες από συντελεστές που είναι σχετικά φτηνοί και μικρότερες από εκείνους που είναι σχετικά ακριβοί. Όταν αλλάξουν οι τιμές των συντελεστών έτσι, ώστε ο ένας να ακριβύνει σε σχέση με τον άλλο, θα υπάρξει νέος οικονομικά αποτελεσματικός συνδυασμός τους, με μικρότερη ποσότητα του πρώτου συντελεστή και μεγαλύτερη του δεύτερου.

Τεχνική αποτελεσματικότητα:

Παραγωγή μιας ποσότητας προϊόντος με τις μικρότερες δυνατές ποσότητες παραγωγικών συντελεστών.

Οικονομική αποτελεσματικότητα:

Επιπλέον, η δεδομένη ποσότητα προϊόντος παράγεται και με το χαμηλότερο δυνατό χρηματικό κόστος.

1.2 Παραγωγή στο βραχυχρόνιο και στο μακροχρόνιο διάστημα

Όταν αναφερόμαστε στην παραγωγική διαδικασία ενός προϊόντος, θεωρούμε **βραχυχρόνιο** το χρονικό διάστημα που είναι τόσο σύντομο, ώστε δεν υπάρχει χρόνος, για να μεταβληθούν οι ποσότητες όλων των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται. Αντίθετα, **μακροχρόνιο** θεωρείται το χρονικό διάστημα που είναι αρκετά μεγάλο, ώστε να είναι δυνατόν να μεταβληθούν οι ποσότητες όλων των παραγωγικών συντελεστών. Με άλλα λόγια, στο βραχυχρόνιο διάστημα ορισμένοι συντελεστές είναι **μεταβλητοί** και άλλοι είναι **σταθεροί**, ενώ στο μακροχρόνιο διάστημα όλοι οι συντελεστές γίνονται μεταβλητοί. Για παράδειγμα, αν εξετάσουμε την παραγωγική διαδικασία των γαντιών στο βραχυχρόνιο διάστημα, μπορούν να μεταβληθούν οι ποσότητες της εργασίας, των πρώτων υλών, των καυσίμων κ.ά. αλλά όχι το μέγεθος του εργοστασίου και ο αριθμός των εγκατεστημένων μηχανημάτων. Στο μακροχρόνιο όμως διάστημα μπορούν να μεταβληθούν και τα κτίρια και τα μηχανήματα.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο ακριβής χρόνος που αποτελεί βραχυχρόνιο διάστημα μπορεί να διαφέρει από τη μία παραγωγική δραστηριότητα στην άλλη. Π.χ. το βραχυχρόνιο διάστημα για ένα εμπορικό κατάστημα μπορεί να είναι τρεις μήνες (στο διάστημα αυτό μπορεί η επιχείρηση να νοικιάσει και να εξοπλίσει μεγαλύτερο κατάστημα), ενώ για μια καλυβουργία τρία χρόνια (χρειάζεται πολύς χρόνος, για να σχεδιαστεί και να χτιστεί νέο εργοστάσιο, να παραχθούν και να εγκατασταθούν καινούργια μηχανήματα κτλ.).

Βραχυχρόνιο διάστημα:

Στην παραγωγική διαδικασία θεωρείται εκείνο που είναι τόσο σύντομο, ώστε δεν υπάρχει δυνατότητα μεταβολής των ποσοτήτων ορισμένων τουλάχιστον από τους παραγωγικούς συντελεστές που χρησιμοποιούνται.

Μακροχρόνιο διάστημα:

Θεωρείται εκείνο που επαρκεί για τη μεταβολή των ποσοτήτων όλων των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται.

Η διάρκεια του βραχυχρόνιου και του μακροχρόνιου διαστήματος διαφέρει ανάλογα με την παραγωγική δραστηριότητα.

2. Οι επιχειρήσεις

Παρόλο που η παραγωγή κάποιων απλών προϊόντων μπορεί να γίνει και από μεμονωμένα άτομα, όλα τα άλλα προϊόντα παράγονται μέσα στα πλαίσια ειδικών οικονομικών φορέων τους οποίους ονομάζουμε **επιχειρήσεις**. Οι επιχειρήσεις είναι συλλογικοί φορείς οικονομικής δραστηριότητας, στους οποίους οι παραγωγικοί συντελεστές συνδυάζονται, για να παραχθούν αγαθά και υπηρεσίες.

2.1. Μορφές επιχειρήσεων

Οι επιχειρήσεις κατατάσσονται σε διάφορες κατηγορίες με βάση ορισμένα κριτήρια. Τα **κυριότερα κριτήρια** είναι:

- 1) **Το είδος της ιδιοκτησίας τους.**
- 2) **Η νομική μορφή τους.**
- 3) **Ο οικονομικός τομέας στον οποίο δραστηριοποιούνται.**
- 4) **Το μέγεθός τους.**

Ένα άλλο πολύ σημαντικό κριτήριο κατάταξης των επιχειρήσεων σε κατηγορίες είναι **ο βαθμός του ανταγωνισμού** που επικρατεί στον κλάδο στον οποίο δραστηριοποιούνται. Τον τρόπο όμως αυτό κατάταξής τους τον εξετάσαμε ήδη στο Κεφάλαιο 6.

Κριτήρια κατάταξης
επιχειρήσεων

- **Είδος ιδιοκτησίας**
- **Νομική μορφή**
- **Τομέας δραστηριότητας**
- **Μέγεθος**
- **Βαθμός ανταγωνισμού**

2.2 Είδη ιδιοκτησίας των επιχειρήσεων

Οι επιχειρήσεις, ανάλογα με το είδος της ιδιοκτησίας τους, μπορούν να καταταγούν σε **ιδιωτικές**, σε **κρατικές** και σε **μεικτές**, στις οποίες συνυπάρχουν ιδιωτική και δημόσια ιδιοκτησία σε διαφορετική αναλογία ή καθεμία. Επίσης υπάρχουν και **δημοτικές** και **κοινωνικές** επιχειρήσεις που ανήκουν σε δήμους ή σε κοινότητες.

Στις **ιδιωτικές** επιχειρήσεις δεσπόζον, αλλά όχι μοναδικό, κίνητρο της λειτουργίας τους είναι η πραγματοποίηση κέρδους. Ο ένας ή οι περισσότεροι ιδιοκτήτες μιας τέτοιας επιχείρησης έχουν διαθέσει

δικούς τους χρηματικούς πόρους, και, με τη χρησιμοποίηση συνήθως και πρόσθετων χρηματικών κεφαλαίων που δανείζονται από τράπεζες ή άλλους φορείς, επιδιώκουν να μεγιστοποιούν τα κέρδη της επιχείρησής τους. Στις **κρατικής** ή **δημοτικής ιδιοκτησίας** επιχειρήσεις το κίνητρο του κέρδους είναι λιγότερο καθοριστικό, γιατί, κατά κανόνα, επιδιώκεται η ικανοποίηση και άλλων στόχων, κυρίως κοινωνικού ή και πολιτικού χαρακτήρα. Π.χ. επιδίωξη της ΔΕΗ είναι και στο πιο απομακρυσμένο ορεινό χωριό να υπάρχει ηλεκτρικό ρεύμα. Οι επιχειρήσεις **μεικτής ιδιοκτησίας** αποτελούν μια ιδιόρρυθμη κατηγορία, γιατί αυτές προσπαθούν να συμβιβάσουν το ενδιαφέρον των ιδιωτών μετόχων για τη μεγιστοποίηση του κέρδους με τους πρόσθετους κοινωνικούς ή άλλους γενικότερους στόχους που μπορεί να έχει το δημόσιο ή ο δήμος που συμμετέχει στη μεικτή επιχείρηση. Μεικτή επιχείρηση είναι σήμερα ο ΟΤΕ.

Είδη ιδιοκτησίας επιχειρήσεων

- **Ιδιωτικές**
- **Κρατικές**
- **Δημοτικές - κοινοτικές**
- **Μεικτές**

2.3 Νομική μορφή των επιχειρήσεων

Ανάλογα με τη νομική τους μορφή οι επιχειρήσεις κατατάσσονται σε **ατομικές επιχειρήσεις** και σε **εταιρείες**. Η **ατομική επιχείρηση** ανήκει σε ένα μόνο άτομο. Ο ατομικός επιχειρηματίας διαθέτει το χρηματικό κεφάλαιο που χρειάζεται η επιχείρηση, κατά κανόνα δε και την προσωπική του εργασία. Έχει την απόλυτη ευθύνη για τη λήψη των επιχειρηματικών αποφάσεων και είναι εκείνος που ωφελείται από τα κέρδη της επιχείρησης ή επιβαρύνεται από τις ζημιές της. Οι ατομικές επιχειρήσεις, που είναι πάρα πολλές σε μια οικονομία, στην πλειοψηφία τους είναι μικρές επιχειρήσεις, τόσο από την πλευρά του χρηματικού κεφαλαίου που διαθέτει η καθεμία, όσο και από την πλευρά του αριθμού των ατόμων που απασχολεί και του κύκλου των εργασιών της (δηλαδή της αξίας των πωλήσεών της). Παρόλο τούτο, είναι σημαντικές στην οικονομία λόγω του μεγάλου αριθμού τους, αλλά και διότι αρκετές απ' αυτές λειτουργούν σαν φυτώρια επιχειρηματικότητας και μετεξελίσσονται με τον καιρό σε μεγάλες οικονομικές μονάδες.

Οι **εταιρικές επιχειρήσεις** ανήκουν σε δύο ή περισσότερα άτομα, τα οποία από κοινού διαθέτουν χρηματικούς πόρους (μετοχικό κεφάλαιο), για να δημιουργηθεί και να λειτουργεί η επιχείρηση. Οι επιχειρήσεις κατατάσσονται σε:

- 1) **Προσωπικές εταιρείες.**
- 2) **Ανώνυμες εταιρείες.**
- 3) **Εταιρείες περιορισμένης ευθύνης.**

Οι προσωπικές εταιρείες διακρίνονται κυρίως σε **ομόρρυθμες εταιρείες** και σε **ετερόρρυθμες εταιρείες**. Στην **ομόρρυθμη** εταιρεία (Ο.Ε.) καθέναν από τους δύο ή περισσότερους εταίρους ευθύνεται **απεριόριστα** και **αλληλέγγυα** (δηλαδή ο κάθε εταίρος ευθύνεται και για όλους τους άλλους) για όλες τις υποχρεώσεις της εταιρείας απέναντι σε τρίτους, ακόμα και με την ατομική του περιουσία. Οι όροι της συμμετοχής του κάθε εταίρου στο κεφάλαιο της εταιρείας, στα κέρδη ή τις ζημιές της και στις άλλες της δραστηριότητες περιγράφονται στο καταστατικό της εταιρείας, το οποίο μπορεί να είναι δημόσιο (συμβολαιογραφικό) ή ιδιωτικό. Το περιεχόμενο του καταστατικού και η διαδικασία σύνταξης και κατάθεσής του στο πρωτοδικείο της περιοχής, στην οποία θα εδρεύει η επιχείρηση, προσδιορίζονται από το νόμο ως προς τα ουσιώδη στοιχεία.

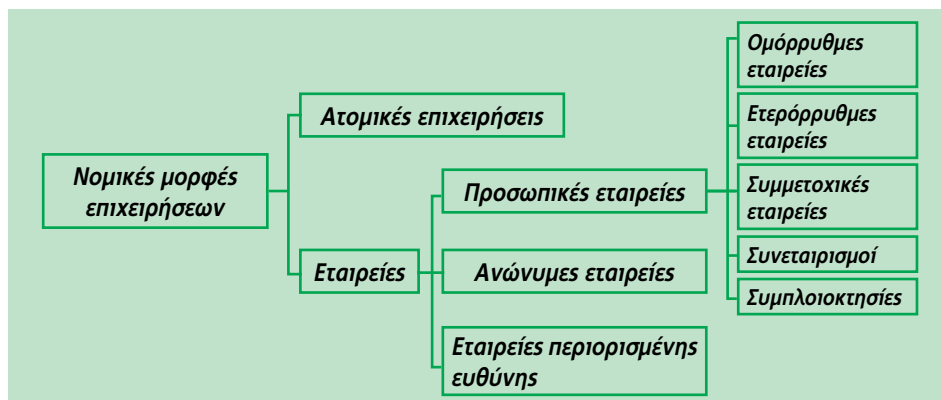
Στην **ετερόρρυθμη** εταιρεία (Ε.Ε.) ένας ή περισσότεροι από τους εταίρους ευθύνονται αλληλέγγυα και απεριόριστα για τις υποχρεώσεις έναντι των τρίτων, ενώ ένας ή περισσότεροι άλλοι εταίροι ευθύνονται μόνο μέχρι το ποσό της χρηματικής τους εισφοράς προς την εταιρεία. Οι εταίροι που ευθύνονται απεριόριστα θεωρούνται ομόρρυθμοι εταίροι, ενώ εκείνοι που έχουν περιορισμένη ευθύνη θεωρούνται ετερόρρυθμοι.

Εκτός από τις ομόρρυθμες και τις ετερόρρυθμες εταιρείες, στις προσωπικές εταιρείες ανήκουν και οι **συμμετοχικές** ή **αφανείς εταιρείες**, οι **συνεταιρισμοί** και οι **συμπλοιοκτησίες**. Οι **συμμετοχικές** ή **αφανείς** εταιρείες συνίστανται μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων για τη διεξαγωγή κυρίως εμπορικών πράξεων. Οι εταιρείες αυτές δεν έχουν επίσημη επωνυμία ούτε νομική προσωπικότητα, συνήθως δε ιδρύονται με ιδιωτικό συμφωνητικό που συντάσσουν οι αφανείς εταίροι. Οι **συνεταιρισμοί** απαρτίζονται από μεγάλο σχετικά αριθμό προσώπων που έχουν κάποιο κοινή ιδιότητα (π.χ. είναι όλοι αγρότες ή είναι όλοι στρατιωτικοί κ.ά.) και έχουν σκοπό την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών τους. Η **συμπλοιοκτησία** είναι εταιρεία που απαρτίζουν δύο ή περισσότερα άτομα, για να εκμεταλλευτούν από κοινού ένα πλοίο.

Οι **ανώνυμες εταιρείες** (Α.Ε.) είναι εταιρείες των οποίων το κεφάλαιο διαιρείται σε μετοχές που είναι ελεύθερα μεταβιβάσιμες. Η οικονομική ευθύνη του κάθε μετόχου περιορίζεται στο ποσό που έχει διαθέσει για τη συμμετοχή του στο μετοχικό κεφάλαιο της εταιρείας. Η ίδρυση μιας Α.Ε. γίνεται με συμβολαιογραφικό έγγραφο, το οποίο δημοσιεύεται στο Δελτίο Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως. Οι προϋποθέσεις ίδρυσης μιας Α.Ε. είναι πολύ πιο απαιτητικές, σε σύγκριση με εκείνες για την ίδρυση μιας προσωπικής εταιρείας, τόσο ως προς το αρχικό μετοχικό κεφάλαιο (ο νόμος ορίζει ένα υποχρεωτικό κατώτατο μετοχικό κεφάλαιο), όσο και ως προς τις διαδικασίες ίδρυσης και λειτουργίας της εταιρείας.

Οι **εταιρείες περιορισμένης ευθύνης** (Ε.Π.Ε.) είναι εταιρείες στις οποίες το εταιρικό κεφάλαιο διαιρείται σε ίσα μερίδια (που όμως δεν ενσωματώνονται σε μετοχές), τα οποία είναι μεταβιβάσιμα με ορισμένες διαδικασίες και όχι ελεύθερα όπως οι μετοχές των Α.Ε. Οι εταίροι των Ε.Π.Ε. ευθύνονται περιορισμένα μέχρι του ποσού της εισφοράς τους στο κεφάλαιο της εταιρείας. Ο θεσμός των Ε.Π.Ε. δημιουργήθηκε, για να συνδυαστεί το προσωπικό στοιχείο το οποίο υπάρχει στις προσωπικές εταιρείες με την περιορισμένη ευθύνη όλων των εταίρων που ισχύει για τους μετόχους των Α.Ε. Και για την ίδρυση μιας Ε.Π.Ε. απαιτείται η σύνταξη καταστατικού με συμβολαιογραφικό έγγραφο, το οποίο δημοσιεύεται στο Δελτίο Α.Ε. και Ε.Π.Ε. της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως.

2.4 Κύριος τομέας δραστηριότητας των επιχειρήσεων

Ανάλογα με τον κύριο τομέα δραστηριότητάς τους οι επιχειρήσεις μπορούν να καταταγούν σε γεωργικές, βιομηχανικές, βιοτεχνικές, εμπορικές, οικοδομικές, ασφαλιστικές, τραπεζικές, ξενοδοχειακές, μεταφορικές, ταξιδιωτικές και σε πολλές άλλες κατηγορίες. Κάθε κατηγορία υποδιαιρείται, κατά κανόνα, σε άλλες υποκατηγορίες. Π.χ. οι εμπορικές επιχειρήσεις μπορούν να καταταγούν σε επιχειρήσεις χοντρικού εμπορίου, λιανικού εμπορίου, εισαγωγικού εμπορίου, εξαγωγικού εμπορίου κ.ά. Οι βιομηχανικές επιχειρήσεις κατατάσσονται σε υφαντουργικές, κατασκευής ενδυμάτων, κατασκευής επίπλων, παραγωγής πλαστικών, σιδηροκατασκευών κ.ά.

2.5 Μέγεθος των επιχειρήσεων

Με βάση το μέγεθός τους, οι επιχειρήσεις διακρίνονται σε **μικρές**, **μεσαίες** και **μεγάλες**. Συνήθως ο διαχωρισμός αυτός βασίζεται στον αριθμό των ατόμων που απασχολεί η κάθε επιχείρηση.

Μπορεί όμως να γίνει ανάλογη κατάταξη με βάση είτε το συνολικό κεφάλαιο είτε την αξία της συνολικής ετήσιας παραγωγής προϊόντος είτε τις ετήσιες εισπράξεις είτε τον πάγιο εξοπλισμό κάθε επιχείρησης. Αν χρησιμοποιήσουμε καθένα από τα κριτήρια αυτά, για να ιεραρχήσουμε ξεχωριστά τις επιχειρήσεις, θα βρούμε διαφορετική ιεράρχηση. Π.χ. ενδέχεται μια επιχείρηση να καταταχθεί ως μεγάλη, από πλευράς κύκλου εργασιών, αλλά ως μεσαία από πλευράς απασχόλησης ή και το αντίστροφο.

3. Τομείς και κλάδοι της παραγωγής

Οι παραγωγικές δραστηριότητες διακρίνονται κατ' αρχάς σε **τομείς** και κάθε τομέας διακρίνεται σε **κλάδους**. Οι τρεις τομείς παραγωγικής δραστηριότητας είναι ο **πρωτογενής τομέας**, ο **δευτερογενής τομέας** και ο **τριτογενής τομέας**.

Η παραγωγή του **πρωτογενούς τομέα** ή **“πρωτογενής παραγωγή”** αποτελείται από αγαθά που παράγονται με τη χρησιμοποίηση της γης και γενικότερα της φύσης, π.χ. είδη διατροφής, πρώτες ύλες κ.ά., χωρίς να έχουν υποστεί κάποια πρόσθετη επεξεργασία. Κλάδοι του πρωτογενούς τομέα είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία, η πτηνοτροφία, η μελισσοκομία, η αλιεία κτλ. Όταν μια χώρα βρίσκεται σε πολύ χαμηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό του εργατικού δυναμικού της απασχολείται στον πρωτογενή τομέα. Καθώς όμως αναπτύσσεται η οικονομία της, το ποσοστό αυτό μικραίνει. Στη χώρα μας σήμερα, το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στον πρωτογενή τομέα είναι μικρότερο από το μισό εκείνου που απασχολούνταν πριν από λίγες δεκαετίες.

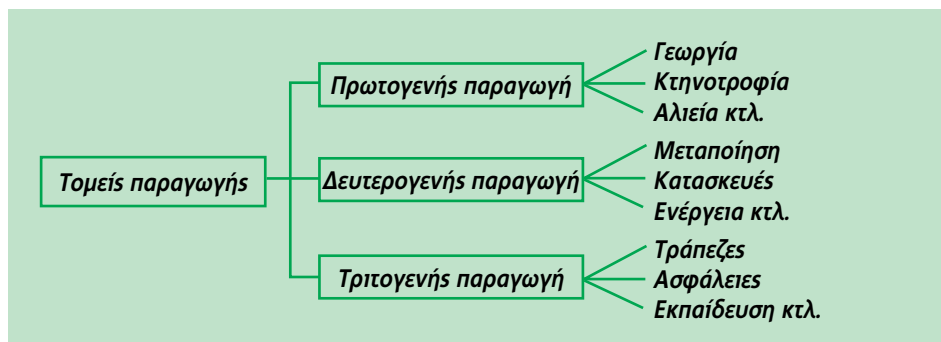
Η παραγωγή του **δευτερογενούς τομέα** ή **“δευτερογενής παραγωγή”** βασίζεται στην επεξεργασία διάφορων υλών και το μετασχηματισμό τους σε προϊόντα. Το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στη δευτερογενή παραγωγή αυξάνεται, καθώς αναπτύσσεται μια οικονομία, όταν όμως αυτή φτάσει σε υψηλά σχετικά επίπεδο ανάπτυξης, αρχίζει και μειώνεται. Ο τομέας της δευτερογενούς παραγωγής αποτελείται από υποτομείς, τη **μεταποίηση** (αυτό που συνήθως ονομάζουμε “βιομηχανία” αλλά και βιοτεχνία, οικόπεχνα, χειροτεχνία), τις κατασκευές, την παραγωγή ενέργειας κ.ά. Κάθε υποτομέας περιλαμβάνει ορισμένους κλάδους. Ιδιαίτερα η μεταποίηση αποτελείται από πολλούς κλάδους (π.χ. βιομηχανίες ειδών διατροφής, βιομηχανίες ειδών υπόδησης και ένδυσης, βασικές μεταλλουργικές βιομηχανίες, βιομηχανίες δέρματος και γουναρικών, βιομηχανίες παραγωγών πετρελαίου και άνθρακα κ.ά.).

Τέλος, η παραγωγή του **τριογενούς τομέα** ή **“τριογενής παραγωγή”** περιλαμβάνει την παραγωγή διάφορων υπηρεσιών. Αποτελείται από κλάδους όπως ο τραπεζικός, ο ασφαλιστικός, ο κλάδος των μεταφορών, ο ξενοδοχειακός, ο κλάδος των ελεύθερων επαγγελματιών (παροχής προσωπικών και επαγγελματικών υπηρεσιών από γιατρούς, δικηγόρους, υδραυλικούς, ηλεκτρολόγους κ.ά.).

Στον τριογενή τομέα ανήκει επίσης το εμπόριο και η παραγωγή κρατικών υπηρεσιών (δικαιοσύνης, εθνικής άμυνας, εσωτερικής ασφάλειας, δημόσιας παιδείας κτλ.). Μετά από κάποιο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στον τριογενή τομέα της οικονομίας τείνει να αυξάνεται, σε βάρος των ποσοστών εκείνων που απασχολούνται στον πρωτογενή και στο δευτερογενή τομέα της παραγωγής.

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Η τεχνική αποτελεσματικότητα εξασφαλίζει την αποφυγή σπατάλης στη χρησιμοποίηση παραγωγικών συντελεστών κατά την παραγωγή ενός προϊόντος από μια επιχείρηση. Η οικονομική αποτελεσματικότητα εξασφαλίζει επιπλέον και τη φτηνότερη παραγωγή.

Η διαφορά μεταξύ βραχυχρόνιου και μακροχρόνιου διαστήματος στην παραγωγική διαδικασία είναι ότι το πρώτο είναι τόσο σύντομο, ώστε δεν μπορούν να μεταβληθούν οι ποσότητες όλων των παραγωγικών συντελεστών και ορισμένοι παραμένουν σταθεροί, ενώ το δεύτερο επιτρέπει να αλλάξουν οι ποσότητες όλων των παραγωγικών συντελεστών.

Οι επιχειρήσεις είναι ειδικοί συλλογικοί φορείς οικονομικής δραστηριότητας, στους οποίους λαμβάνει χώρα η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών με το συνδυασμό παραγωγικών συντελεστών. Έχουν διάφορες μορφές, ανάλογα με το είδος της ιδιοκτησίας, τη νομική μορφή, τον τομέα δραστηριότητας, το μέγεθός τους, και το βαθμό ανταγωνισμού.

Οι παραγωγικές δραστηριότητες διακρίνονται σε τρεις τομείς, στον πρωτογενή, στο δευτερογενή και στον τριτογενή. Ο κάθε τομέας διαιρείται σε κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.

Λέξεις κλειδιά: Εξειδίκευση παραγωγικών λειτουργιών και καταμερισμός των έργων - Τεχνολογία - Τεχνική αποτελεσματικότητα - Οικονομική αποτελεσματικότητα - Βραχυχρόνιο διάστημα - Μακροχρόνιο διάστημα - Μεταβλητοί παραγωγικοί συντελεστές - Σταθεροί παραγωγικοί συντελεστές - Επιχείρηση - Ιδιοκτησία των επιχειρήσεων (ιδιωτικές, δημόσιες, μεικτές κ.ά.) - Νομική μορφή επιχειρήσεων (προσωπικές εταιρείες, ανώνυμες εταιρείες, εταιρείες περιορισμένης ευθύνης) - Τομείς δραστηριότητας των επιχειρήσεων - Μέγεθος των επιχειρήσεων - Πρωτογενής τομέας παραγωγής - Δευτερογενής τομέας παραγωγής - Τριτογενής τομέας παραγωγής - Κλάδοι παραγωγής.

Ερωτήσεις:

1. Γιατί ορισμένοι επιχειρηματίες επιλέγουν να ιδρύσουν ανώνυμη εταιρεία, ενώ άλλοι προτιμούν τις προσωπικές εταιρείες; Ποια είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του κάθε τύπου εταιρείας;
2. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ της τεχνικής και της οικονομικής αποτελεσματικότητας στην παραγωγή;
3. Ποιο ακριβώς χρονικό διάστημα θεωρείται ως βραχυχρόνιο και ποιο μακροχρόνιο στην παραγωγική διαδικασία; Δώστε δικές σας πιθανές εκτιμήσεις αναφερόμενοι σε δύο κλάδους, στον κλάδο των φροντιστηρίων ξένων γλωσσών και στον κλάδο της παραγωγής τσιμέντου.
4. Αλλάζει η κατανομή του εργατικού δυναμικού μιας χώρας στον πρωτογενή, τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα, καθώς αναπτύσσεται η οικονομία της; Αν ναι, πώς;

5. Σε ποιες μορφές επιχειρήσεων έχει ο επιχειρηματίας απεριόριστη ευθύνη έναντι των τρίτων και σε ποιες περιορισμένη;

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Στην εποχή μας ένα μεγάλο μέρος των προϊόντων που χρησιμοποιούνται από τους καταναλωτές δεν παράγονται από τους ίδιους.   Σ   Λ

2. Η τεχνική αποτελεσματικότητα συνεπάγεται την αποφυγή σπατάλης παραγωγικών συντελεστών, ενώ η οικονομική αποτελεσματικότητα συνεπάγεται την παραγωγή με το μικρότερο χρηματικό κόστος.   Σ   Λ

3. Μακροχρόνιο διάστημα για την παραγωγική διαδικασία θεωρείται εκείνο στο οποίο υπάρχει περιθώριο χρόνου, για να μεταβληθούν οι ποσότητες όλων των παραγωγικών συντελεστών. Βραχυχρόνιο διάστημα είναι εκείνο που είναι τόσο σύντομο, ώστε ορισμένοι τουλάχιστον συντελεστές παραμένουν σταθεροί.   Σ   Λ

4. Οι προσωπικές εταιρείες ανήκουν σε αρκετό βαθμό στο Δημόσιο, ενώ όλες οι ανώνυμες εταιρείες ανήκουν στον ιδιωτικό τομέα.   Σ   Λ

5. Στις εταιρείες περιορισμένης ευθύνης ορισμένοι τουλάχιστον από τους εταίρους ευθύνονται απεριόριστα και αλληλέγγυα για τα χρέη της εταιρείας.   Σ   Λ

6. Μια ετερόρρυθμη εταιρεία διαφέρει από μια ομόρρυθμη μόνο στο ότι η πρώτη έχει περισσότερους εταίρους από τη δεύτερη.   Σ   Λ

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Ένας από τους ακόλουθους κλάδους ανήκει στον πρωτογενή τομέα:

- α) Η αλιεία.
- β) Η παραγωγή μάλλινων νημάτων.
- γ) Η κονσερβοποιία φρούτων.
- δ) Η βαμβακουργία.
- ε) Οι αλευρόμυλοι.

2. Ένας από τους ακόλουθους κλάδους **δεν** ανήκει στο δευτερογενή τομέα:

- α) Η παραγωγή κρασιών.
- β) Η ζυθοποιία.
- γ) Η οικόσιτη κτηνοτροφία.
- δ) Η επεξεργασία καπνού.
- ε) Η αλευροποίηση του σιταριού.

3. Ένας από τους ακόλουθους κλάδους ανήκει στον τριτογενή τομέα:
- α) Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.
  - β) Η παραγωγή τουριστικών υπηρεσιών.
  - γ) Η παραγωγή ενδυμάτων.
  - δ) Η ναυπήγηση πλοίων.
  - ε) Η παραγωγή επίπλων.
4. Ένας από τους ακόλουθους τύπους επιχειρήσεων **δεν** αποτελεί προσωπική εταιρεία:
- α) Οι ομόρρυθμες εταιρείες.
  - β) Οι αφανείς εταιρείες.
  - γ) Οι ετερόρρυθμες εταιρείες.
  - δ) Οι ανώνυμες εταιρείες.
  - ε) Οι συνεταιριστικές εταιρείες.

ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

▶▶ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Έννοια του κόστους

2. Διακρίσεις του κόστους

▶▶ ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Να κατανοήσετε την έννοια του κόστους και τις διάφορες κατηγορίες του, όπως είναι το λογιστικό κόστος και το αφανές κόστος, το σταθερό κόστος και το μεταβλητό κόστος.

I. Έννοια του κόστους

Κόστος γενικά είναι η οικονομική θυσία που πρέπει να γίνει για την παραγωγή ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας. Για τον περισσότερο κόσμο κόστος σημαίνει δημιουργία μιας δαπάνης. Με την έννοια αυτή, για τις επιχειρήσεις κόστος είναι οι δαπάνες που γίνονται για τη διεξαγωγή της παραγωγικής τους δραστηριότητας. Π.χ. οι δαπάνες για μισθούς και ημερομίσθια, για αγορά πρώτων υλών, για αγορά ενεργειακών πόρων, για τη μεταφορά των υλικών και των προϊόντων κ.ά. Το κόστος αυτό αναφέρεται και ως **λογιστικό κόστος**, επειδή τα στοιχεία του παρακολουθούνται από τις λογιστικές υπηρεσίες της επιχείρησης, καθώς πραγματοποιούνται οι αντίστοιχες δαπάνες.

Κόστος:

Οικονομική θυσία που γίνεται για την παραγωγή ενός προϊόντος.

Λογιστικό κόστος:

Δαπάνες της επιχείρησης για την παραγωγή ενός προϊόντος που καταγράφονται από το λογιστήριο της.

Εκτός από τις πιο πάνω δαπάνες, στο κόστος περιλαμβάνονται οι αμοιβές των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή του προϊόντος, οι οποίοι ανήκουν στην επιχείρηση και γι' αυτό δεν καταβάλλεται αντίτιμο για τις υπηρεσίες τους. Για παράδειγμα, οι τεκμαρτοί τόκοι για τα κεφάλαια του επιχειρηματία που χρησιμοποιεί η επιχείρηση, η τεκμαρτή αμοιβή για την προσωπική του εργασία στην επιχείρηση, τα τεκμαρτά ενοίκια για ιδιόκτητα κτίρια που χρησιμοποιεί η επιχείρηση. Ο όρος "τεκμαρτό" αναφέρεται σε ένα οικονομικό μέγεθος που μπορεί να υπολογιστεί, χωρίς να έχει καταβληθεί το αντίστοιχο ποσό. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν αυτό που ονομάζεται **αφανές κόστος**.

Ο λόγος για τον οποίο στο κόστος ενός προϊόντος συμπεριλαμβάνεται και το αφανές κόστος είναι ότι, αν οι ιδιόκτητοι παραγωγικοί συντελεστές δεν είχαν διατεθεί για την παραγωγή του, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε άλλη οικονομική δραστηριότητα (π.χ. θα ήταν δυνατόν το χρηματικό κεφάλαιο της επιχείρησης να δανειστεί σε άλλους με τόκο, τα ιδιόκτητα κτίρια να νοικιαστούν σε τρίτους και ο επιχειρηματίας να εργαστεί με αμοιβή σε άλλη επιχείρηση) δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό εισόδημα. Αυτό ακριβώς το εισόδημα, που θυσιάζει η επιχείρηση, καθώς χρησιμοποιεί τους ιδιόκτητους παραγωγικούς συντελεστές για την παραγωγή ενός συγκεκριμένου προϊόντος, αποτελεί το αφανές κόστος του.

Αφανές κόστος:

Τεκμαρτές αμοιβές ιδιόκτητων παραγωγικών συντελεστών που η επιχείρηση χρησιμοποιεί στην παραγωγή ενός προϊόντος, χωρίς να καταβάλλει το αντίτιμο της αμοιβής τους στον εαυτό της.

Το αφανές κόστος, μαζί με τα άλλα στοιχεία περιλαμβάνει και ένα ποσό κέρδους που αποτελεί την αμοιβή του οργανωτή της παραγωγής για την επιχειρηματική του δραστηριότητα. Η πραγματοποίηση του κέρδους αυτού είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη συνέχιση της δραστηριότητας της επιχείρησης στο μακροχρόνιο διάστημα. Το κέρδος αυτό ονομάζεται **φυσιολογικό κέρδος** και αντιπροσωπεύει το

ελάχιστο χρηματικό ποσό που πρέπει να κερδίζει η επιχείρηση, για να εξακολουθεί την παραγωγική της δραστηριότητα.

Το σύνολο του λογιστικού και του αφανούς κόστους αποτελεί το **οικονομικό κόστος**. Αν από το σύνολο των εσόδων μιας επιχείρησης αφαιρεθεί το οικονομικό κόστος και η διαφορά είναι θετική, αυτό που απομένει είναι το **οικονομικό ή καθαρό κέρδος**. Αν η διαφορά είναι αρνητική, τότε υπάρχει **οικονομική ζημιά**.

Συνολικό ή οικονομικό κόστος:

Άθροισμα του λογιστικού και του αφανούς κόστους.

Φυσιολογικό κέρδος:

Ελάχιστο χρηματικό ποσό που πρέπει να κερδίζει η επιχείρηση, για να εξακολουθεί μακροχρόνια την παραγωγική της δραστηριότητα.

Οικονομικό κέρδος:

Θετική διαφορά μεταξύ συνολικών εσόδων και συνολικού κόστους.

2. Διακρίσεις του κόστους

Είδαμε στο Κεφάλαιο 7 ότι, όταν εξετάζουμε την παραγωγική διαδικασία, διακρίνουμε μεταξύ βραχυχρόνιου και μακροχρόνιου διαστήματος και ότι στο μεν βραχυχρόνιο διάστημα κάποιοι παραγωγικοί συντελεστές της επιχείρησης δεν μπορούν να μεταβληθούν ποσοτικά, ενώ στο μακροχρόνιο διάστημα όλοι θεωρούνται μεταβλητοί.

Αφού στο βραχυχρόνιο διάστημα κάποιοι παραγωγικοί συντελεστές είναι σταθεροί στις ποσότητές τους, ενώ άλλοι είναι μεταβλητοί, τα κόστος διακρίνεται σε **σταθερό κόστος** και σε **μεταβλητό κόστος**. **Σταθερό κόστος** είναι εκείνο που δεν επηρεάζεται από το μέγεθος της παραγωγής της επιχείρησης, δηλαδή είναι το ίδιο είτε παράγεται μεγάλη ποσότητα προϊόντος είτε μικρή (ακόμα και μηδενική ποσότητα). Στο κόστος αυτό περιλαμβάνονται οι δαπάνες για τους σταθερούς συντελεστές, π.χ. ενοίκια κτιρίων, αποσβέσεις μηχανημάτων κ.ά.

Το **μεταβλητό κόστος**, από την άλλη μεριά, μεταβάλλεται, όταν αλλάζει το μέγεθος της παραγωγής, αυξάνεται, όταν εκείνη αυξάνεται, και μειώνεται, όταν εκείνη μειώνεται, αλλά όχι απαραίτητα αναλογικά. Στο κόστος αυτό περιλαμβάνονται οι δαπάνες για τους μεταβλητούς συντελεστές, π.χ. για εργασία, πρώτες ύλες, ενέργεια κ.ά. Το άθροισμα του σταθερού και του μεταβλητού κόστους αποτελεί το **συνολικό κόστος** παραγωγής μιας ποσότητας προϊόντος.

Σταθερό κόστος:

Μέρος του κόστους που δεν επηρεάζεται από το μέγεθος της παραγωγής της επιχείρησης.

Μεταβλητό κόστος:

Μέρος του κόστους που μεταβάλλεται, όταν αλλάζει το μέγεθος της παραγωγής.

Συνολικό κόστος:

Το άθροισμα του σταθερού και του μεταβλητού κόστους παραγωγής μιας ποσότητας προϊόντος.

Συνολικό κόστος

➤ Λογιστικό κόστος

➤ Αφανές κόστος

Συνολικό κόστος

➤ Σταθερό κόστος

➤ Μεταβλητό κόστος

Εκτός από τα συνολικά μεγέθη του κόστους, μια επιχείρηση ενδιαφέρεται να γνωρίζει πόσο είναι το κόστος ανά μονάδα προϊόντος που παράγει, δηλαδή πόσο είναι το **μέσο κόστος**. Για να το βρει, δεν έχει παρά να διαιρέσει το συνολικό κόστος παραγωγής μιας συγκεκριμένης ποσότητας με την ποσότητα αυτή. Το πηλίκον της διαίρεσης θα δώσει το μέσο κόστος, δηλαδή το κόστος ανά μονάδα προϊόντος, όταν παράγεται η συγκεκριμένη συνολική ποσότητα προϊόντος.

Μέσο κόστος:

Το κόστος ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος.

Για να καταλάβουμε καλύτερα τις διάφορες έννοιες του κόστους, ας χρησιμοποιήσουμε ένα πολύ απλό αριθμητικό παράδειγμα: Έστω ότι για την παραγωγή 100 ζευγαριών παπουτσιών μια επιχείρηση χρησιμοποιεί μόνο ένα μεταβλητό συντελεστή, εργασία, και ένα σταθερό, μηχανήματα. Έστω επίσης ότι η τιμή της εργασίας είναι 45 € την εργάσιμη ημέρα και ότι, για να παραχθούν τα 100 ζευγάρια παπούτσια, απαιτείται δέκα ημερών εργασία ενός ατόμου. Τότε, το μεταβλητό κόστος θα είναι ίσο με 450 € (10 x 45). Ας υποθέσουμε ότι το κόστος χρήσης των μηχανημάτων, άσχετα από το επίπεδο της παραγωγής, ανέρχεται σε 600 €. Αυτό θα αντιπροσωπεύει το σταθερό κόστος. Το συνολικό κόστος για την παραγωγή των 100 ζευγαριών παπουτσιών θα είναι ίσο με 1050 € (450 + 600). Το μέσο κόστος παραγωγής του κάθε ζευγαριού παπουτσιών θα είναι 10,5 € (1050 : 100).

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Κόστος είναι η οικονομική θυσία που γίνεται για την παραγωγή ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας. Περιλαμβάνει δε τόσο τις δαπάνες που κάνει η επιχείρηση για την πληρωμή μισθών και ημερομισθίων, την αγορά πρώτων υλών, τη μεταφορά των υλικών και των προϊόντων κτλ. (**λογιστικό κόστος**) όσο και τις τεκμαρτές αμοιβές των ιδιόκτητων παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιεί στην παραγωγή (**αφανές κόστος**).

Φυσιολογικό κέρδος θεωρείται το χρηματικό ποσό που πρέπει να κερδίζει η επιχείρηση, προκειμένου να έχει κίνητρο να εξακολουθεί να λειτουργεί και στο μακροχρόνιο διάστημα. Το κέρδος αυτό συμπεριλαμβάνεται στο αφανές κόστος.

Οικονομικό κέρδος είναι η θετική διαφορά που προκύπτει, όταν από τα συνολικά έσοδα αφαιρείται το συνολικό κόστος. Το οικονομικό κέρδος είναι επιπλέον του φυσιολογικού κέρδους.

Σταθερό κόστος είναι εκείνο που δεν εξαρτάται από το μέγεθος της παραγωγής, ενώ μεταβλητό κόστος είναι εκείνο που μεταβάλλεται, όταν αλλάζει η ποσότητα του προϊόντος που παράγεται.

Το μέσο κόστος είναι το ανά μονάδα κόστος παραγωγής. Βρίσκεται με τη διαίρεση του συνολικού κόστους με τη συνολική ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος.

Λέξεις κλειδιά: Κόστος - Λογιστικό κόστος - Αφανές κόστος - Οικονομικό κόστος - Φυσιολογικό κέρδος - Οικονομικό κέρδος - Σταθερό κόστος - Μεταβλητό κόστος - Συνολικό κόστος - Μέσο κόστος.

Ερωτήσεις:

1. Ένας επιχειρηματίας έχει διαθέσει στην επιχείρησή του χρηματικό κεφάλαιο ύψους ενός δισεκατομμυρίου δραχμών. Η επιχείρηση έχει επίσης δανειστεί από τράπεζες άλλα 500 εκατομμύρια δραχμές με ετήσιο επιτόκιο 10%. Τι στοιχεία θα πρέπει να περιλάβει το λογιστήριο της επιχείρησης στο κόστος παραγωγής; Σε ποια κατηγορία κόστους θα πρέπει να τα συμπεριλάβει;
2. Ποια είναι τα συστατικά στοιχεία του συνολικού κόστους παραγωγής;
3. Τι σημαίνει οικονομικό κέρδος και τι οικονομική ζημιά;
4. Γιατί είναι ανάγκη για μια επιχείρηση να πραγματοποιεί τουλάχιστον ένα φυσιολογικό κέρδος, προκειμένου να εξακολουθεί να λειτουργεί και στο μακροχρόνιο διάστημα;
5. Εφόσον στο μακροχρόνιο διάστημα οι ποσότητες όλων των παραγωγικών συντελεστών μπορούν να μεταβάλλονται, θα υπάρχει ή δε θα υπάρχει σταθερό κόστος μακροχρόνια;

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Το κόστος αποτελεί οικονομική θυσία για την παραγωγή ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας.
Σ   Λ
2. Το αφανές κόστος είναι πάντοτε μεγαλύτερο από το λογιστικό κόστος.   Σ   Λ
3. Η επιχείρηση πρέπει να περιλάβει στο αφανές κόστος της και τα τεκμαρτά ενοίκια για τα ιδιόκτητα ακίνητα που χρησιμοποιεί στην παραγωγή.   Σ   Λ
4. Το άθροισμα του λογιστικού και του αφανούς κόστους αποτελεί το οικονομικό κόστος.
Σ   Λ
5. Το μεταβλητό κόστος είναι πάντοτε μικρότερο από το σταθερό κόστος.   Σ   Λ
6. Μεταβλητό είναι το κόστος που μεταβάλλεται, όταν αλλάζει το μέγεθος της παραγωγής, ενώ σταθερό είναι το κόστος που αφορά τους σταθερούς συντελεστές.   Σ   Λ

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Ποιο από τα πιο κάτω στοιχεία δεν περιλαμβάνεται στο λογιστικό κόστος;
  - α) Η δαπάνη που γίνεται για αγορά πρώτων υλών.
  - β) Οι μισθοί και τα ημερομίσθια των εργαζόμενων.
  - γ) Η δαπάνη για την ασφαλιστική κάλυψη των εργαζόμενων.
  - δ) Οι τόκοι που πληρώνονται στην τράπεζα από την επιχείρηση για δάνεια που έχει πάρει από αυτήν.
  - ε) Τόκος για τα ίδια χρηματικά κεφάλαια της επιχείρησης.
2. Στο αφανές κόστος θα πρέπει να περιληφθεί:
  - α) Τεκμαρτό ενοίκιο για το ιδιόκτητα ακίνητα που χρησιμοποιεί η επιχείρηση.
  - β) Τεκμαρτός μισθός για τις προσωπικές υπηρεσίες που προσφέρει ο επιχειρηματίας στην επιχείρηση.
  - γ) Τεκμαρτός τόκος για τα ίδια κεφάλαια της επιχείρησης.
  - δ) Όλα τα πιο πάνω.
  - ε) Κανένα από τα πιο πάνω.
3. Σταθερό κόστος είναι εκείνο που:
  - α) Δεν αυξάνεται, όταν αυξάνεται η παραγόμενη ποσότητα προϊόντος, μπορεί όμως να μειώνεται, όταν μειώνεται αυτή.
  - β) Δεν αλλάζει, όπως και αν μεταβληθεί η παραγόμενη ποσότητα προϊόντος.
  - γ) Αυξάνεται, όταν αυξάνεται η παραγόμενη ποσότητα προϊόντος, αλλά με αργότερο ρυθμό από αυτήν.
  - δ) Αποτελεί μέρος του μεταβλητού κόστους.

4. Το μεταβλητό κόστος είναι:
- α) Το ίδιο με το μέσο κόστος.
  - β) Το μέρος του συνολικού κόστους που αυξομειώνεται με την ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος.
  - γ) Μεγαλύτερο από το μέσο κόστος.
  - δ) Το αμετάβλητο μέρος του συνολικού κόστους.
5. Ποιο από τα πιο κάτω **δεν** είναι σωστό;
- α) Το μέσο κόστος είναι το ανά μονάδα προϊόντος κόστος.
  - β) Το μέσο κόστος είναι πάντοτε μικρότερο από το σταθερό κόστος.
  - γ) Το αφανές κόστος αποτελεί μέρος του συνολικού κόστους.
  - δ) Το λογιστικό κόστος αποτελεί μέρος μόνο του συνολικού κόστους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΕΓΧΩΡΙΟ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ ΚΑΙ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

► ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Η αποτελεσματικότητα της οικονομίας
2. Ακαθάριστο εθνικό και ακαθάριστο εγχώριο προϊόν
  - 2.1 Έννοια και ορισμός
  - 2.2 Τρόπος υπολογισμού του εθνικού και του εγχώριου προϊόντος
    - 2.2.1 Η μέθοδος της τελικής δαπάνης
    - 2.2.2 Η μέθοδος της προστιθέμενης αξίας
3. Εθνικό εισόδημα
4. Το Ακαθάριστο Εθνικό (ή Εγχώριο) Προϊόν (ή Εισόδημα) ως δείκτης οικονομικής ευημερίας
5. Η διανομή του εισοδήματος
  - 5.1 Το πρόβλημα της φτώχειας
  - 5.2 Το πρόβλημα της άνισης διανομής του εισοδήματος

► ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η κατανόηση των εννοιών του ακαθάριστου εγχώριου και εθνικού προϊόντος, των μεθόδων εκτίμησής τους, της διαφοράς μεταξύ τελικών και ενδιάμεσων αγαθών, της προστιθέμενης αξίας και του τρόπου χρησιμοποίησής της για τον υπολογισμό του εγχώριου ή εθνικού προϊόντος, του εθνικού εισοδήματος και του κατά κεφαλήν εισοδήματος, της διαχρονικής εξέλιξής τους στην Ελλάδα, και των προβλημάτων της φτώχειας και της άνισης διανομής του εισοδήματος.

1. Η αποτελεσματικότητα της οικονομίας

Η οικονομική ευημερία μιας κοινωνίας εξαρτάται από το είδος, την ποσότητα και την ποιότητα των αγαθών και των υπηρεσιών που παράγει. Μπορεί βέβαια να αποκτή με το εξωτερικό της εμπόριο προϊόντα που δεν παράγει, για την απόκτησή τους όμως πρέπει να προσφέρει δικά της προϊόντα. Γιατί, της είναι δυνατόν να δανειζεται από το εξωτερικό, για να πληρώνει για τις εισαγωγές, αλλά αργά ή γρήγορα θα πρέπει να εξοφλήσει τα χρέη της και, για να αποκτήσει τα αναγκαία ποσά, θα χρειαστεί να εξαγει δικά της αγαθά και υπηρεσίες.

Όπως για την παρακολούθηση της οικονομικής κατάστασης μιας επιχείρησης χρειάζεται να χρησιμοποιούνται ένα λογιστικό σύστημα και διάφοροι λογαριασμοί, έτσι, για να παρακολουθείται το αποτέλεσμα της λειτουργίας μιας οικονομίας σε κάθε χρονική περίοδο και να μπορούν να γίνονται και διαχρονικές συγκρίσεις, για να διαπιστώνεται αν υπήρξε βελτίωση ή χειροτέρευση της απόδοσής της, έχει δημιουργηθεί ένα σύστημα **εθνικών λογαριασμών**. Αυτοί τηρούνται με βάση συγκεκριμένες αρχές, κατά κανόνα ίδιες στις διάφορες χώρες, για να μπορούν να γίνονται συγκρίσεις των οικονομικών εξελίξεων σε αυτές.

Οι εθνικοί λογαριασμοί παρακολουθούν ορισμένα βασικά οικονομικά μεγέθη: Π.χ. το εγχώριο και το εθνικό προϊόν, το εγχώριο και το εθνικό εισόδημα, την εγχώρια και την εθνική δαπάνη κ.ά. Με τους εθνικούς λογαριασμούς δείχνεται η αξία του προϊόντος που έχει παραχθεί, η συνολική κατανάλωση, η συνολική επένδυση κ.ά. Στα επόμενα, εξετάζουμε τους πιο βασικούς από τους εθνικούς λογαριασμούς.

2. Ακαθάριστο εθνικό και ακαθάριστο εγχώριο προϊόν

2.1 Έννοια και ορισμός

Κάθε τόσο διαβάζουμε ή ακούμε ότι το εθνικό ή το εγχώριο προϊόν ή εισόδημα της χώρας μας άλλοτε αυξανόταν γρήγορα, ενώ άλλοτε είχε πέσει σε στασιμότητα. Επίσης, γίνονται προβλέψεις για την εξέλιξη των οικονομικών αυτών μεγεθών στα επόμενα χρόνια. Μάλιστα, η χώρα μας έχει αναλάβει δεσμεύσεις έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης να επιδιώξει σχετικά υψηλούς ρυθμούς αύξησης του εθνικού προϊόντος, ώστε να συγκλίνει το ελληνικό βιοτικό επίπεδο με εκείνα των άλλων χωρών - μελών.

Πώς μπορούμε όμως να εκτιμήσουμε κάθε φορά το ύψος του εθνικού και του εγχώριου προϊόντος και τις ετήσιες μεταβολές του; Στην οικονομία παράγονται χιλιάδες αγαθά και υπηρεσίες. Οι ποσότητες τους δεν είναι δυνατόν να προστεθούν σε ένα λογικό σύνολο που να δείχνει το μέγεθος της συνολικής παραγωγής, γιατί τα προϊόντα είναι ετερογενή και δεν μπορούν να αθροιστούν μεταξύ τους (π.χ. δεν μπορούμε να αθροίσουμε πορτοκάλια και παπούτσια). Ο μόνος τρόπος, για να υπολογίσουμε ένα λογικό σύνολο, είναι να εκτιμήσουμε τη συνολική χρηματική τους αξία.

Το **εθνικό προϊόν** μπορεί να οριστεί με διαφορετικούς τρόπους. Σύμφωνα με έναν από τους ορισμούς αυτούς:

Εθνικό προϊόν μιας χώρας είναι το προϊόν που παράγεται από παραγωγικούς συντελεστές που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της χώρας, άσχετα αν η παραγωγή του γίνεται μέσα ή έξω από τη χώρα. Επομένως, οι συμβουλευτικές υπηρεσίες που προσφέρουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι Έλληνες

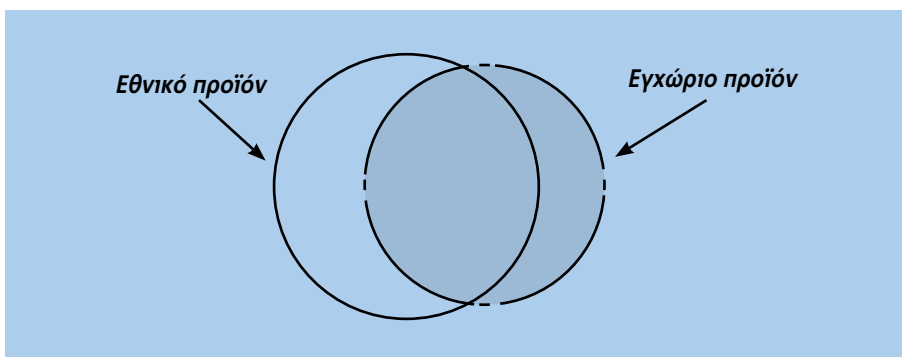

εμπειρογνώμονες που κατοικούν μόνιμα στη χώρα μας, αλλά περιοδικώς μεταβαίνουν στις Βρυξέλλες, περιλαμβάνονται στο ελληνικό εθνικό προϊόν. Αντίστοιχα, οι συμβουλευτικές υπηρεσίες που προσφέρουν περιοδικώς στην ελληνική κυβέρνηση Βέλγοι εμπειρογνώμονες είναι μέρος του βελγικού εθνικού εισοδήματος.

Εθνικό προϊόν:

Είναι η συνολική χρηματική αξία των αγαθών και υπηρεσιών τελικής χρήσης που παράγονται σε μια οικονομία κατά τη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου, από παραγωγικούς συντελεστές που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της χώρας.

Το προϊόν που παράγεται μέσα στην επικράτεια της χώρας, ανεξάρτητα από τη μόνιμη κατοικία των ιδιοκτητών των παραγωγικών συντελεστών, ονομάζεται **εγχώριο προϊόν**. Τα μεγέθη εθνικό προϊόν και εγχώριο προϊόν επικαλύπτονται σε πολύ μεγάλο βαθμό, αλλά δεν είναι ίδια. Για παράδειγμα, μέρος του ελληνικού εθνικού προϊόντος δεν περιλαμβάνεται στο ελληνικό εγχώριο προϊόν, γιατί αφορά προϊόν που έχει παραχθεί στο εξωτερικό από συντελεστές που ανήκουν σε μόνιμους κάτοικους της χώρας μας. Επίσης, μέρος του ελληνικού εγχώριου προϊόντος δεν περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν της χώρας μας, γιατί οι παραγωγικοί συντελεστές που το παρήγαγαν στην Ελλάδα ανήκουν σε μόνιμους κάτοικους άλλων χωρών. Η σχέση του εθνικού προϊόντος με το εγχώριο προϊόν απεικονίζεται σχηματικά στο Διάγραμμα 9-1. Στο παράδειγμα με τις υπηρεσίες των εμπειρογνομόνων που χρησιμοποιήσαμε παραπάνω, οι αμοιβές της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τους Έλληνες εμπειρογνώμονες είναι μέρος του ελληνικού εθνικού προϊόντος, ενώ οι αμοιβές των Βέλγων εμπειρογνομόνων είναι μέρος του ελληνικού εγχώριου προϊόντος (οι υπηρεσίες τους προσφέρθηκαν στην Ελλάδα).

Διάγραμμα 9-1: Σχέση εθνικού και εγχώριου προϊόντος

Εγχώριο προϊόν:

Είναι η συνολική χρηματική αξία των αγαθών και υπηρεσιών τελικής χρήσης που παράγονται μέσα στην επικράτεια μιας χώρας κατά τη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου, ανεξάρτητα από τη μόνιμη κατοικία των ιδιοκτητών των παραγωγικών συντελεστών.

2.2 Τρόπος υπολογισμού του εθνικού και του εγχώριου προϊόντος

2.2.1 Η μέθοδος της τελικής δαπάνης

Για να υπολογίσουμε τη συνολική χρηματική αξία που αντιπροσωπεύει το εθνικό ή το εγχώριο προϊόν, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε εναλλακτικές μεθόδους. Μία μέθοδος είναι η λεγόμενη **μέθοδος της τελικής δαπάνης**.

Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή, πολλαπλασιάζουμε τις συνολικές ποσότητες κάθε αγαθού και κάθε υπηρεσίας που έχει παραχθεί, με τις αντίστοιχες τιμές τους, και μετά αθροίζουμε τα επιμέρους γινόμενα.

Για να αποφευχθεί διπλός ή τριπλός υπολογισμός των αυτών προϊόντων στην αξία του εθνικού προϊόντος, πρέπει να ληφθεί υπόψη η αξία μόνο των τελικών προϊόντων και όχι των ενδιάμεσων, γιατί αυτή ήδη περιλαμβάνεται στην τιμή των τελικών προϊόντων. **Τελικά προϊόντα** είναι εκείνα που έχουν ήδη πάρει την τελική τους μορφή με την οποία τα χρησιμοποιούν οι καταναλωτές. Από την άλλη μεριά, **ενδιάμεσα προϊόντα** είναι εκείνα που ακόμα δεν έχουν βγει οριστικά από το κύκλωμα της παραγωγικής διαδικασίας, βρίσκονται δηλαδή στο στάδιο της επεξεργασίας. Π.χ. τα έτοιμα ρούχα είναι τελικό αγαθό, ενώ το ύφασμα, το νήμα, το βαμβάκι, το μαλλί κ.ά., είναι ενδιάμεσα.

Τελικά προϊόντα:

Εκείνα που έχουν πάρει την τελική μορφή με την οποία χρησιμοποιούνται από τους καταναλωτές.

Ενδιάμεσα προϊόντα:

Εκείνα που βρίσκονται ακόμα στο στάδιο της επεξεργασίας.

Στο προηγούμενο παράδειγμα, θα περιληφθεί στο εθνικό ή εγχώριο προϊόν μόνο η αξία των ρούχων, γιατί αν περιληφθεί και η αξία του υφάσματος, των νημάτων κ.ο.κ. θα υπάρχει τεχνητή διόγκωση της αξίας του προϊόντος. Στην αξία των ρούχων περιλαμβάνεται η αξία των υφασμάτων που χρησιμοποιήθηκαν, σε αυτήν δε ήδη περιλαμβάνεται η αξία των νημάτων, στην οποία επίσης περιλαμβάνεται η αξία της σχετικής πρώτης ύλης (βαμβακιού, μαλλιού κ.ά.). Αν υπολογίζαμε την αξία όλων των προϊόντων, τα ρούχα θα τα μετράγαμε μια φορά, τα υφάσματα δύο φορές (μία ως μέρος της αξίας των ρούχων και μία ως υφάσματα), τα νήματα τρεις φορές (μία φορά ως νήματα, μία ως μέρος της αξίας των υφασμάτων και μία ως μέρος της αξίας των ρούχων) και τις πρώτες ύλες τέσσερις φορές (μία ως πρώτες ύλες, μία ως μέρος της αξίας των νημάτων, μία ως μέρος της αξίας των υφασμάτων και μία ως μέρος της αξίας των ρούχων).

Για να καταλάβουμε καλύτερα τη μέθοδο αυτή, ας υποθέσουμε ότι μια οικονομία είναι πολύ απλή και μέσα σε ένα χρόνο παράγει τέσσερα μόνο τελικά προϊόντα, στις αντίστοιχες συνολικές ποσότητες: πορτοκάλια: 100.000 κιλά, ψωμί: 300.000 κιλά, παπούτσια: 50.000 ζευγάρια, πουκάμισα: 50.000 μονάδες. Έστω επίσης ότι η τιμή κάθε αγαθού στην αγορά όταν: πορτοκάλια = 1 € το κιλό, ψωμί = 0,6 € το κιλό, παπούτσια = 58 € το ζευγάρι, πουκάμισα = 25 € το ένα. Υποθέτοντας ότι δεν παράγονται άλλα τελικά προϊόντα μπορούμε να υπολογίσουμε το εθνικό προϊόν αθροίζοντας τις συνολικές χρηματικές αξίες της παραγωγής κάθε προϊόντος, όπως φαίνεται παρακάτω:

Συνολική αξία πορτοκαλιών:	100.000×1	=	100.000
Συνολική αξία ψωμιού:	$300.000 \times 0,6$	=	180.000
Συνολική αξία παπουτσιών:	50.000×58	=	2.900.000
Συνολική αξία πουκάμισων:	50.000×25	=	1.250.000
Συνολική αξία εθνικού προϊόντος:			4.430.000

2.2.2 Η μέθοδος της προστιθέμενης αξίας

Η δεύτερη μέθοδος είναι η **μέθοδος της προστιθέμενης αξίας**. Με αυτήν, αντί να υπολογίζεται η συνολική αξία όλων των αγαθών και υπηρεσιών τελικής χρήσης, εκτιμώνται οι χρηματικές αξίες που προστίθενται σε κάθε στάδιο της παραγωγής και στο τέλος βρίσκεται το σύνολό τους. Για παράδειγμα, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, μπορεί να υπολογιστεί η αρχική αξία του βαμβακιού, μετά η αύξηση της αξίας (=προστιθέμενη αξία) που δημιουργείται, όταν το βαμβάκι μετατρέπεται σε νήμα, κατόπιν η νέα αύξηση της αξίας, όταν το νήμα γίνεται ύφασμα, και τέλος η πρόσθετη αύξηση της αξίας, όταν το ύφασμα μετατρέπεται σε ρούχα. Αν γίνει αυτό για όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες, όχι μόνο γι' αυτά που είναι τελικής χρήσης, και αθροιστούν οι προστιθέμενες αξίες σε όλα τα στάδια παραγωγής, το τελικό άθροισμα θα ισούται με το εθνικό προϊόν, όπως το είχαμε ήδη υπολογίσει με την πρώτη μέθοδο, των τελικών αγαθών και υπηρεσιών.

Για να καταλάβουμε καλύτερα τον τρόπο υπολογισμού του εθνικού προϊόντος με τη μέθοδο της προστιθέμενης αξίας, ας χρησιμοποιήσουμε ένα πολύ απλό αριθμητικό παράδειγμα. Έστω ότι σε μια οικονομία παράγεται ένα μόνο τελικό αγαθό, έτοιμα βαμβακερά ρούχα, που η παραγωγή του περνάει από τα εξής στάδια: Στάδιο παραγωγής του βαμβακιού - Στάδιο παραγωγής του βαμβακερού νήματος - Στάδιο παραγωγής του βαμβακερού υφάσματος - Στάδιο παραγωγής των έτοιμων ρούχων. Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζεται η προστιθέμενη και η συνολική αξία κάθε σταδίου παραγωγής. Με βάση τα στοιχεία του πίνακα, το εθνικό προϊόν θα ισούται με 10.500.000 € είτε υπολογιστεί με τη μέθοδο της προστιθέμενης αξίας (στήλη 1) είτε υπολογιστεί με τη μέθοδο της τελικής δαπάνης (στήλη 2). Στην πρώτη περίπτωση, πρέπει να αθροιστούν οι χρηματικές αξίες που δημιουργούνται σε κάθε στάδιο της παραγωγής (προστιθέμενες αξίες), ενώ στη δεύτερη περίπτωση να ληφθεί μόνο η χρηματική αξία του τελικού προϊόντος.

Όταν το εθνικό προϊόν υπολογίζεται με τη μέθοδο της τελικής δαπάνης το ονομάζουμε **Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν**. Αν από αυτό το μέγεθος αφαιρέσουμε την αξία του κεφαλαίου της οικονομίας που αχρηστεύτηκε, λόγω λειτουργικής φθοράς ή απλώς παλιώματος, και που ονομάζουμε **απόσβεση**, τότε προκύπτει το **Καθαρό Εθνικό Προϊόν**.

$$\text{Καθαρό Εθνικό Προϊόν} = \text{Ακαθάριστο εθνικό προϊόν} - \text{Απόσβεση}$$

	<i>Προστιθέμενη αξία κάθε σταδίου παραγωγής (1)</i>	<i>Συνολική αξία κάθε σταδίου παραγωγής (2)</i>
<i>Στάδιο παραγωγής βαμβακιού</i>	<i>2.000.000</i>	<i>2.000.000</i>
<i>Στάδιο παραγωγής νήματος</i>	<i>1.500.000</i>	<i>3.500.000</i> <i>(2.000.000</i> <i>+ 1.500.000)</i>
<i>Στάδιο παραγωγής υφάσματος</i>	<i>3.000.000</i>	<i>6.500.000</i> <i>(3.500.000</i> <i>+ 3.000.000)</i>
<i>Στάδιο παραγωγής έτοιμων ρούχων</i>	<i>4.000.000</i>	<i>10.500.000</i> <i>(6.500.000</i> <i>+ 4.000.000)</i>
<i>Συνολική αξία προϊόντος</i>	<i>10.500.000</i>	<i>10.500.000</i>

3. Εθνικό εισόδημα

Όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα, το προϊόν παράγεται με τη χρησιμοποίηση παραγωγικών συντελεστών. Σ' αυτούς καταβάλλονται αμοιβές. Το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών για τη συμβολή τους στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών κατά τη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου ονομάζεται **εθνικό εισόδημα**. Με άλλα λόγια, εθνικό εισόδημα είναι το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται από την παραγωγή του προϊόντος.

Το εθνικό εισόδημα αποτελείται από μισθούς, ημερομίσθια και άλλες αμοιβές του παραγωγικού συντελεστή εργασία, από τόκους που αντιπροσωπεύουν την αμοιβή του συντελεστή κεφαλαίο, από πρόσοδο που είναι η αμοιβή για το συντελεστή γη και γενικά για τους φυσικούς πόρους, και από κέρδη, που είναι η αμοιβή της επιχειρηματικής δραστηριότητας και πρωτοβουλίας.

Αν το εθνικό εισόδημα διαιρεθεί με το σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας, βρίσκεται το **κατά κεφαλήν εθνικό εισόδημα**, δηλαδή το μέσο εισόδημα που αντιστοιχεί σε κάθε άτομο. Το μέγεθος του κατά κεφαλήν εθνικού εισοδήματος μπορεί να μεταβάλλεται, όταν μεταβάλλεται το μέγεθος του συνολικού εθνικού εισοδήματος, αλλά και όταν αλλάζει το μέγεθος του συνολικού πληθυσμού.

Εθνικό εισόδημα:

Το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών για τη συμβολή τους στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών στη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου.

Κατά κεφαλήν εθνικό εισόδημα:

Το ανά άτομο εθνικό εισόδημα. Ισούται με το πηλίκον του συνολικού εθνικού εισοδήματος διά του συνολικού πληθυσμού.

4. Το Ακαθάριστο Εθνικό (ή Εγχώριο) Προϊόν (ή Εισόδημα) ως δείκτης οικονομικής ευημερίας

Το ακαθάριστο εθνικό ή εγχώριο προϊόν (Α.Ε.Π.) χρησιμοποιείται όχι μόνο ως μέτρο αξιολόγησης της επίδοσης της οικονομίας, αλλά και ως δείκτης της οικονομικής ευημερίας των κατοίκων της χώρας. Στη δεύτερη περίπτωση, χρησιμοποιείται συνήθως όχι το συνολικό αλλά το **κατά κεφαλήν μέγεθος του εθνικού ή του εγχώριου προϊόντος ή εισοδήματος**. Όσο υψηλότερο είναι το ακαθάριστο εθνικό ή εγχώριο προϊόν μιας χώρας, συνολικό ή κατά κεφαλήν, κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου, σε σύγκριση με το παρελθόν, τόσο καλύτερα θεωρείται ότι λειτούργησε η οικονομία της και τόσο μεγαλύτερη οικονομική ευημερία θεωρείται ότι δημιουργήθηκε για τους κατοίκους της.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το οικονομικό αυτό μέγεθος αποτελεί ένα δείκτη που σε όλες τις χώρες παρακολουθείται συνεχώς με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και του οποίου η ανοδική πορεία θεωρείται ως μία από τις κυριότερες επιδιώξεις της οικονομικής πολιτικής κάθε χώρας. Μάλιστα, οι συγκρίσεις για την οικονομική ευημερία των κατοίκων των διαφόρων χωρών γίνονται με τη χρήση του δείκτη αυτού σε κάθε χώρα. Με βάση το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν τους οι χώρες του κόσμου κατατάσσονται σε κατηγορίες, π.χ. ανεπτυγμένες, αναπτυσσόμενες κτλ.

Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι μια αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος δεν επιφέρει πάντοτε βελτίωση της οικονομικής ευημερίας του συνόλου του πληθυσμού μιας χώρας. Επίσης, το επίπεδο της οικονομικής ευημερίας των κατοίκων μιας χώρας με υψηλότερο κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν είναι δυνατόν να είναι μικρότερο από το επίπεδο ευημερίας των κατοίκων άλλης χώρας με χαμηλότερο κατά κεφαλήν προϊόν. Οι λόγοι γι' αυτό είναι πολλοί, οι κυριότεροι αναφέρονται συνοπτικά παρακάτω:

1. Η ακριβής εκτίμηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος είναι εξαιρετικά πολύπλοκη και δύσκολη και πάντοτε υπόκειται σε λάθη μέτρησης, λόγω των οποίων ενδέχεται να δίνεται ανακριβής εικόνα του πραγματικού ύψους του Α.Ε.Π.

2. Οι δείκτες του Α.Ε.Π. δεν παρέχουν καμία πληροφορία για το είδος και τη χρησιμότητα των προϊόντων που έχουν παραχθεί και για τον τρόπο με τον οποίο αυτά διανέμονται μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Π.χ. δε φαίνεται από το Α.Ε.Π. αν παρήχθησαν περισσότερα νοσοκομεία, σχολεία, είδη διατροφής και άλλα βασικά προϊόντα για το ευρύτερο κοινό ή περισσότερα κοσμήματα, πολυτελείς επαύλεις και άλλα ακριβά είδη για μια μικρή μερίδα ατόμων. Ούτε φαίνεται ποιο ποσοστό των κατοίκων της χώρας έχει υψηλό εισόδημα, ποιο χαμηλότερο και ποιο πολύ χαμηλό.

3. Υπάρχει σοβαρό πρόβλημα για την εκτίμηση της αξίας των υπηρεσιών που παράγει ο δημόσιος τομέας. Επειδή οι υπηρεσίες αυτές χρηματοδοτούνται κυρίως μέσω της φορολογίας των πολιτών και παρέχονται στο κοινό δωρεάν ή σε τιμή που είναι μικρότερη από το κόστος παραγωγής τους, δεν είναι δυνατόν να υπολογιστεί η αξία τους στην αγορά (αγοραία αξία), αφού δεν έχουν αντιπροσωπευτικές αγοραίες τιμές. Λόγω της αδυναμίας αυτής, έχει επικρατήσει ως αξία τους να θεωρείται το κόστος λειτουργίας των δημόσιων υπηρεσιών που τις παράγουν. Η εικόνα όμως που παρέχει το μέγεθος αυτό μπορεί να είναι εντελώς παραπλανητική. Π.χ., αν, λόγω κρατικής διαφθοράς και σπατάλης, αυξηθεί το κόστος λειτουργίας του δημόσιου τομέα, θα φαίνεται ότι αυξήθηκε το Α.Ε.Π., καθώς και η οικονομική ευημερία των ατόμων.

4. Το Α.Ε.Π. ως δείκτης ευημερίας δε δείχνει το κόστος στο οποίο υποβάλλεται η κοινωνία για την παραγωγή του από πλευράς ζημιών στο περιβάλλον ούτε από πλευράς θυσιών του ελεύθερου χρόνου των εργαζόμενων.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται στοιχεία για το κατά κεφαλήν εθνικό προϊόν σε ορισμένες επιλεγμένες χώρες κατά το έτος 1996. Για λόγους συγκρισιμότητας, το προϊόν όλων των χωρών εκφράζεται σε ένα κοινό νόμισμα, δολάρια ΗΠΑ. Από τα στοιχεία του πίνακα φαίνονται οι πολύ μεγάλες διαφορές στο κατά κεφαλήν προϊόν των επιμέρους χωρών. Το κατά κεφαλήν προϊόν του Λουξεμβούργου (το υψηλότερο στον πίνακα) ήταν 567 φορές μεγαλύτερο από εκείνο της Μοζαμβίκης (το χαμηλότερο στον πίνακα).

Κατά κεφαλήν προϊόν, 1996 (σε δολάρια ΗΠΑ)					
Χώρα	Κατά κεφαλήν εισόδημα	Χώρα	Κατά κεφαλήν εισόδημα	Χώρα	Κατά κεφαλήν εισόδημα
Αίγυπτος	1.080	ΗΠΑ	28.020	Πορτογαλία	10.160
Αιθιοπία	100	Ιαπωνία	40.940	Ρωσσία	2.410
Αϊτή	310	Ινδία	380	Σιγκαπούρη	30.550
Αλγερία	1.520	Ιρλανδία	17.110	Τουρκία	2.830
Αργεντινή	8.380	Ισπανία	14.350	Τσαδ	160
Αυστραλία	20.090	Ισραήλ	15.870	Φινλανδία	23.240
Αυστρία	28.110	Ιταλία	19.880	Χιλή	4.860
Βέλγιο	26.440	Καμπότζη	300	Χονγκ Κονγκ	24.290
Βενεζουέλα	3.020	Καναδάς	19.020		
Βιετνάμ	290	Κένυα	320		
Βολιβία	830	Κίνα	750		
Βουλγαρία	1.190	Κροατία	3.800		
Βραζιλία	4.400	Λουξεμβούργο	45.360		
Γαλλία	26.270	Μαρόκο	1.290		
Γερμανία	28.870	Μοζαμβίκη	80		
Δανία	32.100	Μπαγκλαντές	260		
Ελβετία	44.350	Νορβηγία	34.510		
Ελλάδα	11.460	Ουγγαρία	4.340		
Ην. Βασίλειο	19.600	Ολλανδία	25.940		

Πηγή: 1999, The New York Times Almanac, Edited by John W. Wright. Penguin Reference, 1999

Στον επόμενο πίνακα περιέχονται στοιχεία για το ελληνικό κατά κεφαλήν ακαθάριστο εθνικό προϊόν κατά τα έτη 1988-1996. Το προϊόν εκφράζεται σε δραχμές αλλά και σε δολάρια ΗΠΑ. Δεν έχει αφαιρεθεί η επίδραση του πληθωρισμού, γι' αυτό τα μεγέθη που παρουσιάζονται υπερεκτιμούν την πραγματική αύξηση του κατά κεφαλήν προϊόντος στην παραπάνω περίοδο.

***Ελληνικό κατά κεφαλήν ακαθάριστο εθνικό προϊόν, 1988-1996
(σε αγοραίες τιμές)***

	<u>Σε €</u>
1988	2.675
1989	3.161
1990	3.827
1991	4.704
1992	5.407
1993	6.015
1994	6.795
1995	7.513
1996	8.320

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος, Αθήνα, 1997

5. Η διανομή του εισοδήματος

Αναφέρθηκε παραπάνω το θέμα της διανομής του εισοδήματος μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας. Τις σύγχρονες κοινωνίες τις απασχολεί σοβαρά το πρόβλημα των ανισοτήτων στη διανομή του εισοδήματος, οι οποίες σε πολλές χώρες είναι εξαιρετικά μεγάλες. Το ζήτημα της διανομής του εισοδήματος δεν είναι αποκλειστικά οικονομικό, επειδή επηρεάζεται όχι μόνο από οικονομικούς αλλά και από κοινωνικούς, πολιτικούς και άλλους παράγοντες. Έχει δε αυτό δύο κυρίως πλευρές, την ύπαρξη φτώχειας, ακόμα και σε κοινωνίες που θεωρούνται οικονομικά ανεπτυγμένες, και τις μεγάλες διαφορές στα εισοδήματα των ατόμων.

5.1 Το πρόβλημα της φτώχειας

Σε όλες σχεδόν τις χώρες ένα ποσοστό των κατοίκων χαρακτηρίζονται ως φτωχοί. Τι είναι όμως **“φτώχεια”**; Δεν είναι εύκολο να δοθεί ακριβής ορισμός. Σύμφωνα με έναν οικονομικό ορισμό, φτώχεια σημαίνει **“ανεπαρκές εισόδημα”**. Για τον κοινωνιολόγο όμως, ενδεχομένως δε και για άλλους κοινωνικούς επιστήμονες, η φτώχεια δεν είναι μια κατάσταση αποκλειστικά οικονομική. Συχνά αντιπροσωπεύει μια κατάσταση υποκειμενική που εξαρτάται από το πώς αισθάνεται κανείς, ποιο τρόπο ζωής ακολουθεί και αν μπορεί να ανταπεξέλθει στις ανάγκες του. Λόγου χάρη, ορισμένοι τουλάχιστον κοινωνιολόγοι, θεωρούν φτωχό κάποιον που έχει μεν ικανοποιητικό εισόδημα, αλλά ζει μέσα στην αθλιότητα από τσιγγουνιά ή από άλλους λόγους. Αντίθετα, κάποιος με χαμηλό εισόδημα που δεν αισθάνεται ο ίδιος στερημένος, δε θεωρείται φτωχός. Π.χ. οι καλόγεροι των μοναστηριών, που ηθελημένα έχουν επιλέξει να ζουν λιτά, δεν πρέπει να ταξινομηθούν στους φτωχούς.

Ακόμη και με τον οικονομικό ορισμό υπάρχουν προβλήματα. Τι σημαίνει “ανεπαρκές εισόδημα”; Συνήθως η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι: “ανεπαρκές για την ικανοποίηση των αναγκών της ζωής”. Ποιες όμως ανάγκες και ποιο βαθμό ικανοποίησης θα λάβουμε υπόψη, για να χαρακτηρίσουμε ένα εισόδημα ως επαρκές ή ανεπαρκές; Αν περιοριστούμε στις βιοτικές ανάγκες που καμιά φορά ονομάζουμε και **“βασικές ανάγκες”**, π.χ. διατροφή, στέγαση, ενδυμασία, και ενδιαφερθούμε για το απολύτως απαραίτητο επίπεδο ικανοποίησής τους, τότε ελάχιστοι ίσως στη χώρα μας θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως φτωχοί, αφού λίγο-πολύ όλοι έχουν κάτι να φάνε, έχουν κάποια στέγη πάνω από το κεφάλι τους (πολύ λίγοι είναι πραγματικά άστεγοι) και έχουν ρούχα να φορέσουν. Με κριτήριο τις συνθήκες που ίσχυαν στη χώρα μας σε άλλες εποχές (π.χ. πριν από ένα, δύο ή τρεις αιώνες) ή που ισχύουν σήμερα σε χώρες με πολύ πιο χαμηλό βιοτικό επίπεδο από το δικό μας (π.χ. Μπαγκλαντές, Ινδία κ.ά.), το εισόδημα όλων ίσως των σημερινών Ελλήνων θα ήταν δυνατό να θεωρηθεί ως επαρκές.

Ελάχιστοι φυσικά Έλληνες θα συμφωνούσαν με την παραπάνω θέση. Πολλοί θα επισήμαιναν ότι το εισόδημα πολλών συμπατριωτών μας είναι ανεπαρκές, γιατί δεν μπορεί να καλύψει τις βιοτικές ανάγκες που στη **δική μας** κοινωνία τις θεωρούμε **σήμερα** ως βασικές.

Η φτώχεια μπορεί να χαρακτηριστεί ως **απόλυτη** και ως **σχετική**. **Απόλυτη φτώχεια** υπάρχει, όταν άτομα ζουν χειρότερα απ’ ό,τι θεωρείται σε μια συγκεκριμένη περίοδο ως απολύτως αναγκαίο για την ανθρώπινη επιβίωση και υγεία. Στις ανεπτυγμένες κοινωνίες, λίγα σχετικά άτομα αντιμετωπίζουν πρόβλημα απόλυτης φτώχειας. Αντίθετα, στις μη οικονομικά ανεπτυγμένες κοινωνίες, το πρόβλημα αυτό αποτελεί το βασικότερο ίσως οικονομικό χαρακτηριστικό τους.

Σχετική φτώχεια, από την άλλη μεριά, υπάρχει, όταν ορισμένα άτομα ή οικογένειες ζουν καταφανώς χειρότερα από τους γύρω τους. Η φτώχεια που αναφέρεται ότι υπάρχει σε ανεπτυγμένες χώρες είναι κυρίως σχετική φτώχεια: μια μερίδα του πληθυσμού στερείται αρκετά από τα αγαθά που απολαμβάνουν άλλες τυχερότερες ομάδες στις ίδιες κοινωνίες. Στην κατηγορία αυτή θα πρέπει να κατατάξουμε και τη φτώχεια που παρατηρείται στη χώρα μας, καθώς και σε αρκετές άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι δηλώσεις πολιτικών και άλλων για την “κοινωνία των δύο τρίτων”, αναφέρονται σ’ αυτό το φαινόμενο, δηλαδή στο ότι το ένα τρίτο του πληθυσμού απολαμβάνει πολύ λιγότερα αγαθά και υπηρεσίες απ’ ό,τι τα άλλα δύο τρίτα.

Η φτώχεια αποτελεί σοβαρό πρόβλημα, με οικονομικές, κοινωνικές και άλλες πλευρές. Είναι δύσκολο να δοθεί ακριβής ορισμός της.

Απόλυτη φτώχεια:

Υπάρχει, όταν άτομα ζουν κατώτερα απ’ ό,τι σε μια συγκεκριμένη περίοδο θεωρείται αναγκαίο για την υγεία και την επιβίωση. Παρατηρείται κυρίως στις οικονομικό υπανάπτυκτες χώρες.

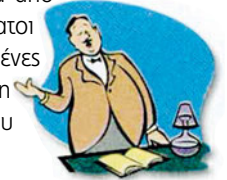
Σχετική φτώχεια:

Υπάρχει, όταν άτομα ζουν καταφανώς χειρότερα από άλλα. Παρατηρείται τόσο στις υπανάπτυκτες όσο και στις ανεπτυγμένες χώρες.

5.2 Το πρόβλημα της άνισης διανομής του εισοδήματος

Από τα παραπάνω φάνηκε ότι υπάρχει ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος. Αυτή οφείλεται σε πολλούς παράγοντες. Οι κυριότεροι είναι η ύπαρξη διαφορών στις ικανότητες των ατόμων λόγω έμφυτων νοητικών, φυσικών ή και αισθητικών διαφορών τους, η ύπαρξη επίκτητων διαφορών στις ικανότητές τους οφειλόμενων στην εκπαίδευση, την εξάσκηση, τις ευκαιρίες επαγγελματικής προώθησης κ.ά., η ανισότητα στην ιδιοκτησία περιουσιακών στοιχείων και στο εισόδημα από ιδιοκτησία, η μονοπωλιακή δύναμη ορισμένων στην αγορά, ατυχίες, αρρώστιες, θάνατοι εργαζόμενων μελών και άλλα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουν ορισμένες οικογένειες. Τέλος, ρόλο παίζουν και η τύχη στην επιλογή του επαγγέλματος και στη διεξαγωγή των εργασιών, ορισμένες γνωριμίες που αποβαίνουν χρήσιμες, η τάση του καθενός για αποταμίευση ή για σπατάλη κ.ά.

Υποστηρίζεται από πολλούς ότι χρειάζεται μια πιο **“δίκαιη”** διανομή του εισοδήματος. Ποιου είδους εισοδηματική διανομή θα πρέπει όμως να θεωρηθεί ως **“δίκαιη”**; Ορισμένοι μπορεί να θεωρούν δίκαιη μια απόλυτα ίση διανομή του εισοδήματος μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Άλλοι όμως θα θεωρούσαν άδικο να έχουν το ίδιο εισόδημα εκείνοι που δουλεύουν σκληρά με εκείνους που τεμπελιάζουν, είτε μη δουλεύοντας καθόλου είτε καταβάλλοντας μικρή προσπάθεια στην εργασία που κάνουν. Επίσης, άδικο θα θεωρούσαν να αμείβονται το ίδιο άτομα που κάνουν ευχάριστες εργασίες με άτομα που κάνουν δυσάρεστες, βρώμικες ή επικίνδυνες εργασίες. Για τους λόγους αυτούς, είναι δύσκολο να υποστηριχθεί ότι η απόλυτα ίση διανομή του εισοδήματος είναι δίκαιη. Επιπλέον, σε περίπτωση ίσης διανομής του εισοδήματος, θα υπήρχαν ισχυρά αντικίνητρα για έντονη εργασιακή προσπάθεια, για ανάληψη επιχειρηματικών κινδύνων, για ανάληψη επικίνδυνων, κουραστικών, βρώμικων και γενικά άχαρων εργασιών κτλ.

Σήμερα, στις διάφορες κοινωνίες, το κράτος παρεμβαίνει για την άμβλυνση των μεγάλων εισοδηματικών ανισοτήτων, με τη χορήγηση διάφορων επιδομάτων και άλλων παροχών στα άτομα και τις οικογένειες που έχουν χαμηλά εισοδήματα και με την προοδευτικά μεγαλύτερη φορολογική επιβάρυνση εκείνων που έχουν υψηλά εισοδήματα.

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Σύστημα εθνικών λογαριασμών ονομάζεται το σύστημα λογαριασμών με τους οποίους παρακολουθούνται από τις αρμόδιες αρχές μιας χώρας ορισμένα βασικά οικονομικά μεγέθη, όπως το ακαθάριστο εγχώριο και το εθνικό προϊόν, το εθνικό εισόδημα κ.ά.

Το ακαθάριστο εθνικό προϊόν μιας χώρας παράγεται από παραγωγικούς συντελεστές που βρίσκονται τόσο μέσα στη χώρα όσο και σε άλλες χώρες, αλλά ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της.

Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν μιας χώρας παράγεται μέσα στη χώρα από παραγωγικούς συντελεστές που ανήκουν τόσο σε μόνιμους κατοίκους της όσο και σε κατοίκους άλλων χωρών.

Το ακαθάριστο εθνικό προϊόν και το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν μπορούν να υπολογιστούν τόσο με τη μέθοδο της τελικής δαπάνης όσο και με τη μέθοδο της προστιθέμενης αξίας.

Με τη μέθοδο της τελικής δαπάνης το εθνικό (ή εγχώριο) προϊόν ισούται με το άθροισμα των χρηματικών αξιών όλων των τελικών προϊόντων που παράγονται στη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου (π.χ. ενός έτους).

Με τη μέθοδο της προστιθέμενης αξίας το εθνικό (ή εγχώριο) προϊόν ισούται με το άθροισμα των πρόσθετων χρηματικών αξιών που δημιουργούνται σε κάθε στάδιο της παραγωγής όλων των προϊόντων, χωρίς να γίνεται διάκριση σε τελικά και σε ενδιάμεσα προϊόντα.

Το εθνικό εισόδημα είναι το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή του εθνικού ή του εγχώριου προϊόντος.

Το κατά κεφαλήν εθνικό (ή εγχώριο) προϊόν (ή εισόδημα) χρησιμοποιείται ως δείκτης της οικονομικής ευημερίας των κατοίκων μιας χώρας. Ο δείκτης αυτός έχει όμως ορισμένες σοβαρές αδυναμίες.

Η φτώχεια είναι δύσκολο να οριστεί με ακρίβεια. Διακρίνεται συνήθως σε **απόλυτη** και σε **σχετική**. Απόλυτη φτώχεια υπάρχει, όταν άτομα ζουν χειρότερα απ' ό,τι σε μια συγκεκριμένη περίοδο θεωρείται ως απολύτως αναγκαίο για την επιβίωση και την υγεία. Σχετική φτώχεια υπάρχει, όταν άτομα ζουν καταφανώς χειρότερα από τους γύρω τους.

Η ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος μεταξύ ατόμων αποτελεί σημαντικό πρόβλημα. Δεν υπάρχει όμως τρόπος ορισμού μιας "δίκαιης" διανομής του εισοδήματος. Ούτε η απόλυτα ίση αλλά ούτε και η πολύ άνιση διανομή μπορούν να είναι κοινωνικά επιθυμητές.

Λέξεις κλειδιά: Εθνικοί λογαριασμοί - Ακαθάριστο εθνικό προϊόν - Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν - Μέθοδος τελικής δαπάνης - Μέθοδος προστιθέμενης αξίας - Απόσβεση - Καθαρό εθνικό προϊόν - Εθνικό εισόδημα - Κατά κεφαλήν εθνικό εισόδημα - Δείκτης οικονομικής ευημερίας - Αδυναμίες του δείκτη ευημερίας - Απόλυτη φτώχεια - Σχετική φτώχεια - Άνιση διανομή εισοδήματος - Παράγοντες ανισότητας της εισοδηματικής διανομής - "Δίκαιη" εισοδηματική διανομή.

Ερωτήσεις:

1. Γιατί μας ενδιαφέρει να γνωρίζουμε πώς πάει η οικονομία της χώρας μας κάθε χρόνο;
2. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ του εθνικού και του εγχώριου προϊόντος;
3. Σε τι διαφέρουν οι δύο μέθοδοι υπολογισμού του εθνικού προϊόντος;
4. Πόσο αξιόπιστος δείκτης της οικονομικής ευημερίας είναι το κατά κεφαλήν εθνικό προϊόν;
5. Ποιοι είναι οι λόγοι που η διανομή του εισοδήματος μεταξύ των ατόμων είναι άνιση;
6. Τι ακριβώς εννοείται με τον όρο "φτώχεια";

7. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ της απόλυτης και της σχετικής φτώχειας;

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Το ακαθάριστο εθνικό προϊόν ισούται με τη συνολική χρηματική αξία των τελικών προϊόντων που παράγονται στην οικονομία σε ορισμένο χρονικό διάστημα, από παραγωγικούς συντελεστές που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της χώρας, ενώ το εθνικό εισόδημα είναι το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών, δηλαδή των εισοδημάτων που δημιουργούνται από την παραγωγή του προϊόντος.   Σ   Λ

2. Το εθνικό εισόδημα αποτελείται από το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της χώρας, άσχετα από τη χώρα στην οποία χρησιμοποιούνται οι συντελεστές. Το εγχώριο εισόδημα αποτελείται από το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται στη χώρα, άσχετα από τη χώρα της μόνιμης κατοικίας των ιδιοκτητών τους.   Σ   Λ

3. Για να μπορεί να γίνει χρήση της μεθόδου της προστιθέμενης αξίας, θα πρέπει να μπορεί να γίνει διάκριση μεταξύ των πωλήσεων τελικών και ενδιάμεσων προϊόντων.   Σ   Λ

4. Το φαινόμενο της φτώχειας είναι πολύ σοβαρό και ο ορισμός του είναι δύσκολος και όχι γενικά αποδεκτός.   Σ   Λ

5. “Δίκαιη” μπορεί να χαρακτηριστεί η διανομή του εισοδήματος, όταν ο καθένας έχει όσο εισόδημα του χρειάζεται.   Σ   Λ

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Η διαφορά του εθνικού προϊόντος από το εγχώριο προϊόν είναι ότι:

α) Το δεύτερο είναι πάντοτε μικρότερο από το πρώτο.

β) Το πρώτο είναι πάντοτε μικρότερο από το δεύτερο.

γ) Το δεύτερο παράγεται ολόκληρο στη χώρα, ενώ το πρώτο πωλείται ολόκληρο στη χώρα.

δ) Το δεύτερο παράγεται στη χώρα από συντελεστές που ανήκουν σε ντόπιους ή ξένους, ενώ το πρώτο παράγεται μέσα ή έξω από τη χώρα από συντελεστές που ανήκουν σε κατοίκους της.

ε) Το εθνικό και το εγχώριο προϊόν δε διαφέρουν μεταξύ τους.

2. Το εθνικό προϊόν μετρούμενο με τη μέθοδο της προστιθέμενης αξίας ισούται με:

α) Το άθροισμα των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών και των πωλήσεων προϊόντων.

β) Το άθροισμα όλων των πωλήσεων προϊόντων σε οποιονδήποτε.

γ) Το άθροισμα των κερδών των επιχειρήσεων που το παρήγαγαν.

δ) Το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών μείον το σύνολο των πωλήσεων προϊόντων.

ε) Το άθροισμα των προστιθέμενων αξιών που δημιουργούνται σε κάθε στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας από τους διάφορους κλάδους και τις δραστηριότητες.

3. Σφάλμα διπλού υπολογισμού του εθνικού προϊόντος διαπράττεται, όταν προστίθενται:
- α) Η προστιθέμενη αξία του κλάδου παραγωγής σιταριού στην προστιθέμενη αξία του κλάδου παραγωγής ψωμιού.
  - β) Η αξία του συνολικά παραγόμενου σιταριού στην αξία του συνολικά παραγόμενου ψωμιού.
  - γ) Η προστιθέμενη αξία των αλευρόμυλων στην προστιθέμενη αξία των αρτοποιιών.
  - δ) Η προστιθέμενη αξία των σιτοπαραγωγών στην προστιθέμενη αξία των αλευρόμυλων.
  - ε) Σε καμιά από τις παραπάνω περιπτώσεις.
4. "Δίκαιη" διανομή του εισοδήματος σημαίνει:
- α) Να έχουν όλοι το ίδιο εισόδημα.
  - β) Να κρατάει κανείς ολόκληρο το εισόδημα που κερδίζει από τις δραστηριότητές του και τα περιουσιακά στοιχεία του.
  - γ) Να έχει εξαλειφθεί η απόλυτη φτώχεια αλλά όχι απαραίτητα και η σχετική φτώχεια.
  - δ) Να έχει ο καθένας το εισόδημα που πιστεύει ότι του χρειάζεται.
  - ε) Κανένα από τα παραπάνω.

ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ

►► ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Πληθωρισμός

1.1 Τι είναι πληθωρισμός

1.2 Συνέπειες του πληθωρισμού

1.3 Τα αίτια και τα είδη του πληθωρισμού

2. Ανεργία

2.1 Τι είναι ανεργία

2.2 Είδη ανεργίας

2.3 Οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της ανεργίας

3. Στασιμοπληθωρισμός

►► ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η κατανόηση των βασικών εννοιών του πληθωρισμού και της ανεργίας, των αιτιών που προκαλούν τα προβλήματα αυτά καθώς και των οικονομικών και άλλων συνεπειών τους.

I. Πληθωρισμός

I.1 Τι είναι πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός, μαζί με την ανεργία, αποτελούν δύο από τα σοβαρότερα οικονομικά προβλήματα πολλών σύγχρονων κοινωνιών. Τι είναι όμως **πληθωρισμός**; Πολλοί νομίζουν ότι πληθωρισμός σημαίνει απλά υψηλές τιμές. Η άποψη αυτή δεν είναι σωστή. Το ότι σήμερα σε μια οικονομία οι τιμές μπορεί να είναι διπλάσιες απ' ό,τι ήταν πριν πέντε χρόνια, δε σημαίνει ότι οπωσδήποτε υπάρχει **σήμερα** πληθωρισμός.

Για να μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει πληθωρισμός, πρέπει να παρατηρείται **συνεχής αύξηση** των τιμών. Ο πληθωρισμός είναι δυναμικό φαινόμενο και αποτελεί μια διαδικασία. Μετρείται δε ως ποσοστό αύξησης του **γενικού επιπέδου των τιμών** κατά τη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου (το γενικό επίπεδο των τιμών προσδιορίζεται από το μέσο όρο των τιμών των αγαθών και των υπηρεσιών). Μια μοναδική αύξηση των τιμών δε θεωρείται πληθωρισμός. Επίσης δεν υπάρχει πληθωρισμός, όταν ορισμένες τιμές αυξάνονται κι άλλες μειώνονται. Η αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της αγοραστικής αξίας του χρήματος, γιατί με ορισμένο χρηματικό ποσό μπορεί πλέον να αγοράζει κανείς μικρότερες ποσότητες αγαθών και υπηρεσιών σε σχέση με πριν.

Πληθωρισμός:

Διαδικασία (ή τάση) συνεχούς αύξησης του γενικού επιπέδου των τιμών.

Ανάλογα με την έντασή του ο πληθωρισμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως **μέτριος**, ως **καλπάζων** ή ως **υπερπληθωρισμός**. Παρόλο που τα όρια ανάμεσα στις τρεις κατηγορίες έντασης δεν είναι σαφή, ο πληθωρισμός μπορεί να θεωρηθεί ως μέτριος, όταν ο ρυθμός του (δηλαδή η ποσοστιαία μεταβολή του γενικού επιπέδου των τιμών) είναι μονοψήφιος, π.χ. 5%, 6% ή 7 % το χρόνο. Ως καλπάζων μπορεί να θεωρηθεί ο πληθωρισμός, όταν ο ρυθμός του είναι μεγάλος, διψήφιος ή τριψήφιος, π.χ. 70%, 80 %, 200 % κτλ. Τέλος υπάρχει υπερπληθωρισμός, όταν το γενικό επίπεδο των τιμών αυξάνεται κατά πολλές εκατοντάδες ή κατά χιλιάδες τοις εκατό το χρόνο.

**Βαθμοί έντασης
του πληθωρισμού**

- **Μέτριος πληθωρισμός**
- **Καλπάζων πληθωρισμός**
- **Υπερπληθωρισμός**

I.2 Συνέπειες του πληθωρισμού

Οι συνέπειες του πληθωρισμού είναι ποικίλες. Οι κυριότερες είναι οι παρακάτω:

1) Η **αναδιανομή του εισοδήματος** μεταξύ των ατόμων. Όσοι έχουν χρηματικά εισοδήματα

που δεν αυξάνονται τόσο γρήγορα όσο οι τιμές (π.χ. μισθωτοί, συνταξιούχοι κ.ά.) ζημιώνονται, γιατί μειώνεται η αγοραστική τους δύναμη, δηλαδή η ποσότητα των αγαθών και υπηρεσιών που μπορούν να αποκτήσουν με ένα ορισμένο χρηματικό ποσό. Αντίθετα, άλλοι, των οποίων τα εισοδήματα αυξάνονται ταχύτερα από τις τιμές (π.χ. εισοδήματα από κέρδη), μπορούν να ωφελούνται από τον πληθωρισμό.

2) Η **αναδιανομή του πλούτου** των ατόμων. Όσοι έχουν περιουσιακά στοιχεία με σταθερή ονομαστική αξία, π.χ. τραπεζικές καταθέσεις και κρατικά ή τραπεζικά ομόλογα, ζημιώνονται, γιατί μειώνεται η αγοραστική αξία τους λόγω των αυξήσεων των τιμών. Αντίθετα, ωφελούνται εκείνοι που έχουν περιουσιακά στοιχεία των οποίων η ονομαστική αξία αυξάνεται γρηγορότερα από το γενικό επίπεδο των τιμών, π.χ. γη, κτίρια, χρυσό κ.ά.

3) Η **δημιουργία ζημιών για τους δανειστές και οφελών για τους οφειλότες**. Όσοι έχουν δανείσει ένα χρηματικό ποσό, όταν το ξαναεισπράξουν, θα αξίζει αυτό πολύ λιγότερο, επειδή θα έχει μειωθεί η αγοραστική αξία του, λόγω της αύξησης του γενικού επιπέδου των τιμών. Αντίθετα, εκείνοι που το δανείστηκαν (οι οφειλότες), όταν το εξοφλήσουν, θα δώσουν χρήμα με μειωμένη αγοραστική αξία.

4) Η **αποθάρρυνση της αποταμίευσης και η ενίσχυση της κατανάλωσης**. Ο κόσμος αγοράζει σήμερα αυτά που δε θα μπορεί να αγοράσει αύριο.

5) Η **μεταβολή της σύνθεσης του προϊόντος που παράγεται**. Καθώς οι τιμές των προϊόντων δεν αυξάνονται ομοιόμορφα, οι επιχειρήσεις επιλέγουν να παράγουν προϊόντα που οι τιμές τους αυξάνονται ταχύτερα από τις τιμές κάποιων άλλων. Έτσι, προκαλούνται μεταβολές στη χρήση των παραγωγικών πόρων για την παραγωγή αγαθών, που δεν είναι πάντοτε προς το συμφέρον της κοινωνίας, επειδή τα προϊόντα, των οποίων αυξάνεται η παραγωγή, χρησιμοποιούνται περισσότερο από άτομα με υψηλότερα εισοδήματα, ενώ εκείνα των οποίων μειώνεται η παραγωγή χρησιμοποιούνται περισσότεροι από άτομα με χαμηλότερα εισοδήματα.

6) Η **αύξηση των τιμών των εγχώριων προϊόντων σε σύγκριση με τις τιμές των ξένων**. Με τον πληθωρισμό τα εγχώρια προϊόντα ακριβαίνουν σε σύγκριση με τα ξένα και μειώνεται έτσι η ανταγωνιστικότητα των εθνικών επιχειρήσεων, μειώνονται οι εξαγωγές και ενθαρρύνονται οι εισαγωγές, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ελλείμματος στο εμπορικό ισοζύγιο (εξαγωγές-εισαγωγές) της χώρας.

Η σοβαρότητα των παραπάνω φαινομένων διαφέρει ανάλογα με την ένταση του πληθωρισμού. Στην περίπτωση του μέτριου πληθωρισμού, που οι τιμές αυξάνονται με σταθερό αργό ρυθμό, δε δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα στην οικονομία. Οι προσδοκίες για μελλοντικές μεταβολές των τιμών είναι σταθερές και μπορούν να γίνονται συμφωνίες ή να υπογράφονται συμβάσεις και συμβόλαια με βάση τις τρέχουσες τιμές ή μοιβές. Τα επιτόκια δανεισμού είναι συνήθως υψηλότερα από το ποσοστό του πληθωρισμού και δεν αποθαρρύνεται ο δανεισμός. Οι αρνητικές επιπτώσεις του πληθωρισμού είναι όμως πολύ πιο έντονες, όταν ο ρυθμός του είναι τόσο υψηλός, ώστε αυτός να χαρακτηρίζεται ως καλπάζων ή ως υπερπληθωρισμός.

1.3 Τα αίτια και τα είδη του πληθωρισμού

Τι προκαλεί όμως τον πληθωρισμό; Γιατί άλλοτε οι τιμές είναι σχετικά σταθερές και άλλοτε αυξάνονται γρήγορα; Τα **αίτια του πληθωρισμού** είναι διάφορα, ανάλογα δε με το αίτιο προσδιορίζεται και διαφορετική κατηγορία πληθωρισμού.

1) Ένα συνηθισμένο αίτιο είναι η συνολική ζήτηση προϊόντων στην οικονομία να είναι μεγαλύτερη από το μέγιστο προϊόν που μπορεί να παραχθεί με πλήρη απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών. Με άλλα λόγια, να υπάρχει χρηματική δαπάνη που να είναι υπερβολική σε σχέση με τις ποσότητες αγαθών και υπηρεσιών που μπορούν να παραχθούν. Σε μια τέτοια περίπτωση αρχίζει μια διαδικασία αύξησης των τιμών. Η μορφή αυτή πληθωρισμού ονομάζεται **πληθωρισμός υπερβολικής ζήτησης**.

2) Δεύτερο αίτιο είναι να μην υπάρχει γενική υπερβολική ζήτηση, αλλά να αυξάνεται υπέρμετρα η ζήτηση για ορισμένα προϊόντα, ώστε να μην μπορεί να ανταποκριθεί πλήρως η οικονομία σ' αυτή τη ζήτηση. Επειδή αυτού του είδους ο πληθωρισμός σχετίζεται με τη διάρθρωση της οικονομίας, ονομάζεται **διαρθρωτικός πληθωρισμός**.

3) Τρίτο αίτιο πληθωρισμού είναι η αύξηση βασικών στοιχείων του κόστους παραγωγής (χωρίς να υπάρχει υπερβολική ζήτηση προϊόντων), ιδίως των αμοιβών της εργασίας (συνήθως ύστερα από πιέσεις των εργατικών συνδικάτων), αλλά και των ενοικίων ή βασικών πρώτων υλών, π.χ. του πετρελαίου, που κάνουν να αυξηθούν οι τιμές των προϊόντων. Επειδή έτσι προκαλείται αύξηση του κόστους ζωής, ξαναρχίζουν πιέσεις για αύξηση των αμοιβών της εργασίας κ.ά. και ξαναυξάνονται το κόστος παραγωγής και οι τιμές των προϊόντων. Η διαδικασία αυτή μπορεί να διαιωνίζεται. Το είδος αυτό του πληθωρισμού είναι γνωστό ως **πληθωρισμός κόστους**.

4) Τέταρτο αίτιο πληθωρισμού είναι η αύξηση των τιμών των εισαγόμενων προϊόντων, είτε γιατί αυξάνονται οι τιμές τους στις χώρες που τα παράγουν είτε γιατί τα νομίσματα των χωρών αυτών ανατιμώνται, σε σχέση με το νόμισμα της χώρας εισαγωγής των προϊόντων. Για παράδειγμα, η τιμή των αυτοκινήτων που εισάγουμε από τη Γερμανία μπορεί να ακριβαίνει στη χώρα μας, είτε επειδή οι γερμανικές επιχειρήσεις που τα παράγουν αυξάνουν την τιμή τους σε μάρκα είτε επειδή ανατιμήθηκε (δηλαδή ακρίβυνε) το μάρκο σε σχέση με τη δραχμή. Η αύξηση των τιμών των εισαγόμενων προϊόντων επιβαρύνει γενικότερα το γενικό επίπεδο των τιμών της χώρας εισαγωγής τους. Το είδος αυτό του πληθωρισμού ονομάζεται **εισαγόμενος πληθωρισμός**.

Είδη πληθωρισμού

- Πληθωρισμός υπερβολικής ζήτησης
- Διαρθρωτικός πληθωρισμός
- Πληθωρισμός κόστους
- Εισαγόμενος πληθωρισμός

2. Ανεργία

2.1 Τι είναι ανεργία

Σε κάθε κοινωνία ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού μπορεί και θέλει να εργαστεί, ενώ τα υπόλοιπα άτομα δεν είναι σε θέση να το κάνουν, είτε για λόγους υγείας (π.χ. είναι σοβαρά άρρωστα) είτε λόγω της ηλικίας τους (είναι πολύ νέα ή πολύ ηλικιωμένα) είτε για άλλους λόγους (π.χ. υπηρετούν τη στρατιωτική θητεία τους, είναι φυλακισμένα κ.ά.). Η πρώτη κατηγορία ατόμων αποτελεί αυτό που ονομάζεται **εργατικό δυναμικό** ή **οικονομικά ενεργός πληθυσμός** της χώρας. Από αυτά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό απασχολούνται, ενώ τα υπόλοιπα είναι άνεργα, παρόλο που ενδιαφέρονται να βρουν απασχόληση.

Εργατικό δυναμικό (οικονομικά ενεργός πληθυσμός):

Το σύνολο των ατόμων που μπορούν και θέλουν να εργαστούν σε μια χώρα.

Απασχολούμενοι θεωρούνται όσοι έχουν οποιαδήποτε επαγγελματική απασχόληση, έστω και λίγων ωρών ημερησίως, έστω και μη αμειβόμενη σε επιχείρηση συγγενούς. **Άνεργοι** χαρακτηρίζονται όσοι δεν απασχολούνται, αλλά αναζητούν εργασία ή περιμένουν να επιστρέψουν στη δουλειά τους. Για να θεωρηθεί κανείς ως άνεργος, πρέπει όχι απλώς να ενδιαφέρεται να βρει δουλειά, αλλά και να είναι διατεθειμένος να απασχοληθεί με τις οικονομικές και άλλες συνθήκες που ισχύουν στην οικονομία.

Άνεργοι:

Όσοι θέλουν να απασχοληθούν με τις οικονομικές και άλλες συνθήκες της αγοράς και κάνουν σχετικές ενέργειες, αλλά δε βρίσκουν δουλειά.

2.2 Είδη ανεργίας

Η ανεργία είναι διαφόρων ειδών και διακρίνεται στις παρακάτω κατηγορίες:

1) **Ανεργία τριβής.** Σε όλες τις χώρες του κόσμου, και με τις καλύτερες δυνατές συνθήκες, υπάρχει πάντοτε ένα μικρό ποσοστό ανεργίας, επειδή κάποια άτομα αλλάζουν δουλειά και στο μεταξύ μεσολαβεί μια περίοδος ανεργίας. Εφόσον το διάστημα της ανεργίας είναι σχετικά σύντομο, αυτή ονομάζεται “ανεργία τριβής” και δε δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα. Η ανεργία τριβής είναι μεγαλύτερη στους νέους που ευκολότερα αφήνουν μια δουλειά, για να βρουν άλλη καλύτερη, επειδή βρίσκονται στο στάδιο του επαγγελματικού πειραματισμού, δεν έχουν δε ακόμη και οικογενειακές υποχρεώσεις, οπότε ευκολότερα διακινδυνεύουν να μείνουν προσωρινά άνεργοι, προκειμένου να ψάξουν για κάτι άλλο. Ανεργία τριβής παρουσιάζεται περισσότερο στις γρήγορα μετασχηματιζόμενες οικονομίες στις οποίες δημιουργούνται πολλές νέες επιχειρήσεις, ενώ κλείνουν πολλές άλλες. Σημειώνεται ότι μετασχηματισμός της οικονομίας είναι η κατάσταση στην οποία αλλάζουν η τεχνολογία, η διάρθρωση της παραγωγής, από πλευράς παραγόμενων προϊόντων, και άλλα στοιχεία της.

2) Η **εποχική ανεργία**. Είναι συνηθισμένο φαινόμενο σε όλες τις κοινωνίες και προκαλείται από τον εποχικό χαρακτήρα ορισμένων απασχολήσεων (π.χ. οικοδομικών απασχολήσεων, απασχολήσεων στην ακτοπλοΐα και στις τουριστικές επιχειρήσεις κ.ά.). Και αυτή συνήθως θεωρείται ότι δεν προκαλεί σοβαρό πρόβλημα στην οικονομία. Η εποχική ανεργία μπορεί να επηρεάζει το ίδιο όλες τις ομάδες ηλικιών (π.χ. τους νέους αλλά και τους ηλικιωμένους οικοδόμους).

3) Η **ανεργία λόγω ανεπαρκούς ζήτησης** ή **κυκλική ανεργία**. Αυτή οφείλεται στο ότι δεν υπάρχει επαρκής ζήτηση προϊόντων στην οικονομία, για να πουληθεί όλο το προϊόν, οπότε οι επιχειρήσεις απολύουν μέρος του εργατικού τους δυναμικού, αρχίζοντας συνήθως από τους νεότερους υπαλλήλους και εργάτες.

4) Η **διαρθρωτική ανεργία**. Αυτή προκαλείται από το ότι η διάρθρωση της προσφοράς εργασίας δεν αντιστοιχεί στη διάρθρωση της ζήτησης για εργασία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης για ορισμένα άτομα, ενώ συγχρόνως δεν υπάρχει επαρκής προσφορά εργατικού δυναμικού για ορισμένες ειδικεύσεις. Π.χ. μπορεί να υπάρχει ανεργία στον κλάδο των ναυπηγιών και συγχρόνως έλλειψη προσωπικού στον κλάδο των ξενοδοχείων. Διαρθρωτική ανεργία παρουσιάζεται και όταν υφίσταται έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης σε ορισμένες περιοχές (π.χ. σε ορεινές περιοχές, σε ορισμένα νησιά κ.ά.) και έλλειψη προσωπικού σε άλλες.

Το πρόβλημα της διαρθρωτικής ανεργίας γίνεται ολοένα και πιο οξύ στις γρήγορα μετασχηματιζόμενες οικονομίες. Αυτό οφείλεται στην αδυναμία επαγγελματικής και γεωγραφικής κινητικότητας μέρους του εργατικού δυναμικού, για να βρουν απασχόληση σε επαγγέλματα και γεωγραφικές περιοχές όπου υπάρχουν δουλειές, καθώς επίσης και σε ανεπαρκή, ακατάλληλη ή ξεπερασμένη εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση ορισμένων ή τεχνολογική απαξίωση των γνώσεων και των ειδικοτήτων άλλων.

Είδη ανεργίας

- **Ανεργία τριβής**
- **Εποχική ανεργία**
- **Ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης (κυκλική ανεργία)**
- **Διαρθρωτική ανεργία**

2.3 Οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της ανεργίας

Όταν υπάρχει ανεργία, το συνολικό προϊόν και εισόδημα της οικονομίας είναι μικρότερο από το μέγιστο που αυτή μπορεί να παράγει. Επομένως, υπάρχει απώλεια προϊόντος και εισοδήματος, που έχει ως αποτέλεσμα να έχει λιγότερο προϊόν και εισόδημα η κοινωνία για κατανάλωση και για επένδυση. Αυτό σημαίνει ότι τόσο το βιοτικό επίπεδο όσο και η παραγωγική ικανότητα της κοινωνίας θα βρίσκονται σε χαμηλότερο επίπεδο από εκείνα που θα μπορούσαν να επιτευχθούν, αν υπήρχε πλήρης απασχόληση. Λειτουργεί, δηλαδή, η οικονομία σε σημείο στο εσωτερικό της καμπύλης των

παραγωγικών δυνατοτήτων της. Αυτό αποτελεί σοβαρή απώλεια για την κοινωνία.

Επιπλέον, η ανεργία δημιουργεί σοβαρό οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα στους ίδιους τους άνεργους που μένουν χωρίς απασχόληση και εισόδημα. Αυτό τους προκαλεί, μεταξύ άλλων, και απογοήτευση, δυστυχία, απώλεια του αυτοσεβασμού τους και άλλα αρνητικά συναισθήματα.

Το πρόβλημα της ανεργίας δεν είναι απλώς θέμα εξεύρεσης χρηματικών πόρων για την εξασφάλιση στους άνεργους κάποιου ελάχιστου εισοδήματος μέσω των επιδομάτων ανεργίας. Είναι σε μεγάλο βαθμό θέμα εξεύρεσης τρόπων αξιοποίησης όλων των ατόμων στην παραγωγική διαδικασία, ώστε να αισθάνονται χρήσιμα, να έχουν κάτι να προσφέρουν, να νοιώθουν αυτοπεποίθηση και αξιοπρέπεια που συνήθως τις χάνουν, όταν είναι άνεργα για πολύ καιρό. Οι υψηλοί ρυθμοί ανεργίας συνοδεύονται συνήθως από αυξημένα ποσοστά αλκοολισμού, εγκληματικότητας, διαζυγίων και άλλων νοσηρών κοινωνικών φαινομένων, που συχνά έχουν και αρνητικές πολιτικές επιπτώσεις.

3. Στασιμοπληθωρισμός

Στην εποχή μας είναι συννηθισμένο φαινόμενο σε πολλές χώρες να συνυπάρχουν πληθωρισμός (διαρθρωτικός, κόστους ή εισαγόμενος) και ανεργία. Το φαινόμενο αυτό έχει ονομαστεί **στασιμοπληθωρισμός**. Μπορεί π.χ. να αυξάνεται το κόστος παραγωγής, επειδή αυξάνεται η τιμή του πετρελαίου ή και η αμοιβή της εργασίας, και να προκαλείται έτσι πληθωρισμός κόστους. Ταυτόχρονα, μπορεί να μην υπάρχει επαρκής ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, για να αγοράζεται όλο το προϊόν που θα ήταν δυνατό να παράγει η οικονομία με τις παραγωγικές δυνατότητές της, με αποτέλεσμα οικονομική στασιμότητα και ανεργία.

Στασιμοπληθωρισμός:

Όταν σε μια χώρα υπάρχει συγχρόνως πληθωρισμός και ανεργία.

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Ο πληθωρισμός ζημιώνει τους δανειστές και τα άτομα με σταθερά εισοδήματα και ευνοεί τους οφειλέτες και τα άτομα με προσαρμοζόμενα εισοδήματα. Επίσης, ζημιώνει όσους έχουν περιουσιακά στοιχεία με σταθερή ονομαστική αξία (π.χ. τραπεζικές καταθέσεις, ομόλογα) και ωφελεί εκείνους που έχουν περιουσιακά στοιχεία που ανατιμώνται γρήγορα (π.χ. γη, κτίρια, χρυσό). Αποθαρρύνει το δανεισμό, τις αποταμιεύσεις και τις παραγωγικές επενδύσεις και ενισχύει την κατανάλωση. Στρεβλώνει την κατανομή των παραγωγικών πόρων στα διάφορα προϊόντα. Προκαλεί προβλήματα στο εξωτερικό εμπόριο της χώρας κ.ά.

Η ανεργία εμποδίζει την οικονομία από το να παράγει το μέγιστο δυνατό προϊόν και εισόδημα και υποχρεώνει την κοινωνία να έχει λιγότερη κατανάλωση και επένδυση απ' ό,τι θα ήταν δυνατό. Δημιουργεί δε και σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στους άνεργους.

Λέξεις κλειδιά: Πληθωρισμός - Μέτριος πληθωρισμός - Καλπάζων πληθωρισμός - Υπερπληθωρισμός - Πληθωρισμός υπερβολικής ζήτησης - Διαρθρωτικός πληθωρισμός - Πληθωρισμός κόστους - Εισαγόμενος πληθωρισμός - Εργατικό δυναμικό ή οικονομικά ενεργός πληθυσμός - Ανεργία - Ανεργία τριβής - Εποχική ανεργία - Ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης ή κυκλική ανεργία - Διαρθρωτική ανεργία - Στασιμοπληθωρισμός.

Ερωτήσεις:

1. Τι ακριβώς εννοείται με τον όρο “πληθωρισμός”;
2. Τι προβλήματα προκαλούνται από τον πληθωρισμό; Επηρεάζεται η σοβαρότητά τους από την ένταση του πληθωρισμού ή δεν έχει σχέση με αυτήν;
3. Ποια είναι τα αίτια του πληθωρισμού;
4. Ποιες κατηγορίες ατόμων περιλαμβάνονται στο εργατικό δυναμικό;
5. Ποια είδη ανεργίας υπάρχουν; Ποια από αυτά θεωρείται ότι δεν δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στην οικονομία;
6. Ποια είναι τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που δημιουργεί η ανεργία;
7. Τι ακριβώς εννοείται με τον όρο “στασιμοπληθωρισμός”;

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Απόδειξη ότι έχουμε πληθωρισμό σήμερα αποτελεί το γεγονός ότι οι τιμές είναι τώρα πολύ μεγαλύτερες απ’ ό,τι πριν από είκοσι χρόνια.   **Σ**   **Λ**
2. Όταν υπάρχει πληθωρισμός, συμφέρει να δανείζει κανείς, αλλά δε συμφέρει να δανείζεται. **Σ**   **Λ**
3. Οι κύριες συνέπειες του πληθωρισμού είναι η αναδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου μεταξύ των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων, οι μεταβολές των τιμών των προϊόντων, της παραγωγής και της απασχόλησης και οι επιδράσεις στο εξωτερικό εμπόριο της χώρας. **Σ**   **Λ**
4. Το εργατικό δυναμικό μιας χώρας περιλαμβάνει ολόκληρο τον πληθυσμό της. **Σ**   **Λ**
5. Όταν η οικονομία μιας χώρας βρίσκεται σε οικονομική στασιμότητα, η ανεργία που υπάρχει είναι κυρίως κυκλική.   **Σ**   **Λ**
6. Ο όρος στασιμοπληθωρισμός σημαίνει ένα ρυθμό πληθωρισμού που παραμένει στάσιμος. **Σ**   **Λ**

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Στην κατάταξη του πληθωρισμού σε κατηγορίες, ανάλογα με την έντασή του, δεν περιλαμβάνεται ένα από τα παρακάτω:
  - α) Ο μέτριος πληθωρισμός.
  - β) Ο εισαγόμενος πληθωρισμός.
  - γ) Ο υπερπληθωρισμός.
  - δ) Ο καλπάζων πληθωρισμός.

2. Όταν αυξάνονται γρήγορα οι αμοιβές της εργασίας, προκαλείται:
  - α) Εισαγόμενος πληθωρισμός, επειδή με τις αυξανόμενες αμοιβές τους οι εργαζόμενοι ζητούν πολλά εισαγόμενα προϊόντα.
  - β) Υπερπληθωρισμός, γιατί αποδιοργανώνεται τελείως η οικονομία.
  - γ) Πληθωρισμός κόστους, γιατί αυξάνονται το κόστος παραγωγής και στη συνέχεια οι τιμές των προϊόντων.
  - δ) Πληθωρισμός υπερβολικής ζήτησης, λόγω των υψηλών εισοδημάτων των εργαζόμενων που προκαλούν υπερβάλλουσα συνολική ζήτηση στην οικονομία.
  - ε) Διαρθρωτικός πληθωρισμός, γιατί αλλάζει η διάρθρωση των στοιχείων του κόστους παραγωγής.

3. Ανεργία υπάρχει στην οικονομία, όταν:
  - α) Ορισμένα άτομα είναι προσωρινά χωρίς δουλειά, επειδή αλλάζουν απασχόληση.
  - β) Ορισμένα άτομα έχασαν τη δουλειά τους, επειδή μέρος του προϊόντος της οικονομίας δεν μπορεί να πουληθεί.
  - γ) Ορισμένα άτομα που απασχολούνταν σε κλάδους με προβλήματα απολύθηκαν.
  - δ) Ορισμένα άτομα είναι προσωρινά χωρίς δουλειά για λόγους εποχικούς.
  - ε) Σε όλες τις πιο πάνω περιπτώσεις.

4. Το οικονομικό και το κοινωνικό κόστος της ανεργίας συνίστανται:
  - α) Στην καθυστέρηση της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου ή στη χειροτέρευσή του.
  - β) Στην απογοήτευση των άνεργων, τη δημιουργία σοβαρών οικογενειακών προβλημάτων, τη δημιουργία κοινωνικών προστριβών.
  - γ) Στη μη μεγιστοποίηση του συνολικού προϊόντος που παράγεται.
  - δ) Σε όλα τα πιο πάνω.
  - ε) Σε κανένα από τα πιο πάνω.

ΧΡΗΜΑ, ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΑ

►► ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Το χρήμα
  - 1.1 Έννοια και λειτουργίες του χρήματος
  - 1.2 Είδη χρήματος
  - 1.3 Η αγορά χρήματος
2. Το τραπεζικό σύστημα
3. Τα χρηματιστήρια
  - 3.1 Τι είναι και πώς λειτουργούν τα χρηματιστήρια
  - 3.2 Ο ρόλος των χρηματιστηρίων στην οικονομία
4. Το συνάλλαγμα και η ισοτιμία των νομισμάτων

►► ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Να καταλάβετε την έννοια και τις λειτουργίες του χρήματος, τη διάρθρωση και τις λειτουργίες του τραπεζικού συστήματος, το ρόλο και τη λειτουργία των χρηματιστηρίων, τον τρόπο διαμόρφωσης των τιμών των μετοχών και την έννοια του συναλλάγματος.

I. Το χρήμα

I.1 Έννοια και λειτουργίες του χρήματος

Στις πρωτόγονες κοινωνίες, στις οποίες τα νοικοκυριά ήταν σχεδόν αυτάρκη ως προς την παραγωγή και την κατανάλωση, οι λίγες σχετικά ανταλλαγές που γίνονταν μπορούσαν να πραγματοποιηθούν με **αντιπραγματισμό**, δηλαδή με άμεση ανταλλαγή ενός προϊόντος με ένα άλλο. Η ποικιλία των προϊόντων που καταλάωναν τα νοικοκυριά αυτά ήταν μικρή, ενώ ο αριθμός και οι ποσότητες των προϊόντων που ήταν αντικείμενα ανταλλαγών ήταν ακόμα μικρότερα. Έτσι, δεν ήταν δύσκολο να βρεθεί ένα άτομο που να προσφέρει το αγαθό Α και να ζητάει το αγαθό Β, και ένα άλλο που να προσφέρει το αγαθό Β και να ζητάει το αγαθό Α.

Αντιπραγματισμός:

Άμεση ανταλλαγή ενός προϊόντος με ένα άλλο.

Με την εξέλιξη όμως των κοινωνιών και τη διάδοση της εξειδίκευσης και του καταμερισμού των έργων στην παραγωγή, καθώς και τη μεγάλη αύξηση του αριθμού των προϊόντων που παράγονται και ανταλλάσσονται, δεν μπορούσε πλέον ο αντιπραγματισμός να εξυπηρετήσει τις ανταλλαγές, επειδή ήταν εξαιρετικά δύσκολο ή και αδύνατο να επιτυγχάνεται σύμπτωση των επιθυμιών των ατόμων. Έτσι, η άμεση ανταλλαγή ενός αγαθού Α με ένα άλλο αγαθό Β μετατράπηκε σε ανταλλαγή με δύο ξεχωριστές πράξεις, μια πώληση, με την οποία το αγαθό Α ανταλλάσσεται με ένα τρίτο αγαθό κοινής αποδοχής, και μια αγορά, με την οποία το τρίτο αυτό αγαθό ανταλλάσσεται με το αγαθό Β. Το κοινώς αποδεκτό αγαθό ονομάζεται **κοινό ανταλλακτικό μέσο**, είναι δε αυτό που συνήθως αποκαλούμε **χρήμα**.

Χρήμα ή Κοινό ανταλλακτικό μέσο:

Μέσο που είναι κοινά αποδεκτό στις συναλλαγές.

Το χρήμα έχει τόσο μεγάλη χρησιμότητα στις σύγχρονες οικονομίες, ώστε θα μπορούσαμε να πούμε ότι χωρίς τη χρήση του δεν θα ήταν δυνατό να λειτουργήσουν αυτές. Παρόλα αυτά, θα πρέπει να θυμόμαστε ότι το χρήμα δεν αποτελεί παραγωγικό συντελεστή, απλώς είναι ένα μέσο που διευκολύνει πάρα πολύ τις συναλλαγές.

Το χρήμα επιτελεί ορισμένες βασικές οικονομικές λειτουργίες:

1) Είναι **κοινό ανταλλακτικό μέσο**. Τα άλλα αγαθά και οι υπηρεσίες ανταλλάσσονται με χρήμα.

2) Είναι **κοινό μέτρο της αξίας των διάφορων αγαθών και υπηρεσιών**. Αποτιμούμε τα αγαθά και τις υπηρεσίες σε χρήμα και κατόπιν μπορούμε να συγκρίνουμε τις χρηματικές αξίες επιμέρους προϊόντων, για να βρούμε τη σχετική τους αξία, δηλαδή την αξία του ενός σε σχέση με την αξία του άλλου. Για παράδειγμα, αν θέλουμε να συγκρίνουμε την αξία των παπουτσιών με την αξία της πατάτας, βρίσκουμε τις τιμές τους και τις συγκρίνουμε μεταξύ τους. Αν η τιμή των παπουτσιών είναι 60 € το ζευγάρι, ενώ της πατάτας είναι 0,6 € το κιλό, το ζευγάρι τα παπούτσια αξίζουν όσο 100 κιλά πατάτες (60:0,6). Χωρίς κοινή μονάδα μέτρησης της αξίας θα ήμασταν υποχρεωμένοι να εκφράζουμε την αξία κάθε προϊόντος σε μονάδες (ακέραιες ή κλασματικές) των άλλων προϊόντων. Π.χ. θα λέγαμε ότι ένα

πρόβατο αξίζει όσο τρία ζευγάρια παπούτσια ορισμένου τύπου ή εκατό κιλά σιτάρι ή το ένα τρίτο μιας αγελάδας ή πέντε ώρες διδασκαλίας της γαλλικής γλώσσας κ.ο.κ. Με τον ίδιο τρόπο η αξία κάθε άλλου αγαθού ή υπηρεσίας θα έπρεπε να καθοριστεί σε μονάδες των υπόλοιπων προϊόντων. Το σύστημα καθορισμού της ανταλλακτικής αξίας των προϊόντων θα ήταν όμως έτσι εξαιρετικά πολύπλοκο και θα δυσκόλευε σοβαρά τις συναλλαγές.

3) Είναι **μέσο διατήρησης αγοραστικής δύναμης**. Έχει το πλεονέκτημα ότι παρουσιάζει απόλυτη ρευστότητα, δηλαδή μπορεί κάθε στιγμή να μετατρέπεται σε αγαθά. Μας επιτρέπει δε να διατηρούμε την περιουσία μας, χωρίς να χρειάζεται να σωρεύουμε για το σκοπό αυτό άλλα αγαθά (π.χ. σιτηρά, λάδι κ.ά.), που χαλάνε με τον καιρό και κοστίζει η αποθήκευσή τους.

4) Είναι **μέσο σύναψης και εξόφλησης δανείων**. Δηλαδή, όταν έχουμε ανάγκη πόρων, δανειζόμαστε χρηματικά ποσά, εξοφλούμε δε αργότερα τα δάνειά μας πάλι σε χρήμα.

Βασικές λειτουργίες του χρήματος

- **Κοινό ανταλλακτικό μέσο**
- **Κοινό μέτρο της αξίας**
- **Μέσο διατήρησης αγοραστικής δύναμης**
- **Μέσο σύναψης και εξόφλησης δανείων**

1.2 Είδη χρήματος

Ιστορικά έχουν χρησιμοποιηθεί από τις διάφορες κοινωνίες ποικίλα κοινά ανταλλακτικά μέσα: δημητριακά, οικόσιτα ζώα, μέταλλα, χάντρες κ.ά. Το πρόβλημα με αυτά τα είδη ήταν ότι παρουσίαζαν σημαντικά μειονεκτήματα. Ορισμένα από αυτά:

- 1) Ήταν δύσκολο ή δαπανηρό να αποθηκευτούν** (π.χ. βόδια, πρόβατα κ.ά.).
- 2) Ήταν δύσκολο να μεταφερθούν** σε μεγάλες ποσότητες στην αγορά για πληρωμή άλλων αγαθών (π.χ. σιτάρι).
- 3) Δεν μπορούσαν να διαιρεθούν** (π.χ. ζωντανά ζώα).
- 4) Φθειρόνταν με το χρόνο** (π.χ. λάδι, ζωντανά ζώα).
- 5) Η προσφορά τους ήταν περιορισμένη** και δεν μπορούσε να αυξηθεί ανάλογα με τις αυξανόμενες ανάγκες της οικονομίας (π.χ. πολύτιμοι λίθοι).

Λόγω των μειονεκτημάτων των περισσότερων αγαθών που αναφέρθηκαν παραπάνω, από την αρχαιότητα άρχισαν να χρησιμοποιούν ως χρήμα κυρίως χρυσό και άργυρο, δύο μέταλλα που θεωρούνται πολύτιμα, επειδή έχουν ωραία εμφάνιση, δεν αλλοιώνονται με το χρόνο, είναι σπάνια, γιατί υπάρχουν σε πολύ μικρές ποσότητες, και είναι εύκολα διαιρετά.

Η κατασκευή **νομισμάτων** από πολύτιμα μέταλλα άρχισε από την αρχαία Ιωνία, τέτοια δε νομίσματα αποτέλεσαν την κύρια μορφή χρήματος για ολόκληρες χιλιετίες. Τα νομίσματα έχουν το πρόσθετο πλεονέκτημα ότι το βάρος και η περιεκτικότητά τους σε πολύτιμο μέταλλο είναι συγκεκριμένα, κάτι που διευκολύνει πολύ τις συναλλαγές.

Το χρήμα με χάρτινη μορφή, όπως αυτό που χρησιμοποιούμε σήμερα, έχει ιστορία λίγων μόνο αιώνων. Η αρχική μορφή του παρουσιάστηκε στις μεγάλες εμποροπανηγύρεις που γίνονταν στα ιταλικά κρατίδια την περίοδο της Αναγέννησης, ήταν δε αποδείξεις που χορηγούσαν ορισμένοι τοπικοί θησαυροφύλακες στους εμπόρους που τους κατέθεταν προσωρινά προς φύλαξη ποσά μεταλλικού χρήματος. Διαπιστώθηκε με τον καιρό ότι δεν ήταν πάντοτε αναγκαίο να αποσύρουν οι ίδιοι οι καταθέτες το μεταλλικό χρήμα, για να πληρώσουν για τα εμπορεύματα που αγόραζαν. Μπορούσαν απλώς να μεταβιβάσουν στους πωλητές την απόδειξη κατάθεσης που είχαν λάβει. Αυτό διευκόλυνε τις συναλλαγές και έκανε δυνατή την αποφυγή του κόστους και των κινδύνων της μεταφοράς των πολύτιμων μετάλλων. Για να διευκολύνονται δε περισσότερο οι έμποροι στις συναλλαγές τους, αντί για μία απόδειξη κατάθεσης για ολόκληρο το ποσό άρχισαν να εκδίδονται πολλές αποδείξεις για μικρότερα ποσά.

Με τον τρόπο αυτό καθιερώθηκαν σιγά σιγά ως χρήμα τα **τραπεζογραμμάτια**, που ήταν χάρτινο χρήμα το οποίο εκδιδόταν από τράπεζες, και ήταν ανταλλάξιμο με χρυσά νομίσματα. Δηλαδή, τα χάρτινα νομίσματα κυκλοφορούσαν αντί για τα χρυσά (συνήθως κυκλοφορούσαν παράλληλα και τα δύο είδη) κυρίως, επειδή ήταν πιο εύχρηστα στη μεταφορά. Οι τράπεζες διατηρούσαν ένα απόθεμα χρυσού, για να μπορούν να εξαργγυρώνουν τα τραπεζογραμμάτια με χρυσό, κάθε φορά που τους το ζητούσαν οι κάτοχοι των τραπεζογραμματίων.

Με τον καιρό, έπαψε να υπάρχει υποχρέωση των τραπεζών να συνδέουν την έκδοση χάρτινου χρήματος με την κατοχή από αυτές ορισμένου αποθέματος χρυσού ή αργύρου ή να ανταλλάσσουν το χάρτινο χρήμα με μεταλλικό. Τα σημερινά **χαρτονομίσματα** (διάδοχοι των τραπεζογραμματίων) δεν έχουν κάλυψη χρυσού ή αργύρου. Στην εποχή μας, το χρήμα το εκδίδει σε κάθε χώρα η **“Κεντρική Τράπεζα”** (βλ. παρακάτω).

Εκτός από χαρτονομίσματα κυκλοφορούν και **κέρματα** που έχουν μικρή ανταλλακτική αξία και η κυκλοφορία τους αποσκοπεί στο να διευκολύνει τις μικρές χρηματικές συναλλαγές. Πρέπει να σημειωθεί ότι η αξία του χρήματος που χρησιμοποιείται σήμερα στις περισσότερες χώρες του κόσμου δεν έχει σχέση με την εσωτερική του αξία, δηλαδή την αξία της ύλης από την οποία είναι φτιαγμένο. Η εσωτερική αυτή αξία έχει πολύ μικρή εμπορική αξία. Η αξία του χρήματος στηρίζεται στο γεγονός ότι γίνεται γενικά αποδεκτό για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών και για την εξόφληση δανείων.

Στις σύγχρονες κοινωνίες ένα πολύ μεγάλο μέρος των χρηματικών συναλλαγών πραγματοποιείται όχι με μετρητά αλλά με έκδοση **τραπεζικών επιταγών**. Τραπεζικές επιταγές μπορούν να εκδώσουν όσοι έχουν καταθέσει προηγουμένως χρήματα σε ένα λογαριασμό όψεως. Επίσης, μεγάλη είναι η χρήση **“πλαστικού χρήματος”**, δηλαδή **πιστωτικών καρτών**, αλλά αυξάνεται και η χρήση **“ηλεκτρονικού χρήματος”**, δηλαδή η διενέργεια πληρωμών με ηλεκτρονική μεταφορά χρηματικών ποσών από έναν τραπεζικό λογαριασμό σε άλλο. Ο τελευταίος τρόπος πληρωμών είναι ακόμα πολύ περιορισμένος.

Σύγχρονα μέσα πληρωμών

- **Χαρτονομίσματα**
- **Κέρματα**
- **Τραπεζικές επιταγές**
- **Πιστωτικές κάρτες**
- **“Ηλεκτρονικό χρήμα”**

1.3 Η αγορά χρήματος

Σε κάθε σύγχρονη οικονομία υπάρχει μια **αγορά χρήματος** στην οποία προσφέρεται και ζητείται χρήμα.

Τι αποτελεί **προσφορά χρήματος**; Πολύ απλά μπορούμε να πούμε ότι στις σύγχρονες οικονομίες η προσφορά χρήματος περιλαμβάνει τα χαρτονομίσματα και τα κέρματα που βρίσκονται σε κυκλοφορία, τα χρήματα που βρίσκονται κατατεθειμένα στις τράπεζες ή γενικά διατίθενται για δανεισμό. Σήμερα δίνονται περισσότεροι από ένας ορισμοί της προσφοράς χρήματος που ο καθένας περιλαμβάνει πρόσθετα στοιχεία, για απλοποίηση όμως της εξέτασης του θέματος δεν θα τους συζητήσουμε. Χρήμα προσφέρεται από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις, αλλά την ποσότητα χρήματος που βρίσκεται σε κυκλοφορία μπορεί να την επηρεάζει η Κεντρική Τράπεζα με ορισμένα μέτρα.

Προσφορά χρήματος:

Περιλαμβάνει τα χαρτονομίσματα και τα κέρματα σε κυκλοφορία, τις τραπεζικές καταθέσεις και ορισμένα άλλα στοιχεία.

Τι αποτελεί **ζήτηση χρήματος**; Από ποιους ζητείται το χρήμα και για ποιο λόγο; Χρήμα ζητάνε τα άτομα, οι επιχειρήσεις και άλλοι (π.χ. το κράτος), για να ικανοποιήσουν τρεις στόχους: Πρώτος στόχος είναι η **διευκόλυνση των συναλλαγών**. Δεύτερος στόχος είναι η **αντιμετώπιση έκτακτων οικονομικών αναγκών**. Τρίτος στόχος είναι η **δυνατότητα κερδοσκοπίας** με την αγορά ομολόγων και άλλων χρηματιστηριακών, τραπεζικών ή κρατικών τίτλων.

Ζήτηση χρήματος:

Χρήμα ζητείται για τη διευκόλυνση των συναλλαγών, για την αντιμετώπιση έκτακτων οικονομικών αναγκών και για κερδοσκοπικούς λόγους.

Στην αγορά χρήματος προσδιορίζεται η τιμή του χρήματος, που είναι το **επιτόκιο**, από την προσφορά και τη ζήτηση χρήματος. Σε οικονομίες στις οποίες ο χρηματικός τομέας λειτουργεί ελεύθερα, εκεί δηλαδή όπου δεν προσδιορίζει τα επιτόκια η Κεντρική Τράπεζα αλλά οι δυνάμεις της αγοράς χρήματος, η ζήτηση και η προσφορά χρήματος προσδιορίζουν επιτόκια ισορροπίας, στα οποία η ποσότητα χρήματος που προσφέρεται ισούται με την ποσότητα χρήματος που ζητείται.

Αγορά χρήματος:

Αγορά στην οποία μέσω της ζήτησης και της προσφοράς χρήματος προσδιορίζεται η τιμή του, δηλαδή το επιτόκιο.

Αν το επιτόκιο είναι υψηλότερο από το επιτόκιο ισορροπίας, δε θα υπάρχει ισορροπία στην αγορά χρήματος, δηλαδή η ποσότητα χρήματος που θα προσφέρεται θα είναι μεγαλύτερη από εκείνη που θα ζητείται. Αν τότε το επιτόκιο δεν κρατηθεί υψηλό με τεχνητά μέσα (π.χ. με παρέμβαση της Κεντρικής Τράπεζας), θα τείνει να πέσει στο επίπεδο ισορροπίας. Αντίθετα, αν το επιτόκιο στην αγορά χρήματος είναι χαμηλότερο από το επίπεδο ισορροπίας, θα ζητείται περισσότερο χρήμα από όσο θα προσφέρεται. Αν δεν διατηρηθεί τεχνητά χαμηλό, θα έχει την τάση να ανέβει στο επίπεδο ισορροπίας.

2. Το τραπεζικό σύστημα

Σε κάθε χώρα, υπάρχουν διάφορα τραπεζικά ιδρύματα και ποικίλοι χρηματοδοτικοί οργανισμοί. Κάθε χώρα έχει μια **“Κεντρική Τράπεζα”**, η οποία έχει το **“εκδοτικό προνόμιο”**, δηλαδή είναι εξουσιοδοτημένη από το κράτος να εκδίδει το χρήμα (να τυπώνει χαρτονομίσματα και να προβαίνει στην κοπή κερμάτων). Η κεντρική τράπεζα ασκεί επίσης τις εξής λειτουργίες:

- 1)** Παίζει το ρόλο του **τραπεζίτη του κράτους**.
- 2)** Είναι η **τράπεζα των εμπορικών τραπεζών**, στις οποίες χορηγεί δάνεια, όταν αυτές χρειάζονται χρήματα.
- 3)** Έχει την **ευθύνη της εποπτείας της καλής λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος** της χώρας, δηλαδή εποπτεύει και ελέγχει τις εμπορικές τράπεζες κ.ά.
- 4)** **Ασκεί τη νομισματική πολιτική της χώρας**. Με την πολιτική αυτή επηρεάζεται η προσφορά χρήματος στην οικονομία και, μέσω αυτής, και το ύψος του επιτοκίου.

Στη χώρα μας, κεντρική τράπεζα είναι η **Τράπεζα της Ελλάδος**, η οποία ιδρύθηκε το 1928. Στις χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, ορισμένες από τις λειτουργίες αυτές ασκούνται πλέον σε υπερεθνικό επίπεδο, έχει δε ιδρυθεί και η **Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα**.

Κεντρική τράπεζα:

Τράπεζα σε κάθε χώρα που είναι εξουσιοδοτημένη από την κυβέρνηση να εκδίδει χρήμα, να τηρεί λογαριασμούς του κράτους, να δρα ως τραπεζίτης των άλλων τραπεζών, να εποπτεύει το τραπεζικό σύστημα και να ασκεί τη νομισματική πολιτική. Στη χώρα μας, κεντρική τράπεζα είναι η Τράπεζα της Ελλάδος.

Εκτός από την κεντρική τράπεζα υπάρχουν και οι **εμπορικές τράπεζες**. Αυτές δέχονται καταθέσεις από τα νοικοκυριά, τις επιχειρήσεις κτλ., χορηγούν δάνεια και διενεργούν διάφορων ειδών τραπεζικές εργασίες. Τέτοιες τράπεζες στη χώρα μας είναι η Εθνική Τράπεζα, η Εμπορική Τράπεζα, η Τράπεζα Εργασίας, η Τράπεζα Πίστωσης, η Τράπεζα Πειραιώς κ.ά.

Υπάρχουν διάφορων ειδών τραπεζικοί λογαριασμοί: όψεως χωρίς τόκο, τρεχούμενοι, προθεσμίας ενός έτους, προθεσμίας τριών ετών κ.ά. Επίσης υπάρχουν διάφορων ειδών τραπεζικές χορηγήσεις, δηλαδή δανειοδοτήσεις, ανάλογα με τη διάρκεια του δανείου (π.χ. υπάρχουν βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα δάνεια), τον κλάδο στον οποίο ανήκει η δανειοδοτούμενη επιχείρηση (δάνεια προς τη γεωργία, τη βιομηχανία, το εμπόριο κτλ.), το σκοπό (στεγαστικά δάνεια, καταναλωτικά δάνεια κ.ά.) κτλ. Οι εμπορικές τράπεζες πραγματοποιούν τα κέρδη τους κυρίως από τη διαφορά των επιτοκίων καταθέσεων και χορηγήσεων (τα πρώτα είναι χαμηλότερα από τα δεύτερα) και από τις προμήθειες που εισπράττουν για τις διάφορες υπηρεσίες που προσφέρουν στο κοινό. Επίσης έχουν έσοδα και από άλλες υπηρεσίες τους (π.χ. τη φύλαξη μετοχών, την πώληση ξένων νομισμάτων).

Εμπορικές τράπεζες:

Τράπεζες που κυρίως δέχονται καταθέσεις από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις, χορηγούν δάνεια και διεξάγουν κι άλλες τραπεζικές εργασίες.

Επιπλέον των εμπορικών τραπεζών λειτουργούν στη χώρα μας και ορισμένοι **ειδικό πιστωτικοί οργανισμοί**, όπως η Εθνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης και το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, που παρέχουν ορισμένες μόνο πιστωτικές υπηρεσίες.

Ειδικό πιστωτικό οργανισμό:

Εξειδικευμένοι πιστωτικοί οργανισμοί που παρέχουν ορισμένες μόνο πιστωτικές υπηρεσίες.

3. Τα χρηματιστήρια

3.1 Τι είναι και πώς λειτουργούν τα χρηματιστήρια

Υπάρχουν διάφορων ειδών χρηματιστήρια. Τα **χρηματιστήρια αξιών** είναι αγορές που λειτουργούν στις περισσότερες χώρες του κόσμου στις οποίες, κάθε εργάσιμη ημέρα, αγοράζονται και πωλούνται μεγάλες ποσότητες ορισμένων τίτλων, μετοχών και ομολογιών, κάτω από συνθήκες που πλησιάζουν πολύ στον πλήρη ανταγωνισμό.

Το χρηματιστήριο αξιών κάθε χώρας λειτουργεί ως μια κεντρική “αγορά”, δηλαδή ως ένας χώρος στον οποίο γίνονται οι συναλλαγές, παρ’ όλο που μπορεί να δώσει κανείς από μακριά εντολές για πώληση ή για αγορά. Ειδικά εξουσιοδοτημένα άτομα (εκπρόσωποι χρηματιστηριακών εταιρειών) δίνουν για λογαριασμό των πελατών τους τέτοιες εντολές. Μέχρι πριν λίγα χρόνια οι εντολές αυτές δίνονταν

με επιτόπια εκφώνηση της προσφερόμενης ή ζητούμενης ποσότητας κάθε μετοχής (ή ομολογίας) και της αντίστοιχης τιμής προσφοράς ή ζήτησης. Στην εποχή μας, οι εντολές αυτές διαβιβάζονται πλέον ηλεκτρονικά με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Κάθε ημέρα, διαμορφώνεται μια τιμή βραχυχρόνιας ισορροπίας για κάθε αντικείμενο συναλλαγής, στην οποία η προσφερόμενη ποσότητα εξισώνεται με τη ζητούμενη. Μπορεί όμως να υπάρχει προσωρινά και ανικανοποίητη ζήτηση ή προσφορά στην “τιμή κλεισίματος” μιας περιόδου συναλλαγών. Ανικανοποίητη ζήτηση υπάρχει, όταν στην τιμή που διαμορφώνεται στο κλείσιμο υπάρχουν αγοραστές που θα ήθελαν να αγοράσουν, αλλά δε βρίσκουν, ενώ ανικανοποίητη προσφορά υπάρχει, όταν υπάρχουν πωλητές που θα ήθελαν να πουλήσουν, αλλά δε βρίσκουν άλλους αγοραστές. Σε τέτοιες περιπτώσεις η ισορροπία αποκαθίσταται συνήθως στην επόμενη συνεδρίαση. Πρέπει να τονιστεί ότι, στη διάρκεια κάθε συνεδρίασης του χρηματιστηρίου, η τιμή κάθε μετοχής και ομολογίας έχει διακυμάνσεις, δηλαδή άλλοτε αυξάνεται κι άλλοτε μειώνεται. Π.χ. όταν ζητούνται περισσότερες μετοχές μιας εταιρείας σε συγκεκριμένη τιμή από αυτές που προσφέρονται, τότε η τιμή αυξάνεται, ενώ στην αντίθετη περίπτωση μειώνεται. Αυτό σημαίνει ότι οι περισσότερες μετοχές και ομολογίες αλλάζουν χέρια σε τιμές που διαφέρουν από τις τιμές κλεισίματος, που είναι οι τιμές των τελευταίων συναλλαγών της χρηματιστηριακής συνεδρίασης.

Χρηματιστήρια Αξιών:

Οργανωμένες ανταγωνιστικές αγορές στις οποίες γίνονται αγορές και πωλήσεις χρηματιστηριακών τίτλων, δηλαδή μετοχών και ομολογιών.

Τα **χρηματιστήρια εμπορευμάτων** είναι καλά οργανωμένες ανταγωνιστικές αγορές στις οποίες κάθε εργάσιμη ημέρα μπορούν να αγοράζονται και να πωλούνται πρώτες ύλες και ορισμένα άλλα εμπορεύματα, π.χ. σιτάρι, καλαμπόκι, καπνός, καφές, χαλκός.

Χρηματιστήρια Εμπορευμάτων:

Οργανωμένες ανταγωνιστικές αγορές στις οποίες γίνονται αγορές και πωλήσεις ορισμένων προϊόντων, π.χ. ορισμένων μετάλλων, αργού πετρελαίου, ορισμένων γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων κ.ά.

3.2 Ο ρόλος των χρηματιστηρίων στην οικονομία

Τα χρηματιστήρια παίζουν εξαιρετικά χρήσιμο ρόλο στην οικονομία μιας χώρας. Μέσω των **χρηματιστηρίων, των οποίων αντικείμενο αγοραπωλησίας είναι μετοχές εταιρειών και ομόλογα**, οι αποταμιεύσεις του ευρύτερου κοινού μπορούν και διοχετεύονται σε επιχειρήσεις (μεγάλες ανώνυμες εταιρείες που πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις) ή και σε άλλους φορείς (π.χ. στο Δημόσιο, όταν εκδίδει ομολογιακό δάνειο και πουλάει ομόλογά του ή όταν πουλάει μετοχές εταιρειών). Με την έκδοση μετοχών και τη διάθεσή τους μέσω του χρηματιστηρίου, μια επιχείρηση συγκεντρώνει μεγάλα χρηματικά κεφάλαια που μπορεί να χρησιμοποιήσει για ανάπτυξη, εξυγίανση κτλ. Οι αγοραστές των μετοχών της, δηλαδή οι **μέτοχοι**, συμμερίζονται μαζί της τους επιχειρηματικούς κινδύνους. Αν οι

εργασίες πάνε καλά, συμμετέχουν στα κέρδη της, εισπράττοντας μερίδιο από αυτά, το οποίο ονομάζεται **μέρισμα**. Ενδεχομένως ωφελούνται και από ανατίμηση της χρηματιστηριακής τιμής της μετοχής (αν την πουλήσουν), που μπορεί να προκληθεί από το μεγάλα κέρδη της επιχείρησης. Στην περίπτωση αυτή η ζήτηση αυξάνεται περισσότερο από την προσφορά της μετοχής, με αποτέλεσμα την αύξηση της τιμής της. Αν όμως οι εργασίες της δεν πάνε καλά, συμμετέχουν έμμεσα στα αρνητικά οικονομικά αποτελέσματα, τα οποία φαίνονται στην πτωτική πορεία της χρηματιστηριακής τιμής της μετοχής της και στην αδυναμία καταβολής μερίσματος στους μετόχους.

Οι μεγάλες ανώνυμες εταιρείες έχουν τη δυνατότητα να εξασφαλίζουν μεγάλα χρηματικά ποσά εκδίδοντας ομολογιακά δάνεια και πουλώντας ομόλογα στο κοινό μέσω του χρηματιστηρίου. Στην περίπτωση αυτή, δανείζονται χρήματα από τους αγοραστές των ομολόγων και αναλαμβάνουν την υποχρέωση να τους πληρώνουν ένα σταθερό ποσό κάθε χρόνο (τόκο), καθώς επίσης να επιστρέφουν το ποσό του δανείου στη λήξη του.

Η λειτουργία των **χρηματιστηρίων εμπορευμάτων** εξασφαλίζει την ομαλή τροφοδοσία των επιχειρήσεων που χρειάζονται τα προϊόντα που πωλούνται μέσω αυτών, για τη δική τους παραγωγή ή το εμπόριο που διεξάγουν. Στα χρηματιστήρια αυτά μπορεί κανείς να πωλήσει ή να αγοράσει προϊόντα όχι μόνο για άμεση παράδοση αλλά και για παράδοση σε διάφορες μελλοντικές ημερομηνίες. Με τον τρόπο αυτό, οι παραγωγοί μπορούν να προπωλούν τα προϊόντα τους σε συγκεκριμένες τιμές και να μην έχουν αβεβαιότητα σχετικά με το ποιος θα είναι οι συνθήκες της αγοράς γι' αυτά, όταν θα έρθει η ώρα να τα διαθέσουν. Ομοίως, οι αγοραστές μπορούν να προαγοράζουν, πάλι σε συγκεκριμένες τιμές, τα προϊόντα που θα χρειαστούν στο μέλλον και να μην ανησυχούν για τις συνθήκες που θα επικρατούν γι' αυτά τότε.

Ένα πρόβλημα που δημιουργείται από τη λειτουργία των χρηματιστηρίων είναι ότι πάρα πολλοί από εκείνους που λαμβάνουν μέρος στις σχετικές αγοραπωλησίες το κάνουν από διάθεση κερδοσκοπίας, σαν να λαμβάνουν μέρος σε κάποιο τυχερό παιχνίδι. Η τακτική αυτή στρεβλώνει τους κανόνες λειτουργίας των χρηματιστηριακών αγορών, δημιουργεί προϋποθέσεις, για να παίζονται "παιχνίδια", προκαλεί μεγάλα χρηματιστηριακά κέρδη ή μεγάλες ζημιές στους "παίχτες" κ.ά.

4. Το συνάλλαγμα και η ισοτιμία των νομισμάτων

Η ύπαρξη πολλών εθνικών νομισμάτων περιπλέκει τις διεθνείς συναλλαγές, αφού το κάθε νόμισμα έχει τη δική του ανταλλακτική αξία. Ο όρος **εξωτερικό συνάλλαγμα** αναφέρεται σε νομίσματα που χρησιμοποιούνται στις διεθνείς πληρωμές. Ο όρος **αγορά εξωτερικού συναλλάγματος** αναφέρεται σε αγορά στην οποία ένα εθνικό νόμισμα (π.χ. δολάριο ΗΠΑ) αγοράζεται με ανταλλαγή άλλου εθνικού νομίσματος (π.χ. γιεν Ιαπωνίας). Ο όρος **τιμή συναλλάγματος** ή **συναλλαγματική ισοτιμία** αναφέρεται στην τιμή ενός νομίσματος εκφρασμένη σε μονάδες άλλου εθνικού νομίσματος (π.χ. 1 δολάριο ΗΠΑ = 180 γιεν Ιαπωνίας).

Η ισοτιμία μεταξύ δύο εθνικών νομισμάτων, όταν αυτή αφήνεται να προσδιορίζεται ελεύθερα από την προσφορά και τη ζήτηση, καθορίζεται συνήθως στις διεθνείς ανταγωνιστικές αγορές συναλλάγματος, στις οποίες τα διάφορα νομίσματα αγοράζονται και πωλούνται από ειδικούς χρηματιστές ή και από τράπεζες. Όταν μεταβάλλονται η ζήτηση ή η προσφορά, μεταβάλλεται και η συναλλαγματική ισοτιμία.

Εξωτερικό συνάλλαγμα:

Νομίσματα που χρησιμοποιούνται στις διεθνείς πληρωμές.

Αγορά εξωτερικού συναλλάγματος:

Αγορά στην οποία ένα εθνικό νόμισμα αγοράζεται με ανταλλαγή άλλου εθνικού νομίσματος.

Τιμή συναλλάγματος ή συναλλαγματική ισοτιμία:

Τιμή ενός νομίσματος εκφρασμένη σε μονάδες άλλου εθνικού νομίσματος.

Οι χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έγιναν μέλη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) αποφάσισαν να καταργήσουν τα εθνικά τους νομίσματα και να τα αντικαταστήσουν με ένα καινούργιο νόμισμα, το **Ευρώ**, που θα είναι πλέον κοινό νόμισμα. Στην αρχική φάση, καθιερώθηκαν σταθερές ισοτιμίες των εθνικών νομισμάτων των επιμέρους χωρών-μελών της ΟΝΕ με το Ευρώ το οποίο στη φάση αυτή ήταν λογιστική μονάδα, χωρίς φυσική υπόσταση. Στη δεύτερη φάση (από την πρώτη Ιανουαρίου του έτους 2002), το Ευρώ απέκτησε φυσική ύπαρξη ως νόμισμα και κυκλοφορούσε παράλληλα με τα εθνικά νομίσματα. Ενώ στην τρίτη φάση (από την 1η Μαρτίου 2002), τα εθνικά νομίσματα αποσύρθηκαν πια από την κυκλοφορία και παρέμεινε το Ευρώ ως μοναδικό κοινό νόμισμα.

Ευρώ:

Κοινό νόμισμα των χωρών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εντάχθηκαν στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Άρχισε να κυκλοφορεί την 1η Ιανουαρίου 2002 και αντικατέστησε τα εθνικά νομίσματα των χωρών που είναι μέλη της ΟΝΕ.

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Το χρήμα είναι απαραίτητο για τη λειτουργία των σύγχρονων οικονομιών, γιατί επιτελεί βασικές οικονομικές λειτουργίες (κοινό ανταλλακτικό μέσο, κοινό μέτρο της αξίας αγαθών και υπηρεσιών, μέσο διατήρησης αγοραστικής δύναμης, μέσο σύναψης και εξόφλησης δανείων). Ενώ αρχικά ως χρήμα χρησιμοποιούνταν κάποιο αγαθό, σήμερα οι πληρωμές γίνονται με χαρτονομίσματα, κέρματα, τραπεζικές επιταγές κ.ά.

Η αγορά χρήματος προσδιορίζει το ύψος του επιτοκίου με βάση τη ζήτηση και την προσφορά χρήματος. Το επιτόκιο ισορροπίας είναι εκείνο στο οποίο η συνολική ποσότητα χρήματος που ζητείται είναι ίση με την ποσότητα χρήματος που προσφέρεται.

Το τραπεζικό σύστημα περιλαμβάνει την κεντρική τράπεζα, τις εμπορικές τράπεζες και ορισμένους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς. Η κεντρική τράπεζα παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο σε μια οικονομία λόγω των λειτουργιών που ασκεί.

2. Η Κεντρική Τράπεζα μιας χώρας δεν παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομία της, αφού δεν δίνει δάνεια στους ιδιώτες ούτε τους ανοίγει λογαριασμούς καταθέσεων. Σ Λ

3. Αν η αγορά χρήματος σε μια χώρα λειτουργεί ελεύθερα, η ζήτηση και η προσφορά χρήματος προσδιορίζουν το ύψος του επιτοκίου, δηλαδή την τιμή του χρήματος. Σ Λ

4. Τα χρηματιστήρια δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ανταγωνιστικές αγορές, αφού οι τιμές των μετοχών και ομολογιών ή των εμπορευμάτων που αγοράζονται και πωλούνται σε αυτά προσδιορίζονται τελικά από λίγους μεγάλους αγοραστές και πωλητές. Σ Λ

5. Η τιμή ενός εθνικού νομίσματος σε σχέση με άλλα εθνικά νομίσματα καθορίζεται πάντοτε από την Κεντρική Τράπεζα της χώρας και δεν μπορεί να επηρεάζεται από τις διεθνείς αγορές συναλλάγματος. Σ Λ

6. Ακόμα και σήμερα που κυκλοφορεί το ΕΥΡΩ δεν μπορεί να θεωρηθεί ως κανονικό νόμισμα, αφού δεν αποτελεί εθνικό νόμισμα μιας συγκεκριμένης χώρας. Σ Λ

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Ένα από τα παρακάτω **δεν** αποτελεί βασική λειτουργία του χρήματος:

- α) Το να λειτουργεί ως παραγωγικός συντελεστής.
- β) Το να λειτουργεί ως μέτρο έκφρασης της αξίας των αγαθών και υπηρεσιών.
- γ) Το να λειτουργεί ως κοινό ανταλλακτικό μέσο.
- δ) Το να λειτουργεί ως μέσο διατήρησης της αγοραστικής δύναμης.
- ε) Το να λειτουργεί ως μέσο σύναψης και εξόφλησης δανείων.

2. Στη ζήτηση χρήματος **δεν** περιλαμβάνεται:

- α) Η ζήτηση χρήματος για κερδοσκοπία.
- β) Η ζήτηση χρήματος για εξυπηρέτηση των συναλλαγών.
- γ) Η ζήτηση χρήματος για αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών.
- δ) Η ζήτηση από συλλέκτες παλαιών χαρτονομισμάτων που δεν κυκλοφορούν πλέον.

3. Στο τραπεζικό σύστημα μιας χώρας **δεν** περιλαμβάνονται:

- α) Η Κεντρική Τράπεζα.
- β) Οι ιδιωτικές εμπορικές τράπεζες.
- γ) Οι εμπορικές τράπεζες των οποίων την πλειοψηφία των μετοχών την κατέχει το κράτος.
- δ) Οι χρηματοπιστωτικές εταιρείες.
- ε) Οι ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί, π.χ. η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος.

4. Στα διάφορων ειδών χρηματιστήρια **δεν** μπορούν να γίνουν κάποιες από τις παρακάτω πράξεις:

- α) Αγορές και πωλήσεις συναλλάγματος.
- β) Αγορές και πωλήσεις μετοχών.
- γ) Αγορές και πωλήσεις υπηρεσιών.
- δ) Αγορές και πωλήσεις εμπορευμάτων.
- ε) Αγορές και πωλήσεις ομολόγων.

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

►► ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Τι περιλαμβάνει ο δημόσιος τομέας
2. Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία
  - 2.1 Δημόσιες δαπάνες και δημόσια έσοδα
  - 2.2 Ο κρατικός προϋπολογισμός
3. Ο δημόσιος δανεισμός
4. Οι δημόσιες επιχειρήσεις

►► ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Να κατανοήσετε τη φύση και τη σημασία του οικονομικού ρόλου του κράτους, και τις έννοιες του κρατικού προϋπολογισμού, των δημόσιων δαπανών και των δημόσιων εσόδων, του δημόσιου δανεισμού και των δημόσιων επιχειρήσεων.

1. Τι περιλαμβάνει ο δημόσιος τομέας

Ο δημόσιος τομέας ή κράτος περιλαμβάνει διάφορους δημόσιους φορείς, όπως είναι η Βουλή, η κυβέρνηση, τα υπουργεία, οι περιφερειακές διοικητικές υπηρεσίες (γενικές γραμματείες περιφερειών, νομαρχίες), οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης (δήμοι και κοινότητες), διάφορα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων, Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο κτλ.) κ.ά.

Ως συλλογικά όργανα, οι φορείς του δημοσίου παίρνουν αποφάσεις για θέματα που αφορούν ολόκληρη την κοινωνία (π.χ. η Βουλή, τα υπουργεία κ.ά.) ή μεγάλα τμήματά της, με γνώμονα το συλλογικό συμφέρον. Η υλοποίηση των αποφάσεων αυτών δε γίνεται μέσω του μηχανισμού των τιμών, ο οποίος δεσπόζει στον ιδιωτικό τομέα, αλλά με άλλα μέσα που έχει στη διάθεσή του ο δημόσιος τομέας.

2. Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία

Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία είναι πολλαπλός και εξαιρετικά σημαντικός. Ακόμα και στις πιο φιλελεύθερες οικονομίες υπάρχει ουσιαστική κρατική παρέμβαση σε πολλούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Οι πιο σημαντικές παρεμβάσεις περιγράφονται με συντομία παρακάτω:

1) Η παραγωγή των δημόσιων αγαθών, τα οποία είναι απαραίτητα για την ύπαρξη κοινωνικής ζωής. Τέτοια αγαθά είναι η εθνική άμυνα, η εσωτερική ασφάλεια, η δικαιοσύνη, η προστασία της υγείας, η πυροπροστασία, η κατασκευή και η συντήρηση οδικών δικτύων, λιμανιών και αεροδρομίων, η δημόσια εκπαίδευση και πολλά άλλα.

Από τη φύση τους, τα δημόσια αγαθά παρέχουν οφέλη για ολόκληρη την κοινωνία ή για κάποιο τμήμα της. Για ορισμένα από αυτά, τα οφέλη παρέχονται, άσχετα αν τα επιμέρους άτομα είναι διατεθειμένα να πληρώσουν, για να τα αποκτήσουν ή όχι. Κανένας ιδιώτης δε θα ήταν διατεθειμένος να παράγει μόνος του τέτοιες υπηρεσίες, αφού δε θα μπορούσε να επιβάλει αντίτιμο σε όσους θα τις απολάμβαναν. Για παράδειγμα, η προστασία που προσφέρει η εθνική άμυνα καλύπτει ολόκληρη τη χώρα και τον πληθυσμό της, ακόμα κι αν ένας πολίτης δηλώσει ότι δεν επιθυμεί να πληρώσει για την προστασία αυτή, επειδή δεν τη χρειάζεται. Ομοίως, οι φάροι παρέχουν τις υπηρεσίες τους προς όλα τα πλοία που περνάνε από την περιοχή τους.

Εκτός όμως από αυτά τα δημόσια αγαθά υπάρχουν άλλα, για τα οποία θα μπορούσαν να αποκλειστούν εκείνοι που δεν θα πλήρωναν. Τέτοια είναι η δημόσια παιδεία, η δημόσια υγεία κ.ά. Σε τέτοιες περιπτώσεις, έστω και αν παράγονται από το Δημόσιο οι υπηρεσίες αυτές, θα μπορούσαν να παρέχονται προς το κοινό με επιβολή οικονομικής επιβάρυνσης, όπως κάνουν και τα ιδιωτικά σχολεία και νοσοκομεία. Επειδή όμως το κράτος θέλει να έχει όλος ο πληθυσμός ευχέρεια πρόσβασης στη δημόσια παιδεία και στη δημόσια νοσηλεία, παρέχει τις υπηρεσίες αυτές δωρεάν, στην περίπτωση της παιδείας, ή με μικρή οικονομική επιβάρυνση στην περίπτωση της δημόσιας υγείας.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι πολλά δημόσια αγαθά θα ήταν δυνατό να παράγονται εναλλακτικά από τον ιδιωτικό τομέα, με την προϋπόθεση ότι θα τα χρηματοδοτούσε το κράτος. Λόγου χάριν, το κράτος θα μπορούσε να πληρώνει ιδιώτες να κατασκευάσουν και να λειτουργούν τους φάρους, τα λιμάνια, τα αεροδρόμια και αρκετά άλλα δημόσια αγαθά.

Δημόσια αγαθά:

Αγαθά απαραίτητα για την ύπαρξη κοινωνικής ζωής. Παρέχουν οφέλη σε ολόκληρη την κοινωνία ή σε κάποιο τμήμα της. Συνήθως παρέχονται από το κράτος στο κοινό χωρίς πληρωμή ή με σχετικά μικρή χρηματική επιβάρυνση. Παραδείγματα είναι η εθνική άμυνα, η δικαιοσύνη, η δημόσια παιδεία, η δημόσια υγεία κ.ά.

2) Η μεταβολή του επιπέδου του εισοδήματος και του προϊόντος. Η ζήτηση του Δημοσίου για καταναλωτικά και επενδυτικά αγαθά και για υπηρεσίες αποτελεί ένα πολύ σημαντικό μέρος της συνολικής ζήτησης στην οικονομία. Η αύξηση ή η μείωση της ζήτησης αυτής επηρεάζει άμεσα τη συνολική ζήτηση, επομένως και το επίπεδο του εισοδήματος και του προϊόντος της οικονομίας.

Επίσης, επειδή το κράτος απορροφά χρηματικούς πόρους από την κοινωνία μέσω των φόρων, των τελών κ.ά., έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει το ύψος του καθαρού εισοδήματος, που διαθέτουν τα άτομα και οι επιχειρήσεις και, μέσω αυτού, να μεταβάλει τη συνολική ζήτηση του ιδιωτικού τομέα για καταναλωτικά και για επενδυτικά αγαθά. Με τον τρόπο αυτό, το κράτος μπορεί να επηρεάζει έμμεσα το επίπεδο του συνολικού εισοδήματος και του προϊόντος της οικονομίας.

3) Η άμβλυνση των σοβαρών οικονομικών προβλημάτων της ανεργίας και του πληθωρισμού. Όταν υπάρχει ανεργία, το κράτος συχνά αυξάνει τις δικές του δαπάνες, ενώ παράλληλα μειώνει τη φορολογία, ώστε να τονωθεί τόσο η ιδιωτική όσο και η δημόσια ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, για να αυξηθεί η συνολική οικονομική δραστηριότητα και να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας. Αντίθετα, όταν το πρόβλημα δεν είναι η ανεργία αλλά ο πληθωρισμός, συνήθως το κράτος μειώνει τις δικές του δαπάνες και αυξάνει τη φορολογία, προκειμένου να μειωθεί η ιδιωτική και η δημόσια ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών, ώστε να μειωθούν οι αυξητικές τάσεις των τιμών.

4) Ο καθορισμός της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής, δηλαδή των εισαγωγικών δασμών, των εξαγωγικών επιδοτήσεων, των ποσοτικών περιορισμών στις εισαγωγές, της ισοτιμίας του εθνικού νομίσματος σε σχέση με τα νομίσματα άλλων χωρών κ.ά. Με την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση τα παραπάνω καθορίζονται πλέον με βάση κανόνες που ισχύουν για όλα τα κράτη-μέλη της Ένωσης.

5) Η αναδιανομή του εισοδήματος. Συνήθως το κράτος φορολογεί περισσότερο εκείνους που έχουν μεγάλα εισοδήματα, ενώ παρέχει διάφορα οικονομικά βοηθήματα και φορολογικές ελαφρύνσεις σε άτομα με χαμηλά εισοδήματα.

6) Η παρέμβαση στην οικονομία με άλλους τρόπους. Το κράτος παρεμβαίνει επίσης και με διαφορετικούς τρόπους από τους παραπάνω: Πραγματοποιεί διάφορα μεγάλα αναπτυξιακά έργα, θεσπίζει μέτρα που επηρεάζουν τις επιχειρήσεις και την απόδοση της οικονομίας (π.χ. με εργατική νομοθεσία, με μέτρα ενθάρρυνσης των ιδιωτικών επενδύσεων και αποταμιεύσεων κ.ά.), παρεμβαίνει άμεσα στο θέμα της ανεργίας, δημιουργώντας θέσεις εργασίας στο δημόσιο τομέα, και εφαρμόζει και ορισμένα μέτρα άμεσων ελέγχων της οικονομίας (π.χ. απαγορεύει την παραγωγή ορισμένων ειδών, ελέγχει τους κανόνες της κατασκευής κτιρίων και τις χρήσεις της γης κ.ά.).

Κύριες οικονομικές λειτουργίες του κράτους

- Παραγωγή δημόσιων αγαθών
- Μεταβολή του εισοδήματος και του προϊόντος
- Καταπολέμηση ανεργίας και πληθωρισμού
- Καθορισμός εξωτερικής οικονομικής πολιτικής
- Αναδιανομή του εισοδήματος
- Άλλες παρεμβάσεις

2.1 Δημόσιες δαπάνες και δημόσια έσοδα

Όπως αναφέρθηκε ήδη, το κράτος πραγματοποιεί δαπάνες για αγορά αγαθών και υπηρεσιών και έχει ορισμένα έσοδα. **Δημόσιες δαπάνες** γίνονται για πληρωμή των μισθών και των άλλων αμοιβών εκείνων που απασχολούνται στο Δημόσιο, για την καταβολή συντάξεων στους συνταξιούχους του δημόσιου τομέα, για τη διενέργεια δημοσίων επενδύσεων σε έργα υποδομής (δρόμους, λιμάνια, κτίρια κ.ά.), για αγορά διάφορων ειδών που χρειάζονται στους κρατικούς φορείς (π.χ. είδη στρατιωτικού εξοπλισμού, ηλεκτρονικούς υπολογιστές, καύσιμα, γραφική ύλη κ.ά.), για την επιχορήγηση αγροτών, επιχειρηματιών που κάνουν επενδύσεις, ερευνητών και πολλών άλλων κατηγοριών ατόμων κ.ο.κ.

Τα **δημόσια έσοδα** προέρχονται από πολλές πηγές: α) Από **άμεσους φόρους**, όπως είναι ο φόρος που επιβάλλεται στα εισοδήματα των ατόμων, ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων, ο φόρος ακίνητης περιουσίας, ο φόρος κληρονομιάς, ο φόρος δωρεών και γονικών παροχών. β) Από **έμμεσους φόρους**, όπως είναι ο φόρος προστιθέμενης αξίας, οι φόροι κατανάλωσης ή φόροι επί των πωλήσεων και οι εισαγωγικοί δασμοί. Επιπλέον, το κράτος έχει ορισμένα έσοδα από πρόστιμα που επιβάλλονται σε διάφορων κατηγοριών παραβάτες, από τέλη που ισχύουν για την παροχή ορισμένων κρατικών υπηρεσιών, π.χ. λιμενικά τέλη, διόδια κ.ά. γ) Μια σημαντική πηγή εσόδων, εδώ και αρκετά χρόνια, είναι η οικονομική βοήθεια που λαμβάνεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, στα πλαίσια διάφορων προγραμμάτων, π.χ. μέσω των κοινοτικών πλαισίων στήριξης κ.ά. δ) Από τα **κέρδη δημόσιων επιχειρήσεων**.

Δημόσιες δαπάνες:

Δαπάνες του Δημοσίου για πληρωμή μισθών και συντάξεων, για διενέργεια κρατικών προμηθειών και δημόσιων επενδύσεων κτλ.

Δημόσια έσοδα:

Έσοδα του Δημοσίου από άμεσους και από έμμεσους φόρους, από τέλη και πρόστιμα κτλ.

2.2 Ο κρατικός προϋπολογισμός

Προς τα τέλη κάθε χρόνου συντάσσεται και κατατίθεται στη Βουλή για ψήφιση ο **Γενικός Προϋπολογισμός του Κράτους**, στον οποίο περιέχονται αναλυτικά οι προβλέψεις για τα κρατικά έσοδα και τις κρατικές δαπάνες του επόμενου έτους. Ο γενικός προϋπολογισμός του κράτους αποτελείται από δύο επιμέρους προϋπολογισμούς: Τον **τακτικό προϋπολογισμό** και τον **προϋπολογισμό δημόσιων επενδύσεων**. Ο **τακτικός προϋπολογισμός** περιλαμβάνει όλα τα αναμενόμενα έσοδα του Δημόσιου, εκτός από τα έσοδα από επενδύσεις και από δανεισμό. Επίσης, περιλαμβάνει όλες τις αναμενόμενες δαπάνες, εκτός από τις δαπάνες για επενδύσεις. Ο **προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων** περιλαμβάνει τα έσοδα και τις δαπάνες που προβλέπονται σχετικά με τις δημόσιες επενδύσεις. Μαζί με τον κρατικό προϋπολογισμό δημοσιεύεται και ο προϋπολογισμός του **Ειδικού Λογαριασμού Εγγυήσεων Γεωργικών Προϊόντων (ΕΛΕΓΕΠ)**. Ο λογαριασμός αυτός τηρείται στην Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος για τη διάθεση στην ελληνική γεωργία των κοινοτικών πόρων, δηλαδή των κοινοτικών επιδοτήσεων προς τη γεωργία, που έχουν ως στόχο τη διασφάλιση του εισοδήματος των παραγωγών.

Το πιο κάτω υπόδειγμα γενικού προϋπολογισμού του κράτους δίνει μια ιδέα της διάρθρωσής του. Τα αριθμητικά στοιχεία του είναι υποθετικά:

Γενικός προϋπολογισμός του κράτους για το έτος X	
(σε Ευρώ)	
	Προβλέψεις
ΕΣΟΔΑ	6.600.000.000
Τακτικός προϋπολογισμός	5.850.000.000
ΕΛΕΓΕΠ	600.000.000
Προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων	150.000.000
ΔΑΠΑΝΕΣ	8.300.000.000
Τακτικός προϋπολογισμός	6.900.000.000
ΕΛΕΓΕΠ	600.000.000
Προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων	800.000.000
ΕΛΛΕΙΜΜΑ	
Τακτικός προϋπολογισμός	1.050.000.000
ΕΛΕΓΕΠ	0
Προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων	650.000.000

Ο προϋπολογισμός του κράτους καταρτίζεται από το υπουργείο των Οικονομικών, με βάση τους επιμέρους προϋπολογισμούς που του υποβάλλουν τα υπουργεία. Ο κρατικός προϋπολογισμός ενός έτους υποβάλλεται στη Βουλή στα τέλη του προηγούμενου έτους για συζήτηση και ψήφιση. Η συζήτηση του προϋπολογισμού γίνεται λίγες μέρες πριν από τις διακοπές των Χριστουγέννων, αφού δε ψηφιστεί, αυτός αρχίζει να εφαρμόζεται από την κυβέρνηση από την πρώτη ημέρα του επόμενου έτους.

Γενικός προϋπολογισμός του κράτους:

Συντάσσεται από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και ψηφίζεται από τη Βουλή στο τέλος κάθε έτους. Περιλαμβάνει τις προβλέψεις για τα δημόσια έσοδα και τις δημόσιες δαπάνες του επόμενου έτους. Αποτελείται από τον τακτικό προϋπολογισμό και τον προϋπολογισμό δημόσιων επενδύσεων.

Τακτικός προϋπολογισμός:

Περιλαμβάνει όλα τα αναμενόμενα έσοδα του Δημοσίου, εκτός από τα έσοδα από δημόσιες επενδύσεις και από δανεισμό, και όλες τις αναμενόμενες δαπάνες, εκτός από τις δαπάνες για δημόσιες επενδύσεις.

Προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων:

Περιλαμβάνει όλες τις αναμενόμενες δαπάνες για δημόσιες επενδύσεις και όλα τα αναμενόμενα έσοδα από τέτοιες επενδύσεις.

Αν τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού είναι ίσα με τις δαπάνες, ο προϋπολογισμός είναι **ισσοκελισμένος**. Αν όμως το άθροισμα των προβλεπόμενων εσόδων είναι μεγαλύτερο από το άθροισμα των προβλεπόμενων δαπανών, ο προϋπολογισμός είναι **πλεονασματικός**. Τέλος, αν το σύνολο των εσόδων προβλέπεται να είναι μικρότερο από το σύνολο των δαπανών, ο προϋπολογισμός είναι **έλλειμματικός**. Ο τακτικός προϋπολογισμός έχει άλλοτε έλλειμμα κι άλλοτε πλεόνασμα. Ο προϋπολογισμός των δημόσιων επενδύσεων έχει πάντοτε έλλειμμα, δεδομένου ότι τα έσοδα από προηγούμενες επενδύσεις (π.χ. λιμενικά τέλη, διόδια κ.ά.) αποτελούν συνήθως μικρό μέρος των δαπανών για νέες κρατικές επενδύσεις.

Ο προϋπολογισμός του Ειδικού Λογαριασμού Εγγυήσεων Γεωργικών Προϊόντων είναι πάντοτε ισοσκελισμένος, γιατί στη μία πλευρά του καταχωρούνται ως έσοδα οι επιδοτήσεις που αναμένεται να ληφθούν από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τα γεωργικά προϊόντα και στην άλλη πλευρά του η κατανομή των εν λόγω ποσών στους δικαιούχους αγρότες κατά κατηγορίες.

Το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού, το οποίο αναφέρεται και ως **δημοσιονομικό έλλειμμα**, παρακολουθείται στενά τόσο ως απόλυτο μέγεθος όσο και ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εθνικού ή Εγχώριου Προϊόντος. Μάλιστα τα τελευταία χρόνια, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ορίσει ως ένα από τα βασικά κριτήρια για την ένταξη μιας χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) ένα συγκεκριμένο **ανώτατο** έλλειμμα ως ποσοστό του Α.Ε.Π. της χώρας. Αλλά και οι χώρες-μέλη της ΟΝΕ δε θα πρέπει να αφήνουν να δημιουργηθεί δημοσιονομικό έλλειμμα που να ξεπερνάει αυτό το όριο, αλλιώς, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα λαμβάνει οικονομικά μέτρα σε βάρος τους.

Ισοσκελισμένος προϋπολογισμός:

Όταν, στον προϋπολογισμό, το σύνολο των προβλεπόμενων εσόδων είναι ίσο με το σύνολο των προβλεπόμενων δαπανών.

Πλεονασματικός προϋπολογισμός:

Όταν, στον προϋπολογισμό, το σύνολο των προβλεπόμενων εσόδων υπερβαίνει το σύνολο των προβλεπόμενων δαπανών.

Ελλειμματικός προϋπολογισμός:

Όταν, στον προϋπολογισμό, το σύνολο των προβλεπόμενων εσόδων υπολείπεται του συνόλου των προβλεπόμενων δαπανών.

Δημοσιονομικό έλλειμμα:

Το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού, όταν αυτός είναι ελλειμματικός.

3. Ο δημόσιος δανεισμός

Τα ελλείμματα του κρατικού προϋπολογισμού, δηλαδή οι διαφορές μεταξύ των κρατικών εσόδων και δαπανών, καλύπτονται συνήθως με κρατικό δανεισμό από το εσωτερικό ή από το εξωτερικό. Στο εσωτερικό, στο παρελθόν, το κράτος λάμβανε δάνεια σε δραχμές κυρίως από την Τράπεζα της Ελλάδος αλλά και εκδίδοντας ομόλογα, δηλαδή δικούς του δανειακούς τίτλους, που τα αγόραζαν ιδιώτες, τράπεζες και άλλοι φορείς. Στα τελευταία χρόνια, ο εσωτερικός δανεισμός γίνεται με τη μορφή ομολόγων. Στο εξωτερικό, το κράτος δανείζεται σε ξένο συνάλλαγμα από ξένες τράπεζες και ορισμένες φορές από άλλους φορείς.

Για το χρέος που δημιουργεί με το δανεισμό το κράτος χρειάζεται να πληρώνει τόκο. Επίσης, όταν λήγει ένα δάνειο, πρέπει να το εξοφλεί. Επειδή για εικοσιπέντε περίπου χρόνια η χώρα μας έχει μεγάλα ελλείμματα στον κρατικό προϋπολογισμό, παρά την οικονομική βοήθεια που λαμβάνει από την Ευρωπαϊκή Ένωση, χρειάζεται να δανείζεται μεγάλα ποσά τόσο από το εξωτερικό όσο και από το εσωτερικό. Αποτέλεσμα είναι οι τόκοι και οι άλλες δαπάνες εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους να απορροφούν ένα υπερβολικά υψηλό ποσοστό των εσόδων του τακτικού κρατικού προϋπολογισμού. Αυτό αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή για τη διαιώνιση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Δημόσιος δανεισμός:

Δανεισμός του κράτους για την κάλυψη δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Το κράτος δανείζεται από το εσωτερικό και το εξωτερικό, εκδίδοντας ομόλογα ή λαμβάνοντας τραπεζικά δάνεια. Για τα δάνειά του πληρώνει τόκο.

4. Οι δημόσιες επιχειρήσεις

Στο Δημόσιο ανήκουν πολλές επιχειρήσεις και οργανισμοί, που συνολικά αναφέρονται ως **ΔΕΚΟ** (Δημόσιες Επιχειρήσεις και Κρατικοί Οργανισμοί), για τις οποίες μάλιστα το Δημόσιο καταρτίζει κάθε χρόνο και ειδικό προϋπολογισμό. Στον προϋπολογισμό δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών εμφανίζονται χωριστά τα προβλεπόμενα έσοδα και οι προβλεπόμενες δαπάνες των φορέων αυτών, καθώς και οι προγραμματιζόμενες επενδύσεις κατά το επόμενο έτος.

Όταν οι δαπάνες υπερβαίνουν τα έσοδα, δημιουργείται έλλειμμα το οποίο καλύπτεται από το

Δημόσιο ή από δανεισμό των δημόσιων επιχειρήσεων. Όταν υπάρχει πλεόνασμα, αυτό συνήθως χρησιμοποιείται για κάλυψη μέρους του κόστους νέων επενδύσεων. Το υπόλοιπο μέρος του κόστους τους χρηματοδοτείται είτε από το πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων της κυβέρνησης είτε από δανεισμό των ΔΕΚΟ από ξένες ή ελληνικές τράπεζες.

Στις ΔΕΚΟ περιλαμβάνονται η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ), ο Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος (ΟΤΕ), ο Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος (ΟΣΕ), ο Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών (ΟΑΣ), ο Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ) κ.ά.

Παραδοσιακά, οι ΔΕΚΟ λειτουργούσαν με δικό τους ιδιόρρυθμο καθεστώς, που σε πολλά σημεία (π.χ. στο εργασιακό καθεστώς του προσωπικού) παρουσίαζε διαφορές από εκείνα που ισχύουν στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Με βάση όμως τις αρχές που έχει θεσπίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση για τον περιορισμό των μονοπωλίων και την ενίσχυση του οικονομικού ανταγωνισμού, η κυβέρνηση μετατρέπει τις ΔΕΚΟ σε ανώνυμες μετοχικές εταιρείες, πουλδύει μέρος των μετοχών τους στο κοινό και εκσυγχρονίζει το σύστημα λειτουργίας τους, καταργώντας διάφορα προνόμιά τους.

ΔΕΚΟ:

Δημόσιες Επιχειρήσεις και Κρατικοί Οργανισμοί. Σημαντικές ΔΕΚΟ είναι ο ΟΤΕ, η ΔΕΗ, ο ΟΣΕ, ο ΟΑΣ κ.ά.

Ορισμένα βασικά συμπεράσματα:

Ο δημόσιος τομέας παίζει έναν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στην οικονομία: Παράγει το δημόσια αγαθά, επηρεάζει το συνολικό επίπεδο του εισοδήματος και του προϊόντος, παρεμβαίνει για την άμβλυνση των προβλημάτων της ανεργίας και του πληθωρισμού, καθορίζει τους όρους της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής, επηρεάζει τη διανομή του εισοδήματος και παρεμβαίνει και με άλλους τρόπους στην οικονομία.

Στο γενικό προϋπολογισμό του κράτους περιλαμβάνονται οι προβλέψεις για τα δημόσια έσοδα και τις δημόσιες δαπάνες του κράτους. Οι δημόσιες δαπάνες διενεργούνται για πληρωμές μισθών, συντάξεων, αγορές αγαθών και υπηρεσιών από το δημόσιο τομέα, διενέργεια δημόσιων επενδύσεων κ.ά. Τα δημόσια έσοδα προέρχονται από άμεσους και έμμεσους φόρους, τέλη, πρόστιμα κ.ά., από εξωτερική οικονομική βοήθεια και από κέρδη δημόσιων επιχειρήσεων. Όταν το σύνολο των εσόδων ισούται με το σύνολο των δαπανών, ο προϋπολογισμός είναι ισοσκελισμένος. Όταν τα έσοδα είναι περισσότερα από τις δαπάνες, ο προϋπολογισμός είναι πλεονασματικός. Όταν οι δαπάνες ξεπερνάνε το έσοδα, υπάρχει έλλειμμα στον προϋπολογισμό, το οποίο το κράτος καλύπτει με δημόσιο δανεισμό, που μπορεί να είναι είτε εσωτερικός είτε εξωτερικός.

Ο γενικός προϋπολογισμός του κράτους αποτελείται από τον τακτικό προϋπολογισμό και τον προϋπολογισμό δημόσιων επενδύσεων.

Οι δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμοί (ΔΕΚΟ) είναι φορείς όπως η ΔΕΗ, ο ΟΤΕ, η ΕΥΔΑΠ, ο ΟΛΠ κ.ά. που ανήκουν, στο σύνολό τους ή σε μεγάλο μέρος τους, στο κράτος, λειτουργούν

συνήθως με ιδιόρρυθμο καθεστώς και κατά κανόνα παράγουν βασικές υπηρεσίες ή αγαθά που ενδιαφέρουν όλους ή μεγάλο μέρος των πολιτών. Με βάση τις αρχές που εφαρμόζει πλέον η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ΔΕΚΟ τείνουν να ιδιωτικοποιηθούν, περιορίζεται δε ή καταργείται και το μονοπωλιακό τους καθεστώς.

Λέξεις κλειδιά: Δημόσιος τομέας - Οικονομικές λειτουργίες του κράτους - Δημόσια αγαθά - Δημόσιες δαπάνες - Δημόσια έσοδα - Άμεσοι φόροι - Έμμεσοι φόροι - Γενικός προϋπολογισμός του κράτους - Τακτικός προϋπολογισμός - Προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων - Ισοσκελισμένος προϋπολογισμός - Πλεονασματικός προϋπολογισμός - Ελλειμματικός προϋπολογισμός - Δημοσιονομικό έλλειμμα - Δημόσιος δανεισμός (εσωτερικός και εξωτερικός) - ΔΕΚΟ.

Ερωτήσεις:

1. Είναι σημαντικός ή όχι ο ρόλος του κράτους στην οικονομία μιας χώρας που λειτουργεί με το σύστημα της αγοράς;
2. Ποιες είναι οι κύριες οικονομικές λειτουργίες του κράτους;
3. Τι είναι και πώς καταρτίζεται ο προϋπολογισμός του κράτους;
4. Τι σημαίνει “πλεονασματικός” και τι “ελλειμματικός” κρατικός προϋπολογισμός;
5. Τι περιλαμβάνει ο “Γενικός προϋπολογισμός του κράτους”;
6. Τι είναι τα “δημοσιονομικά ελλείμματα”; Πώς δημιουργούνται; Τι σχέση έχουν με το δημόσιο χρέος;
7. Τι είναι οι ΔΕΚΟ; Αναφέρατε μερικές σημαντικές ελληνικές ΔΕΚΟ.

Σημειώστε με κύκλο το Σ (σωστό) ή το Λ (λάθος):

1. Τις ιδιωτικές μας ανάγκες μπορεί να τις ικανοποιεί ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας, για την ύπαρξη όμως κοινωνικής ζωής χρειάζεται η παραγωγή δημόσιων αγαθών. **Σ** **Λ**
2. Ο τακτικός προϋπολογισμός ονομάζεται έτσι, επειδή καταρτίζεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, δηλαδή κάθε έξι μήνες, σε αντίθεση με τον προϋπολογισμό δημόσιων επενδύσεων που καταρτίζεται μόνο, όταν το κράτος σκοπεύει να πραγματοποιήσει μεγάλα επενδυτικά έργα. **Σ** **Λ**
3. Όταν οι κρατικές δαπάνες είναι μικρότερες από τα κρατικά έσοδα, ο κρατικός προϋπολογισμός είναι ελλειμματικός. **Σ** **Λ**

4. Η παρατεταμένη ύπαρξη ελλειμμάτων στον κρατικό προϋπολογισμό συμβάλλει στη διόγκωση του δημόσιου χρέους της χώρας.   Σ   Λ

5. Για μεγάλο διάστημα, ένα μεγάλο ποσοστό του ελλείμματος του ελληνικού τακτικού προϋπολογισμού οφειλόταν στις δαπάνες εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους.   Σ   Λ

6. Η χώρα μας έχει πολλές δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς. Προβλέπεται μάλιστα να αυξηθεί τόσο ο αριθμός τους όσο και η μονοπωλιακή δύναμή τους, επειδή η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης ευνοεί την επέκταση και την ενδυνάμωση του δημόσιου τομέα στις χώρες-μέλη.   Σ   Λ

Σημειώστε με κύκλο τη σωστή απάντηση:

1. Δημόσια αγαθά θεωρούνται εκείνα που:

- α) Σκοπεύουν στη βελτίωση της ευημερίας μόνο όσων έχουν πολύ χαμηλό εισόδημα.
- β) Η παραγωγή τους γίνεται μόνο από το δημόσιο τομέα, αλλά η χρηματοδότησή τους συχνά γίνεται και από ιδιώτες.
- γ) Όταν παραχθούν, μπορεί πάντοτε να εμποδιστεί κάποιος από το να τα απολαύσει, αν δε θέλει να πληρώσει.
- δ) Καλύπτουν βασικές κοινωνικές ανάγκες, που καλύπτει όμως παράλληλα και ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας.
- ε) Κανένα από τα πιο πάνω.

2. Στις οικονομικές λειτουργίες του κράτους **δεν** περιλαμβάνεται:

- α) Η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για κοινωνική χρήση.
- β) Ο επηρεασμός της συνολικής ζήτησης στην οικονομία.
- γ) Ο καθορισμός των κανόνων των διεθνών συναλλαγών της χώρας.
- δ) Η επιβολή ορισμένων αισθητικών προτύπων στην κοινωνία.
- ε) Η μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

3. Ο τακτικός προϋπολογισμός του κράτους **δεν** περιλαμβάνει ένα από τα ακόλουθα κονδύλια:

- α) Τα ποσά που δαπανά το κράτος σε μισθούς, συντάξεις, επιδοτήσεις κ.ά.
- β) Τα ποσά που δαπανά το κράτος για αγορά αγαθών και υπηρεσιών.
- γ) Τα έσοδα από φόρους που πληρώνουν οι αγοραστές προϊόντων.
- δ) Τους φόρους που πληρώνουν τα άτομα με βάση το εισόδημά τους.
- ε) Το συνάλλαγμα που δαπανάμε για σπουδές στο εξωτερικό.

4. Η ύπαρξη ενός μεγάλου δημόσιου χρέους δημιουργεί προβλήματα:

- α) Στον τακτικό προϋπολογισμό, λόγω των μεγάλων δαπανών εξυπηρέτησης του χρέους.
- β) Στους ξένους αγοραστές ελληνικών κρατικών ομολόγων, επειδή υποχρεώνονται να κρατάνε τα ομόλογα για μεγάλα χρονικά διαστήματα.
- γ) Στους αγοραστές κρατικών ομολόγων, επειδή τα χρήματά τους δεσμεύονται σε ομόλογα που δεν μπορούν να πουλήσουν.
- δ) Στο χρηματιστήριο αξιών, επειδή μέσω αυτού το κράτος διαθέτει τα ομόλογα στο κοινό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Στην ελληνική

- Begg D., *Εισαγωγή στην Οικονομική*, Τόμοι Α και Β, Μετάφραση: Σ. Παναζίδη, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 1998.
- Γεωργακόπουλου Θ., Θ. Λιανού κ.ά., *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, Ε' Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου, 1998.
- Chacholiades M., *Μικροοικονομική*, Μετάφραση: Α. Κορκοσιδίη, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 1990.
- Δρανδάκη Ε., Γ. Μπήτρου και Ν. Μπαλά, *Μικροοικονομική Θεωρία*, Τόμοι Α, Β και Γ, Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου, 1994.
- Ευθύμογλου Π., Θ. Μπένου και Γ. Σολδάτου, *Σύγχρονη Μικροοικονομική Ανάλυση*, Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου, Αθήνα 1997.
- Κατσουλάκου Ι., *Μικροοικονομική Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Γ. Δαρδανού, 1998.
- Κώττη Γ., *Οικονομικά για Όλους*, Αθήνα: Εκδόσεις "Το Οικονομικό", 1996.
- Κώττη Γ. και Α. Πετράκη-Κώττη, *Σύγχρονη Μικροοικονομική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου, 2000.
- Κώττη Γ. και Α. Πετράκη-Κώττη, *Οδηγός Μελέτης Πολιτικής Οικονομίας*, Αθήνα: Εκδόσεις "Το Οικονομικό", 1998.
- Κώττη Γ. και Α. Πετράκη-Κώττη, *Εισαγωγή στη Σύγχρονη Μικροοικονομική*, Αθήνα: Εκδόσεις "Το Οικονομικό", 1998.
- Κώττη Γ. και Α. Πετράκη-Κώττη, *Σύγχρονα Οικονομικά Θέματα*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1999.
- Κώττη Γ. και Α. Πετράκη-Κώττη, *Μικροοικονομική: Θεωρία και Εφαρμογές*, Αθήνα: Εκδόσεις "Το Οικονομικό", 1999.
- Κώττη-Πετράκη Α. και Γ. Κώττη, *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου, 2000.
- Κώττη-Πετράκη Α. και Γ. Κώττη, *Εισαγωγή στη Σύγχρονη Μακροοικονομική*, Αθήνα: Εκδόσεις "Το Οικονομικό", 1998.
- Κώττη-Πετράκη Α., *Μακροοικονομική: Θεωρίες και Προτάσεις Πολιτικής*, Αθήνα: Εκδόσεις "Το Οικονομικό", 1998.
- Κώττη-Πετράκη Α., *Ασκήσεις και Ερωτήσεις Μακροοικονομικής*, Αθήνα: Εκδόσεις "Το Οικονομικό", 1996

- Λιανού Θ., *Ασκήσεις και Λύσεις για το Μάθημα Εισαγωγή στην Οικονομική Επιστήμη*, Γ' Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου, 1996.
- Λιανού Θ. και Θ. Μπένου, *Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου, 1998.
- Mankiew G., *Μακροοικονομική*, Μετάφραση με επιμέλεια Α. Ι. Πανεθυμιτάκη, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 1997.
- Μπένου Θ. και Σ. Σαραντίδη, *Αρχές Οικονομικής Επιστήμης*, Β' Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου, 1998.
- Σαραντίδη Σ., *Σύγχρονη Μακροοικονομική Ανάλυση*, Τόμοι Α και Β, Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου, 1995.
- Varian H. R., *Μακροοικονομική, Μια Σύγχρονη Προσέγγιση*, Μετάφραση: Χ. Βαλλιανού, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 1992.

B. Στην αγγλική

(Τα παρακάτω βιβλία συνοδεύονται από ξεχωριστά βιβλία ασκήσεων για τους φοιτητές και πληροφοριών και ασκήσεων για τους καθηγητές).

- Begg D., S. Fisher and R. Dornbusch, *Economics*, 5th Edition, New York: McGraw-Hill, 1997.
- Mankiew G., *Principles of Economics*, New York: The Dryden Press, 1997.
- McConnel C. and S. Bue, *Economics*, 4th Edition, New York: McGraw-Hill, 1998.
- Samuelson P. and W. Nordhaus, *Economics*, 16th Edition, New York: Irwin, 1998.

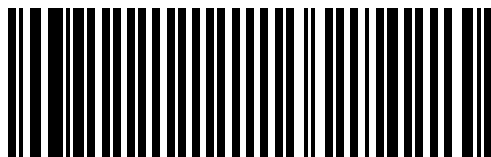
Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός βιβλίου: 0-24-0001

ISBN 978-960-06-2794-7

(01) 000000 0 24 0001 3